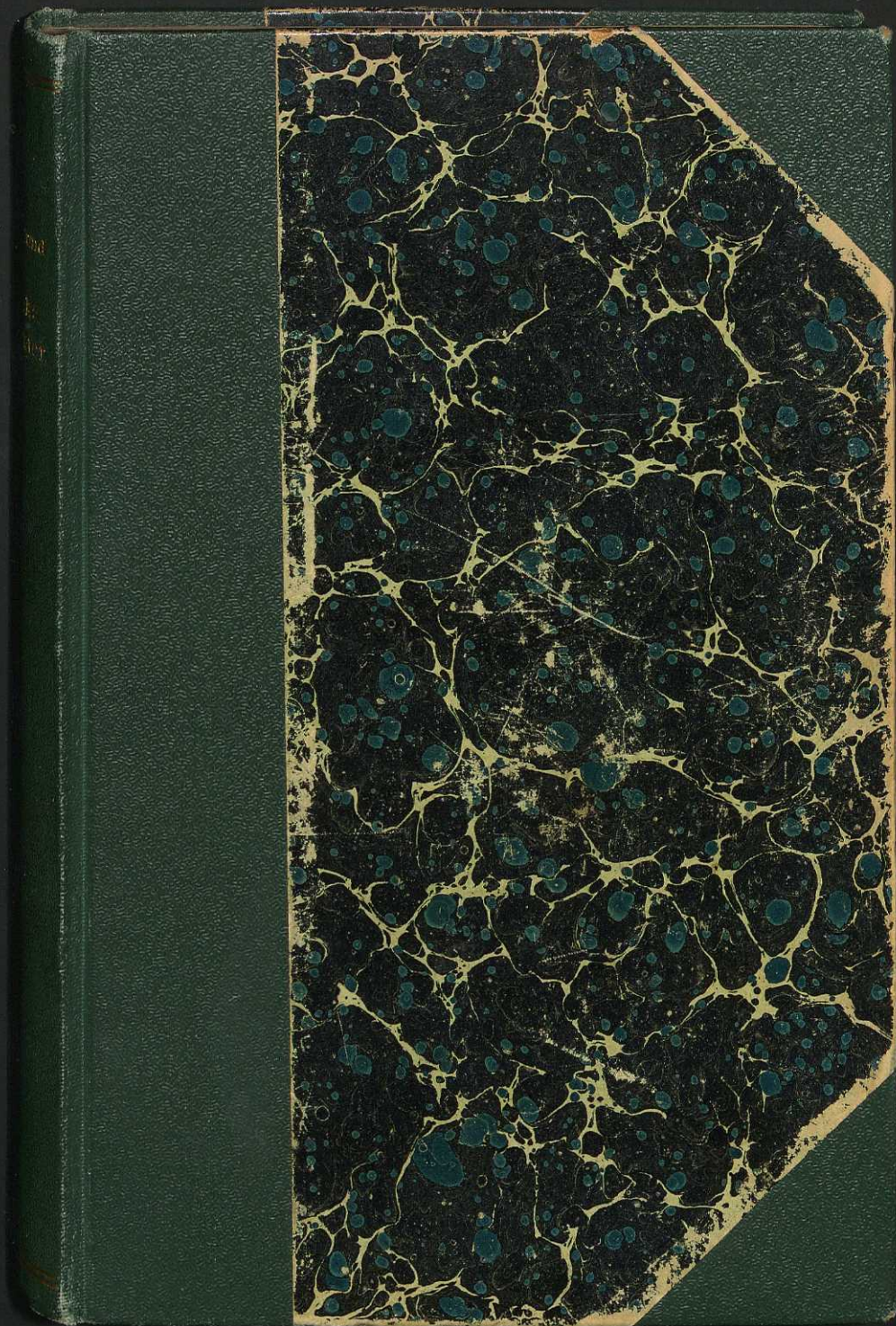

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Allmänna Sektionen

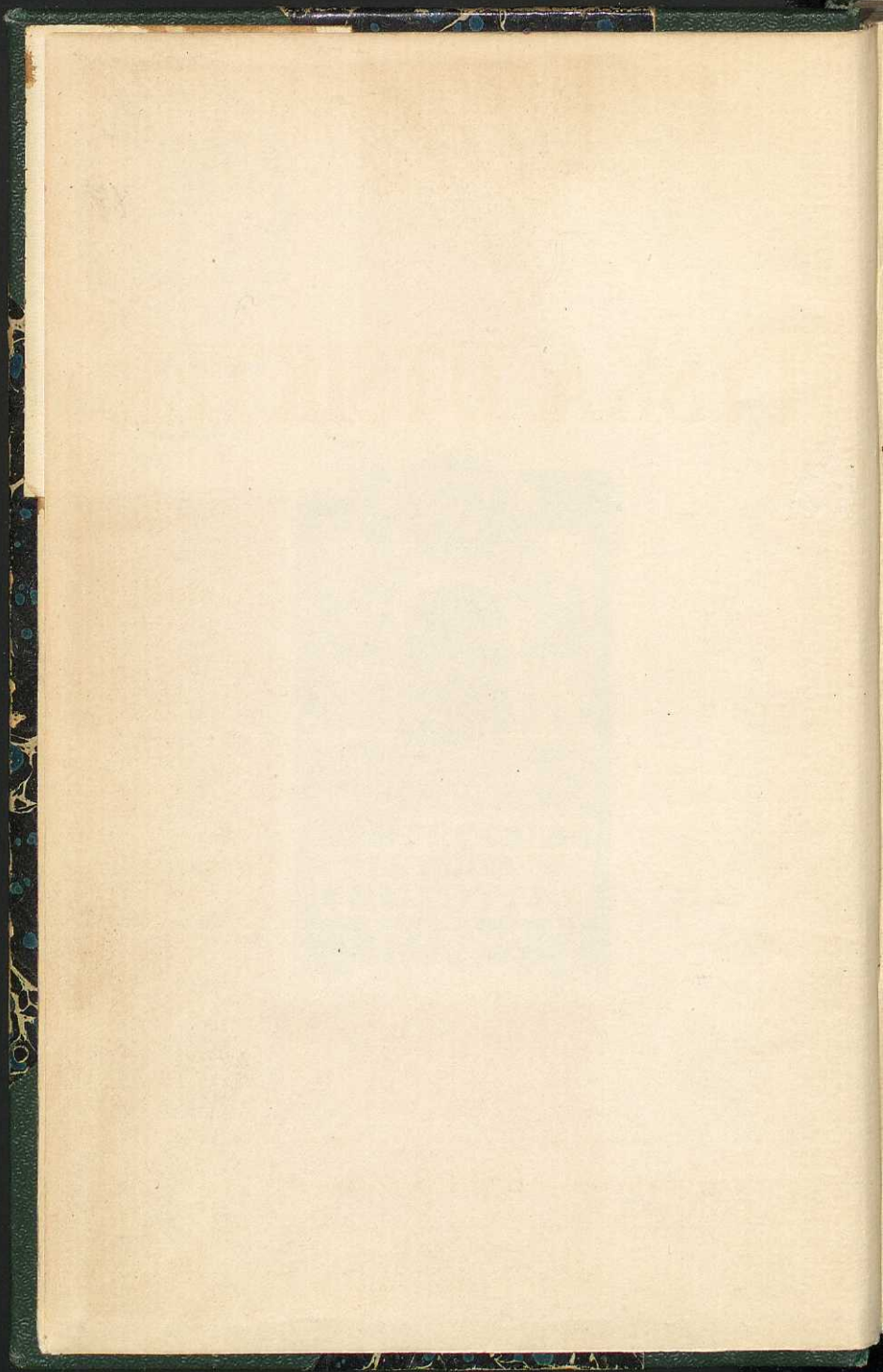
Polygr.
Sv.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100181 0778

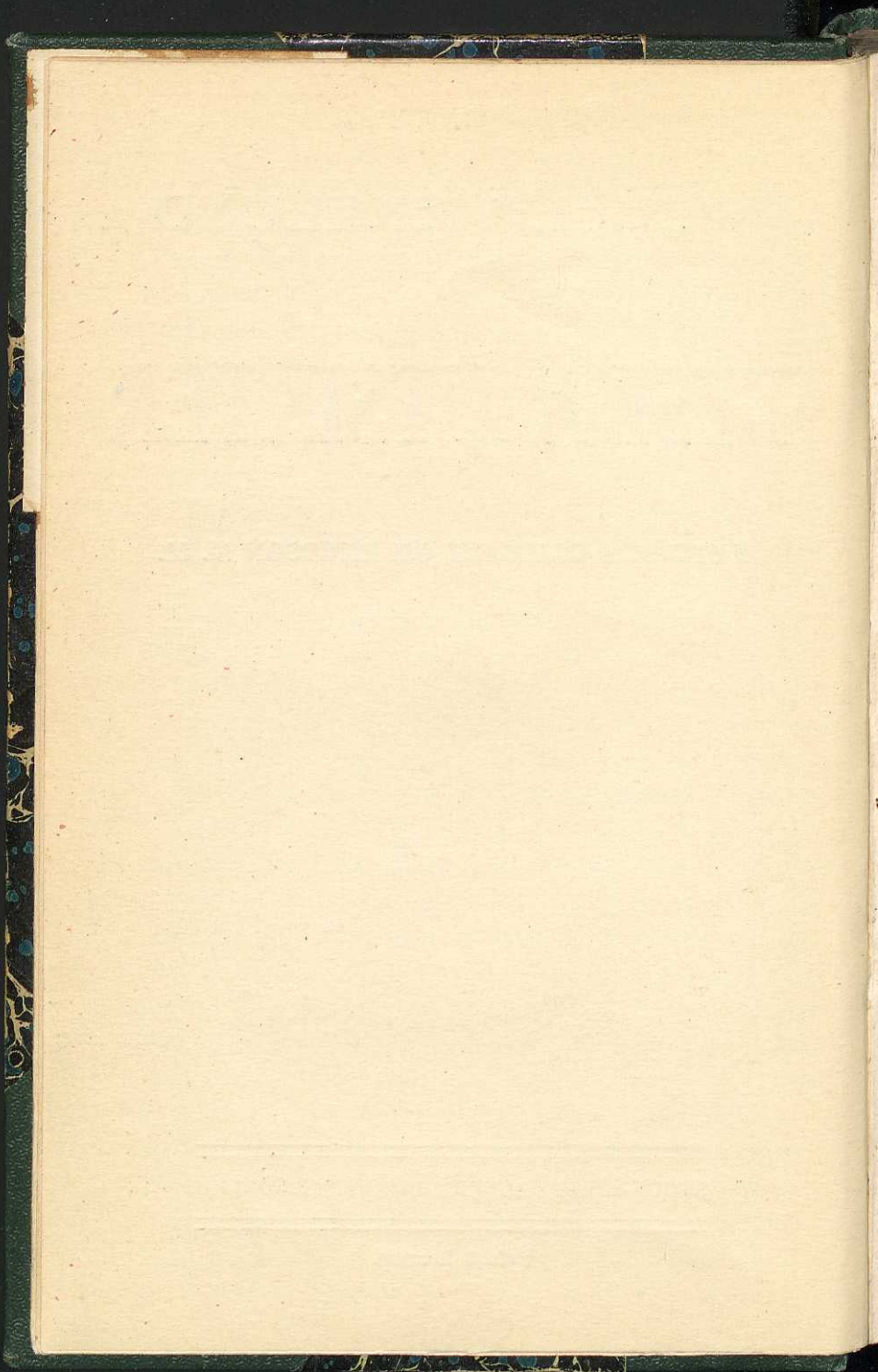
VILHELM EKELUND

TYSKA UTSIKTER

NYTT OCH GAMMALT OM EMERSON M. M.

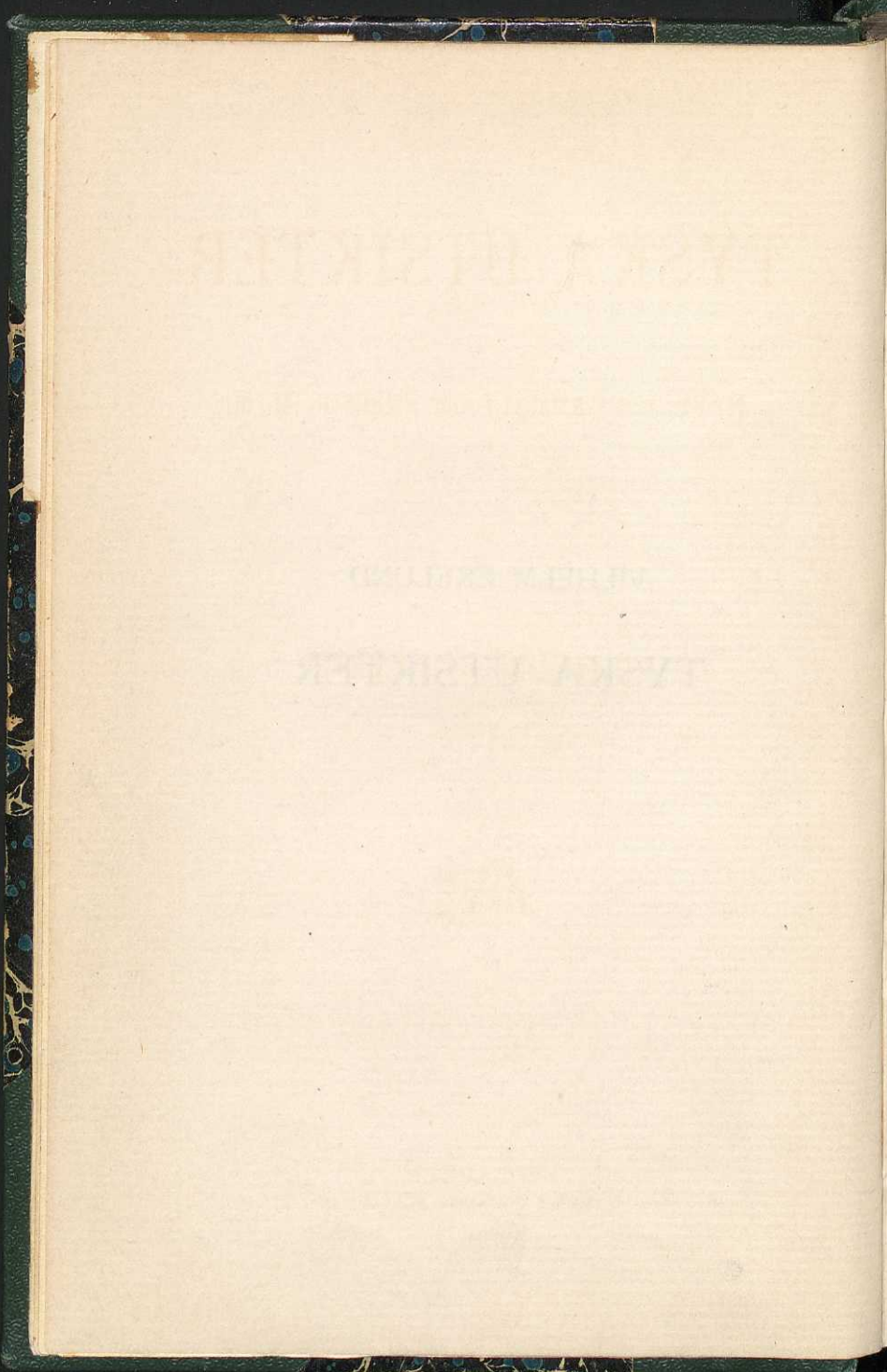
STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 3 kronor.

VILHELM EKELUND

TYSKA UTSIKTER

TYSKA UTSIKTER

NYTT OCH GAMMALT OM EMERSON M. M.

AF

VILHELM EKELUND

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonnier 1913.

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1913

BERLINBILDER.

I.

Italien ansågs förr vara intressantast och njutbarast på den tidiga våren; numer är det modernt att anse, att vill man lära känna Italien sannt och grundligt, skall det ske i den hetaste sommartiden. Den stora slaktgården i Berlins yttersta öster och trakterna däromkring ha en afgjord likhet med Italien i detta afseende —: man skall lära känna dem om sommaren, annars får man inte den fulla, sanna stämningen och — doften. Ett rikt fält för naturiakttagaren, rikare och karaktärsfullare än Berlin W. och W. W. under sina skuggiga plataners löfmassor. På Frankfurter Allée trifs träden dåligt. Träd äro känsliga varelser, känsliga äfven för buller. De stå där med sina tunna kronor mellan två rader evigt hvinande spårvagnar och två rader evigt skrällande lastvagnar och se ut som tidigt utlevade ungdomar. De gulna midt i sommaren och deras blad hvirflas väck i det

hvinande luftdraget från spårvagnarna. Hvirflas ner som ett människoöde hvirflas ner i jättestadens strugle. På de heta sommareftermiddagarna söka kvinnor och barn en melankolisk tillflyktsort i deras tunna skuggor; ur de sollösa gårdarnas djup, ur lumpkällare och källarverkstäder kräla de ut i stormen af larm, hetta och damm och rök. Grå förbittrade kvinnoanleten, ilsket skrikande barn, ungar, som se ut att ha kommit till tvärt emot sin egen önskan och sina föräldrars. Aldriga kvinnor också, men utan spår af ålderdomens fred och resignation. Beska miner af lifslångt, bottenfruset förakt, bistra blickar under gråa ögonbryn. Deras ansikten likna slagfält — lifslånga trätors, lifslångt hats, svälts, förödmjukelsers slagfält. En blick som af vredgad tiger i ett menageri, blick af människor som med blodiga naglar klamra sig fast på lifs-afgrundens skarpa klippväggar — i bister seghet härdande ut ett lif som ingen mening är att härda ut. Där sitta de i det stickande dammet mellan två rader våldsamt förbihvinande spårvagnar och två rader skrällande lastvagnar i evigt outsinlig ström; där sitta de och inandas de infama dofterna från den ofantliga slaktgården, hvilken tronar som en fästning med murar och torn, triumferande i den dofva solglöden. — »Wissen Sie, das greift doch z u sehr an!» säger min värdinna med halfdöd släpande röst och en hopplös blick i ögat en dag jag möter henne i trappan, då hon åter-

vänder från en dylik rekreationstur i det gröna. Ja, det är verkligen angripande naturnjutningar. Och vi öfverenskomma, resonnerande i trappuppgången, att naturen är något förbannadt strunt, en ohälsosam uppfinning af en grundfördärfvad, grundförkastlig civilisation. Den enda fördelen man kan ha af en sådan institution är till sist den, att man kan gå ut och knyta upp sig i den. Det hade en klok gammal man, en sextioårig rentier boende i samma hus som vi, betänkt och öfverlagt i sitt tysta sinne. Man fann honom härförleden en morgon — till oerhörd skandal för alla traktens poliser och nattväktare — hängande i allén, stel och rak som en soldat. Den sluge gubben, som gick där så stilla i vårt hus, alltid med uttrycklig, betonad hjärtlighet besvarande en hälsning, hade gått ut och knutit upp sig i naturen. Det var hans sommarnöje, och sämre kan man helt visst ha.

II.

Efter en kort regnperiod bröt åter klart väder in. Staden har skiftat uttryck på dessa dagar. Den mjuka slöjan med den blanka, blåa solglansen, som nyss stod öfver Berlin, var nog sommarens sista hälsning. Nu står allt så skarpt och

kallt i det nyktra höstljuset, som redan har ett vinterligt tycke. Och skymningen faller fort. Med ens vimlar horisonten af ljus; som tysta, smygande eldlinjer glida tågen upp ur den täta, gråa töckenbanken i alla riktningar. De vidsträckta scenerierna få plötsligt en öfverraskande liflighet. Högt öfver gatorna rusa tågen fram i full fart; droskornas och spårvagnarnas larm, ropet och sorlet af människorna, allt dränkes för ett ögonblick i den skrällande åskan. Denna skymning och denna solnedgång, som man ser så litet af, har ibland något beklämmande. Ett mörkt och rökigt sken, en dof, tung glöd, som är som en kämpande andedräkt — och hastigt faller allt, stumt, trist.

I dag på morgonen lågo alla gångar och gräsmattor i Thiergarten öfversållade af löf. I den klara, hvita frostluften lyste trädens kronor, redan glesnade, och öfver dammarnas och kanalernas vatten, där de simmande almlöfven gnistrade matt, spände sig daggiga spindelväfvar från strå till strå. Det var tämligen tidigt, och hela den stora skogen låg ännu så tyst och folktom som en riktig skog, och alla dessa tusen sinom tusen härliga stammar stodo så fina och luftiga i sin oändliga harmoni, att man nästan tyckte sig förnimma den lugna andningen strömma och lefva i dessa behagfulla linjer. En flock stora, blåa dufvor kom flygande, och det snabba hvinande suset af deras vingar

högt uppe i den kyliga morgonhimlen grep min stämning så plötsligt, och jag kände doften af den afsides skogshagen där hemma... just en sådan dag när allt har blifvit så tyst, och högtidligt fridfullt och öfvergifvet — när ej ens ett bi surrar och hela den ljusa, glesa skogen tycks draga ett djupt och lugnt andetag i väntan på den långa stillheten — när endast vilddufvorna flyga öfver trädtopparna.

*

Den nästan tropiska väderlek, som vid septembers ingång rådde här, kunde ibland komma en att glömma årstiden, och man frapperades af det märkvärdigt vårliga uttrycket. Fram på förmiddagarna kunde Berlins himmel stråla upp i ett ljus som lade en förtrollande festglans öfver staden. Det annars så stela perspektivet liksom tinade upp i den lysande blåa ångan. Man förstod att detta egentligen är vädret, i hvilket Berlin gör sig och i hvilket man skall se det. Då är staden vacker, och de tunga, massiva dragen, som aldrig småle, ha en helt egen karaktär, ett godt, trofast allvar. Där är något af en förtrolig, uppmuntrande blick, öfver Berlin i sådana ögonblick.

En sådan dag skall man ej ångra, om man underkastar sig mödan att sträfvä upp i rådhus-tornet, Berlins högsta utsikt. Här väntar en i

sanning den underligaste syn. Ett ögonblick står man som bländad, ens blick svindlar i denna glittrande ocean af blått soldis som på alla sidor fläktar omkring en. Något griper en som man strax ej kan göra sig reda för hvad det är; förgäfves letar ens blick — tills plötsligt det slår en så underligt, att denna synrand har intet h af. Och likväl är stämningen där i allt. Hela denna stad är ju själf som en seglande vidunderflotta, som går ut för sjungande bris i en blå soldisocean.

Och nu spelar vaktparaden i Lustgarten en smattrande marsch, djupt under mig tonar klockspelet i en kyrka, och rundt om stiger den eviga musiken från gatorna här upp i den rena, svala, blåa himmelen. Kanske för första gången rör sig inom mig något af riktig sympathi och trygg hemkänsla.

Så småningom vänjer sig ögat vid det rökiga glittret, alla de välbekanta platserna där nere springa upp för en rundt om, man förvånas öfver Linden, som nu verkligen gör intryck, bred och imponant och festlig, med Tiergartens gröna mur längst bort som en skuggning i det blå. Den väldiga byggnadskolossen där borta, som skymmer undan hela Königsplatz och en hel del af parken, är riksdagshuset. Den sköna, ljusa schlesiska sandstenen gör en förunderlig verkan här uppifrån, omfluten i allt detta ljusblå solflimmer, som ger hela byggnaden med de fyra mäktiga hörntornen

och glaskupolen i midten med sin gnistrande kopparförgyllning en lätt och luftig ton. Och likväl, hur kallt och tryckande verkar icke hela denna byggnad på närmare håll och vid nyktrare ljus. Den andas samma hårda, ödsliga kyla, som hela staden bär prägeln af, den har samma trista opersonliga skönhet som alla vackra byggnader här — vacker men utan behagets värme, imponant men främmande och kall.

Hur älskvärdt däremot är icke det gamla slottspartiet där nere utmed Spree, hvilken lekfull, gratiös idyll vid sidan af det nyas tunga, plumpa massa! Det är två världar sida vid sida. Här glad fantasi och lifligt, talande uttryck, all den underliga värmen af det personliga och karaktärsfulla. Där den stumma, liflösa prakten, på sin höjd verkande genom det intryck den väcker af djupt och stadigt rotfästad makt.

III.

Blåa, digra jättekålhufvud, sallat i läckra bunkar, Teltowerrofvor som bli sköna i november när de fått en liten knäpp af frosten, högt beundrade af Goethe (se hans korrespondens med Zelter) —: man kunde tro sig i norra Italien,

men man är på Berlins Rieselfelder, där det är fetare än både i Skåne och i Italien.

Ett djupt dike med höga vallar och bläcksvart spillvatten; men de vackraste pilträdd vagga där-
öfver sina lena hufvud i skymningen. Här är byn
Malchow, med almar och stora gräsplaner med
liggande gäss. Fridfull afton. En gendarm med
revolver, som är ute i anledning af senaste lust-
mordet, kommer cyklande; stannar utanför en
bierkneip; mor i huset kommer ut på trappan,
stickande på en strumpa.

Luften är tung och tjock. Berlin syns icke,
men den tjocka skymningen genomfäres då och
då af en dof skakning: snälltågens dofva dunder,
liksom gripande jorden i lidelsefull kraft. Himlen
har ett gulaktigt hvitt sken i norr, där solen gick
ned, ett kväfdt och äckligt gult, klibbadt fast i
horisonten som en gulnad tidningstrasa på ett
fönster.

Tåget upp från Sverige rusar förbi; platt-
formen darrar under fötterna, och stationsbygg-
nadens rutor skallra som vid åskslag. Neråt
Gesundbrunnen lyser det ännu af sista vagnens
röda lyktor... några sekunder till, och allt är
borta i ett torrt hvirflande blått som i en stor
cigarrökssky.

IV.

En hel dag i den friska rena sköna luften, en hel dag i stilla, högtidligt döende natur... Hur tystnaden grep mig när jag steg ut på morgonen ur tåget på den lilla ensliga stationen i furuskogen — 30 kilometer öster om Berlin. Hur söndagsaktigt, ljus och festlig sken mig den svala november-solen i ansiktet. Hvilken smekande luft böljar om kinden, hvilken ljuflig barrdoft blandad med all senhöstmorgonens fina arom fyller mina lungor! — Det var så mildt i vädret att jag kunde äta min frukost på värdshusets veranda, där fåglarna sjöngo rundt om. Från en gammal smedja nere i byn klang det gladt melodiskt af hammar-slag. En stor gul hund kom vandrande från vägen upp till mig; vänlig och språksam slog han sig ned och meddelade mig med storartadt viftande vältalighet hur lifligt han intresserade sig för min schnitzel. Ingen människa är så uppfriskande att prata med som en hund! En stor förståndig hund på en solig värdshusveranda. En novemberförmiddag.

Det är blek, ljudlös eftermiddag. Jag står i skogsbrynet af tallar och björkar och blickar ut öfver ett ofantligt märkiskt slättland. Himlen är nästan hvit. Så dödligt blekt allt. Och horisonten

tyckes ej begränsa: blott åter en ny oändlighet där bakom, endast ännu blekare, ännu hvitare, ännu djupare sofvande i sin dödsdröms fred.

Ett doft och dödstyst majestät. Lenaus agonier ha tolkat detta. Hoffmann, Klaus Groth och Storm ha sagt det intimaste om nordtysk natur — men det befriande tröstande hafvet ligger alltid i horisonten af deras dikt; den liknar den skandinaviska, där den stora glädje- och vemodskällan alltid var hafvet. Kanske endast Lenaus själ var det förbehållet att höra den dödstunga melodien af kontinentens dofva slätter.

Hvilket förunderligt irritament på lifsviljan är hafvet! Vore väl ett sådant fenomen som den helleniska bildningen tänkbar utan hafvet? Allt det afrodisiskt violdoftande, den fuktiga guldglansen under ögonhåren af grekisk Charis — är det ej barn af hafvet? När Odysséns Telemachos i den gryende morgonen lämnar skeppet och vandrar upp genom Ithakas slumrande skogar — gudomsglansen i hans öga, all den frusande doften af öfvermänskligt behag om hans gestalt: allt är en hafsinspiration, en hafsmyth drömd i en diktarhjärna af samma materie som en Böcklins, född ur samma vibrerande tillbedjan som göt Adrias heta och kyliga morgonglans om gestalterna af Venedigs konst.

Den fattiga arma trista kontinenten! Hvad man förstår de gamla tyska diktarnas eviga feber-

sjuka längtan efter Hellas och Italien! Den lysande människovår de drömde, den blommade endast — det förnam deras instinkt med djup visshet — ur hafvets stora skönhetskälla; endast hafvet gaf den evighetsglans öfver tingen som deras hjärtan törstade efter. Hos många blef denna dröm aldrig mer än en dröm. Med hvilka försakelser måste ej en Winckelmann köpa sig uppfyllelsen af denna dröm! Hos andra var lifvet redan så djupt angripet, så förgiftadt i sina innersta källor af kväljande filisterbanalitet, att befrielsen kom för sent. Jean Paul i Bayreuth! Mellan gudomlig skönhetsvision och nervslitande lifsbanalitet brinner hans hjärta upp som en vinterförtorkad skog i en våldsstorm. När hans ande har blommat, när hans nerver m å s t e till hvarje pris finna hvila, glömska, distraktion från sin spänning — då bjuder honom lifvet endast ömklig trivialitet som han måste förgylla med alkohol för att inte se. Ty hvem står närmare proleten på samhällsskalan än — en förkunnare af själen! Den kloka Henriette Herz, som känt honom i hans finaste ungdom, reste en dag genom Bayreuth — men hon önskade, att hon hade färdats en annan väg...

Det blir kväll nu. Det doftande ljusspelet öfver stigar och löf är sin kos. Den doftande stämningen som följt mig hela dagen har flytt. Blodets massa känns åter brännande och tung i hjärtat. En hel dag har man glömt sig själf, sett på

fåglar och träd, funnit sena kaprifolblommor, hvita, bleka men ännu friska —

»sie vergleichend einem Ruhme,
der noch wächst, da schon so viel erlischt.»

Så plötsligt var det en dager öfver en skogsglänta som väckte en, kastade in en snabb, förörkande skugga öfver hela ens nervsystem. Och med ens var det som om allt blifvit så främmande och dödt rundt om. Det sjunger ej längre samman med mig. Brännande och tungt känns blodet i hjärtat. — Hvad vill du här bland oss? säger träden och fåglarna. Du med ditt tunga blod och ditt mörka hjärta, du — en människa med sitt kval.

Lyckliga träd, adieu! Lyckliga fåglar!

V.

Liksom London har sitt Westend och Eastend har äfven Berlin. Berlin W., det är hela den förnämre staden rundtom Friedrichsstrasse, Unter den Linden och Leipzigerstrasse, det är de fashionabla Thiergartenkvarteren med sina villor inbäddade i grönska, med sina lugna, fredliga gator, där man är så fjärran från storstadens buller, där man knappt behöfver ana, att man lefver midt i en millionstad. Där bo de högre ämbetsmännen,

officerarna, bankirer, artister och skriftställare med förmögenhet. Öster är den egentliga arbetarstaden, om ock äfven norr har sin del. Ett ödsligt intryck ger i allmänhet hela denna stadsdel. Dessa ändlösa rader af fullkomligt likformiga hus tryckner sinnet. Det hjälper knappt att allt är så bredt och stort och rymligt anlagdt. Till och med den väldiga Frankfurterstrasse med sin allé i midten, verkar hemsk. Fulheten är nästan aggressiv, och man gripes af tanken på det förkomna och naturvidriga i hela detta osaliga misstag, som heter storstaden. Hvad kan det bli af människor, som få bo i sådana spökhus! Och hvar dag skjuter det upp nya som svampar ur jorden; och stundom icke bara ett för ett, här byggas hela gator på en gång. Man skall se den ohyggliga trakten här ute där polypen sträcker ut sina yttersta armar i landskapet! Det är som hade hela landskapet angripits af ett slags skabb, en sådan vidrig förskämning talar denna natur. I dessa nejder mötte mig för första gången en företeelse, som jag ej strax begrep meningen med. Man hade inhägnat ett sådant där litet landskapsfragment med plank, därpå afdelat det inre med nya plank och staket i små rutor, där på sin höjd fyra personer kunde få plats med försiktigt begränsad liflighet i sina rörelser. Läkt och ribbor hade slagits öfver, dessa sedan täckts med allehanda mobilier såsom gamla säckar, trasor, mattor etc., etc. Gran- och tallruskor

dinglade här och hvar idylliskt. Och rundt om dessa besynnerliga burar de nyuppförda husens väldiga svarttjärade gafvelsidor blickande ned i spöklik högtidlighet. Det hela kunde stått modell till en Dantes eller Strindbergs skräckmålningar. Dessa inhägnader äro emellertid rekreations- och förlustelseställen, ett slags folkträdgårdar, där arbetaren vederkvicker sig om söndagarna, där han njuter af naturens härlighet! Hvar familj har sin särskilda afplankning att roa sig i. Dessutom finnes en gunga och en karusell. Ett litet landtligt »tivoli», en stilla vrå i det gröna...

*

På natten har det frusit, men nu mot middags-tid låg solskenet så mildt och vårligt som på en vacker aprildag. Den hvita mjukt töckniga luften stod så ren och ljus öfver taken med en lätt blånad. Horisonternas gråa dimbäddar hade smält undan så småningom, endast i skuggan låg frosten kvar ännu.

Hon reste sig med möda upp från bänken där hon suttit, kämpande med svindeln som ett ögonblick höll på att taga öfverhand. Hon var kanske ej fyrtio, men så fruktansvärdt tydligt har jag aldrig sett något ansikte märkt af döden som hennes. Ansikte! Ordet passar knappt, ty här var allt det borta som är kött och färg och drag

och lifvets uttryck, här var blott och bart den kala, hvita dödskallen att se, en skalle öfverdragen af ett ljusgult skinn... Ett sådant ansikte har jag endast sett på Max Klingers »Der Tod als Pflasterer», där man ser benrangelsmannen trampande till höger och vänster med underliga klobesatta fötter mitt uppe i ett myller af förfärade hufvuden, på hvilka han låter den väldiga »jungfrun» falla under tjut af hänryckning.

Barhufvad och med den ena handens knotor — här var knappt att tala om fingrar — hållande samman en eländig sjal öfver bröstet, släpade hon sig tillbaka från den lilla trädplanteringen upp mot gatan, som på andra sidan gick ned i en lång backe. Staden låg där nere, mörk och svart midt i det strålande ljuset. I den närmaste gatan begränsades synen af en kolossal järnvägsbro. Som jag såg henne så, högt uppe öfver stenoceanen och mot denna vidsträckta järnkonstruktion, fick synen en hemsk betydelsefullhet för mig.

VI.

Berlin, febr. 1909.

Den som satt i går kväll, söndag kväll, i arbetarnas sällskapslokal vid den stora lifliga Oranienstrasse i hjärtat af Berlin, erinrades föga af den idel välklädda arbetarpublik, som fyllde

salen om att han befann sig i en stad med 101,300 arbetslösa och nödlidande människor. Sobra, behagliga, lugna människor hvart han blickade. Och på programmet stod »Goethe och arbetarna, föredrag af Max Grunwald».

Nej, här satt endast lyckliga människor — människor med trygg existensgrund i alla fall. Det är ju tyvärr så beskaffadt med den mänskliga förmågan att tillägna sig och tillgodogöra sig andliga näringsvärden att den är i högsta grad beroende af de yttre omständigheternas harmoni. Ett sinne som lider under den gnagande tanken på morgondagens, framtidens kamp för lifsuppehälle, kan ej vara i det rätta tillståndet att njuta af ett föredrag om Goethe. Nej, dessa människor möter man i gator och gränder, irrande mållöst, huttande om kvällarna på parkernas bänkar. Och dagligen läser man i tidningarna om själfmord och förtviflade handlingar, begångna af människor i hungersnöd och elände.

Goethe och arbetarna! Jag läser notisen i »Vorwärts» på den trista söndagseftermiddagen och sätter mig i tåget; — det är långt från Charlottenburg till Oranienstrasse.

Strindberg vill som bekant inte gärna ha Goethe ibland »äfflingarnas» förtappade skaror och och han har i sina sista böcker gjort ett försök att rädda honom, som inte verkat alltför imponerande. Nej, Goethe har aldrig fallit på knä för

korset; han är och blir den störste bland »äfflingar», hvilken i den hedniska antiken och hos den hedniske Spinoza sökte sin själs frid; när han måste hvila ut från lifsstorm och sorger, som han ej var förskonad för — lika litet som Strindberg. »Blå-böckerna» skulle ej funnit någon pietetsfull läsare i Goethe; mot den kristne Strindberg kunde han knappast hyst andra känslor än han hyste för sin tids katholska och romantiska diktare sådana som Friedrich Schlegel, Novalis, grefvarna Stolberg, Fouqué, Brentano och andra. Kristendomen var för honom en patologisk företeelse, hvars värde han icke underskattade såsom tröst- och läkedoms-källa i mänsklighetens stora sjukdomskriser, men som han ej tillerkände något absolut kulturvärde. Goethe var en lycklig man, en af de starkaste som lefvat. Lifvets sorger hade ingen makt öfver honom. De kval som en Strindberg utlöst i väldiga bikter och afrättningsböcker — de hade aldrig tillräckligt välde öfver honom till att så sönderslita hans hjärta; de besegrades och tillintetgjordes i hans stora harmonier, hvilka de förlänade eld och makt. Kanske miste han genom sin jämvikt något af det som man ej kan undvara till förståelsen af det hjärtdjupaste och intimaste i människans väsen — hvaraf kristendomen också är en sida. Då man t. ex. ser honom fullständigt ringakta sin store samtida Jean Paul, vill man ana en begränsning i detta hänseende. Strindberg

vill en oförsonlighet mot lifvet som är alldeles anti-Goethesk. Gud vet hvad som är starkast! »Försoning med lifvet,» säger Strindberg i sina senaste aforismer, »det är ett uttryck som ofta föres på tungan. — Ingen försoning med lifvet, ty det är endast skenlif och skendöd.» Goethe håller det starkaste för att vara det, att man älskar lifvet så att man aldrig i evighet vill något annat. Och detta är hedniskt. Kanske det lyckligaste. Men Strindbergs tal om den stora oförsonligheten har oändligt mycket tröstande, läkande för hjärtan och själar som lida.

Herr Grunwald samlade sig i sitt föredrag omkring denna harmoniska lifsoptimism, jordkärlek, denna rena blick för verkligheten hos Goethe. Med det fulla uppskattandet af lyckan i det timliga och afvisande af all hinsidesspekulation kommer ju Goethe det moderna sociala tänkesättet nära. Här och ingen annanstans måste vi söka vår lycka, af detta lifvet ha vi att göra allvar och inget annat. »Framåt och uppåt.» Och Goethe trodde på framtiden och utvecklingen. Herr Grunwald hade lagt sitt ämne till rätta på förnuftigt vis. Synpunkten var ju en gång för alla bestämd. Det kunde väl ha sagts ett och annat vid detta thema som skulle ha skorrat en smula. Det är blifvet sagdt förr en gång i Tyskland — af Heine och Börne. Det kunde sagts något om Goethes alltför friska benägenhet att glömma och

stryka öfver de stora disharmonierna i lifvet. Goethe var minister och afgud vid ett hof och kom föga i beröring med tillvarons mörksidor. Det fanns i hans samtid diktare som icke voro främmande för dessa sidor, diktare, öfver hvilka Goethe ofta fällde kortsynta och hätska omdömen. En sådan var den ofvannämnde Jean Paul, som visserligen icke är så appollonisk som Goethe men ändå en af mänsklighetens djupaste andar.

Det kan hända en ibland att en främmande, olycklig människas ansikte kan bränna sig in i ens sinne så underbart. Vanligen är det i en stund då man själf antingen är särskildt lycklig eller särskildt nedstämd. I förra fallet känner man det som en hotande Nemesis, som aningen om en svart molnvägg, hvilken ännu ligger djupt under horisonten men omsider skall sticka upp med sin dofva rand och gå att fördärfva ens lycka. I senare fallet kan man erfara det som en lisa och lindring: det går upp för en att olyckan är något allmänt, något som ej är ett brännmärke för individen utan ett brännmärke för hela släktet mänskiska. Och man andas upp och kan känna en tacksam glädje öfver att vara människa — och ingen brännmärkt, ingen som är utanför. Jag var hvarken glad eller sorgsen då jag reste hem på kvällen, men i tåget såg jag ett ansikte, som fastnade i mig och kom mig att sätta det i samband med föredraget nyss. Det var en kvinna af femtio

år kanske. En fattig Berlinkvinna af den ansikts-
typ, som man finner så ofta på raderingar af Max
Klinger. Klinger arbetade ju här en stor del af sin
ungdom. Hon liknade Jesu moder sådan Klinger
framställt henne i bilden, där Jesus tager afsked
från hembyn för att gå till sitt öde. Den stel-
nade, öde sorgen i detta ansikte har mött mig
mången gång på Berlins gator, och Klinger kan
ej ha tagit det annorstädes än här, är min öfver-
tygelse. Hvar ser man sorgen så som i de frid-
lösa, skrällande gatorna af Berlins fattigkvarter!
Detta ansikte — och alla de stora optimistiska
ytligheterna och fraserna i kvällens föredrag...

Goethe och underklassen! Den tid och de
människor, för hvilka Goethe skulle kunna vara
diktaren, måste vara en lycklig tid, lyckliga män-
niskor. Skall den någonsin komma? Skall den
komma för andra än ett ringa, ringa fåtal?

Goethe och underklassen! En gång hette det
Kristus och underklassen. Kristus för dem som
arbeta och äro betungade. Det var kanske nästan
mer förnuft än i detta: »Gothe och arbetarna». Ty de lyckliga människorna — de skola väl alltid
förbli ett fåtal, och de betungade, de trötta och
elända behöfva diktare af helt annan karaktär än
Goethe. För dem är Jean Paul, Dostojevski,
Strindberg; och för dem — hvarför icke? — den
olycklige, den tröstande, den förtviflade Nazarenen.

VII.

Berlin, sept. 1910.

Koleran och Wilhelm II ha hållit berlinarnas intresse vaket i dessa vackra höstdagar. Den förra försummar ju sällan något år en fransysk visit i Berlin vid denna tid, och när den senare sista gång i nämnvärdare grad gaf världen och Tyskland att skaffa var ju också i den sköna efterårstiden — i den glorrika Daily-Newskatastrofens och Bülowkrisens dagar för två år sen. — Sommarn är slut, och väl detsamma! Ty med sådana excesser — 35 grader C. i skuggan — kan den inte gärna begära att någon skall se med saknad efter den. Berlinsommarn är ju annars relativt dräglig. Oftast inbryter den omkring en månad tidigare än i mellersta Sverige — och sen kommer den varma sommarliknande hösten, som kan sträcka sig långt i november, om det vill sig väl. Redan vid midten af april stå häggarna — deras tal är legio — i blom; syrenen har icke väl slagit ut i början af maj, förrän jasminerna äro färdiga redan, och den hvita akacian som blommar i Skåne — fast långt från hvarje år — mot slutet af juli sänder här ut sina härliga dotter tidigt i juni. Det kommer så störtvis, allt detta, som män i Sverige var van att se utveckla sig stilla och sakta efter hvartannat; snart äro endast rosorna kvar, som räcka till årets slut. Men som-

marn igenom breda de frodiga platanerna sina svala ståtliga hufvuds skugga öfver Berlins torg och gator. I hela staden härskar det härliga trädet, i Charlottenburgs och västerns fridfulla gator lika väl som högt uppe i den nordliga staden ända till Pankows och Schönhausens idyller. Platanen är kanske aldrig så vacker som en blommande lönn, men den öfverträffar sin släkting afgjordt genom sin egenskap att bevara många månader igenom sitt fräscha ungdomliga utseende; medan de andra löfträden fort nog angripas af en viss fadd som-margrådaskighet, medan almen och kastanjen i Berlin ofta redan i juli kunna stå halft förbrända och deplymerade, triumferar platanen i en oföränderlig frisk och saftig grönska. År för år växer dess herravälde i Berlin; medan det ömtåliga trädet knappast i södra Sverige lyckas utveckla sig i sin fulla gestalt, tycks det här trifvas fullt lika yppigt som t. ex. i norra Italien, och man påträffar verkliga jätteexemplar, högre än de högsta bokar.

I klimatologiskt afseende kan man knappt tala om ett norr och söder i Tyskland, desto mera däremot om ett väster och öster. Närheten af Östersjön och den varmare Nordsjön gör att klimatet kan vara så pass dragligt som det är i en stad som Berlin, hvilken ligger på samma breddgrad som vissa sibiriska och nordamerikanska territorier, hvilka äro hart när obeboeliga på grund af sitt

isiga klimat. Att Sydtyskland å andra sidan icke har att uppvisa någon väsentligare temperaturhöjning mot Nordtyskland förklaras ju af den stora bergsskiljemuren som afstänger förbindelsen med det milda Sydeuropa. Alltså, de afgörande makterna spela öster och väster. Och kommer man ur det sydkandinaviska klimatet, skall det inte dröja länge förrän ens lungor lära sig afgöra med säkerhet, när man stiger ut en vintermorgon, om vinden blåser från Westphalen eller från Posen. I förra fallet kan man tycka luften är mättad med rosendoft, man kan känna det som gick man och spatserade en aprilmorgon på Langelinje; i senare fallet kan det hända man får en sensation som är ganska »prickelnd»: ungefär som hade man fått filspån och smånubb under reffbenen. Och man får en påminnelse om att Berlin, som visserligen i norr gränsar till det milda Trelleborg, äfvenledes i öster gränsar in till den älskvärda ryskasiatiska landkolossen. Berlinklimatet har sin maritima sida och sin kontinentala — beroende af dess två dominerande luftströmningar, den torra skarpa från den östra kontinentmassan, den milda fuktiga från hafvet och golfströmmen. Det kommer mig att tänka på en sak. Cicero säger på ett ställe, att den torra luften i vissa trakter af jorden har en speciell inverkan på deras inbyggares intellektuella karaktär — den frambringar, påstår han, »acutiora ingenia», skarpare ingenium än den »krassa och

konkreta» atmosfären i andra landstreck. Berlin förenar i sitt klimat i rikt mått begge dessa enligt Cicero så afgörande atmosfäriska faktorer; och man kunde verkligen lätt nog med dokument ur Berlinintelligensens forn- och nutid skaffa den romerske oratorns teori en modern bekräftelse! Emellertid — äfven om någon vore böjd för att skänka sin sympathi åt *acutezza* i Berlins ingenium, med undanskjutande af andra i vanlig mening tyskare (gemyts-) företeelser hos det samma vore han nog nödsakad till inkonsekvensen att efter en lång stickande ostvindsperiod andas upp i sympathiska känslor, när han en dag i sitt kulna spårvagnshörn öppnar middagstidningen och läser telegrafens evangelium: »milda luftskikt anryckande västerifrån, om tre timmar att vänta öfver Berlin». Finns det känsla i honom, skall han tacka gud som skapat Westphalen så nära Berlin, han skall tänka med rörelse på de präktiga westphaliska skifferbergen, ångande under mjuka svartgrå molnmassor...; men den »atmosfäriska fysikens» unga vetenskap torde han göra klokast i att inte prisa förrän han — får se. Ty det har inträffat att af de tre timmarna blifvit lika många — veckor.

Jag satt i går kväll och hörde den gamle Adolf Hoffmann. Det var i Brauerei Friedrichshains stora sal, den rymmer 3,000 och den var så full att de arma tyskarna inte hade plats till biersejdlarna.

Hoffmann hade jag ej sett på ett par år; då var han grå, nu fullständigt hvithårig. Den gamle »atheisten» är populärare än någonsin; hans stämma är fortfarande lika metallisk, hans entusiasm af den spänstiga behärskning som tänder så osvikligt i människornas hjärtan. Det var en lust att höra verklig tyska — något icke alltför vanligt i Berlin. Kristendomens fiender ha ju sen gammalt haft ett starkt fäste i Berlin, och sedan socialdemokratin upptäckt att kyrkan är ett öfverklassinstitut, sedan Wilhelm II gång på gång (nu i Königsberg) fastslagit att kristendom och äkta tyskt äro identiska, att Hohenzollernhuset och han själf äro gudomliga instrument, nedfallna från himlen för att oafhängiga af folkviljan, lydande vår Herres egen inspiration, låta det personliga regementets välsignelse strömma ut öfver Tyskland — sedan dess har den naturliga instinktiva antipathin växt till klar medvetenhet. Man torde väl kunna säga, att en af de starkaste spikarna i kristendomens likkista i Tyskland är — Wilhelm II. Kristendomen och koleran ha hemma i Ryssland, men inte i Berlin! En berömd rysk theolog fällde en gång ett ovanligt älskvärdt yttrande, som Wilhelm II med fördel hade kunnat begagna sig af nu sist uppe i Königsberg. »Politiskt förtryck, nöd och elände,» sade han, »äro ingalunda stridande mot kristendomens anda, ity att det fysiska lidandet nämligen är nyttigt till själens frälsning.» Det är ett argu-

ment som duger! Visste man inte förr hvad som var pudelns kärna, så har man det här med all önskvärd tydlighet. »Själens frälsning!» Och den arma slafven i sin förstockelse begriper inte hur väl öfverklassen egentligen menar det med honom, förstår inte hvilka ädla bekymmer om hans själ som ligga till grunden för treklassvalrätt, bierskatt, köttbrist, fabrikkslafveri och militärdespotism... Nej, det är ett förstockadt släkte som lefver här, det märktes alltför väl i går kväll på det tretusenstämmiga jublet, som hälsade den hvithårige »guds-förnekaren». De gamla hårda Spreewanerna, som en gång hade sin borg där ute i Köpenick och i århundraden trotsade alla kolonisationsförsök, lära ännu ha ättlingar här; och blandningen med galliskt och semitiskt har sedan inte heller spelat kristendomen några kort i hand. Det ligger något tunt och kyligt i Berlins andliga luft, men också något trotsigt, käckt, väl också — fräckt. Det varma och veka, som Tyskland förr sände ut öfver världen, står inte högt i kurs här; det var nog ingen tillfällighet att det var just här som romantiken tog sitt desperata dödssprång — med E. T. A. Hoffmann. Det saknas aldrig folk som klaga på Berlin, dess gemytsarmod och dess mer och mer idagenträdande gemytssteriliserande inverknings på det öfriga Tyskland — folk som hellre skulle vilja ha tillbaka den tiden, då tysken var en löjlig person, en förtumlad sentimentalist en »tête

carrée» och »Moff», som holländaren döpte honom ; folk som beklaga att Lessing lefver än, att det t. o. m. finns de som i honom vilja se det tyska uttryckt i sin mest lysande och framtidslofvande gestalt. Det är riktigt »äkta», trogna, varma, veka tyskar detta, som läsa Rembrandt-tyskens postilla dagligen, folk af samma odödliga ras som Lessings »bäste vän», filosofen Mendelssohn, hvilken, när han en dag fick svart på hvitt på att Lessing bekände sig till den gudlöse Spinoza, vardt så ledsen att han — dog knall och fall.

VIII.

Magnolian är förblommad redan, kastanjerna stå i fullt flor, och Tiergarten doftar af otaliga häggar. Det är sommar. Den lummiga förstaden ligger inbäddad i en idyllisk löfskrud, restauranten har omgivit sig med den traditionella pelargonieverandan, och mänskligheten ser solbränd och lycklig ut. Här i det vackra lugna Wilmersdorf, där man kan känna doften från furuskogarna, när vinden blåser västligt. Och mänskligheten strömmar ut bland furorna och sandhedarna kring de små trista sjöarna som ligga rundt om där ute i en oräknad mängd på alla håll kring Berlin.

Men hvad är sommar i en furuhed! Det finns ej en grön kvist där ute. Det finns ej en blomma.

Men äfven jag vill se sommarn. Och jag vet ett ställe där den finns. Det är vid Steglitz — i botaniska trädgården! Det är den enda plats vid Berlin, där det finns blommor — blommor och verkliga träd, sommarskog, full af fåglar och blommor. Alla världens blommor ha stämt möte där. Man kan gå där dagar och veckor, och man hinner ej känna dem. Där blommar i sitt ljusa snår under benved och hyll densamma stora Lathyrus som nu står i flor på de fuktiga slutningarna af Rönneådalén. Och där lysa Himalayas underbara blommor högt uppe öfver alla de andra, öfver den kaukasiska steppen med sin grå Artemisia, öfver Turkestans ljusröda päronträdslundar.

Först fördjupar jag mig i den mellantyska ek- och bokskogen. Här är Helleborus vild bland Corydalis och liljekonvaljer, och den ser underlig ut med sin gröna blomma som man förr endast sett i trädgårdarna där hemma. Den har en mystisk och sagofull stämning öfver sig här i skogssnåret. Midt i ången står vilda snöbollsträdet ensamt med gulhvita blomstertoppar, så smärt och fint att man ej tänker på släktskapen med den vanliga simpla hyllen. Lunaria, månviolen, har redan skjutit upp stora ljusgröna blad ur sin vissna buske; det är bokskogens underbarn; jag har drömt vid den i Skånes bokskogar.

Göken gal borta öfver det gamla Dahlem; det är en dag så ren, genomsusad af en så balsamisk vind att man tror sig vara hvarstans som helst utom just här i det torra trista Mark-Brandenburg vid Berlin. Jag vandrar öfver en äng och stiger ned i den breda lummiga däliden, ned genom ett susande spel af skuggor — skuggor lätta som en ödlas glidande, lätta som en vesslas språng. Här är öfversålladt med blommor — nejlika och primula, hvit och violett corydalis, konvaljer och kattfot. I vinden fladdra de och buga sig, här och där stå de i små flockar för sig själfva och se ut som om de vore inbegripna i en ifrig öfverläggning med hvarandra — så sväfva de och hviska och prassla ljudlöst af och an mot hvarandra.

Blommor, blommor... Blommor äro sällsamma varelser. Ingen människa kan glädja en och göra det underbart för en som blommor. Och ingen människa kan såra en djupare än blommor. Det finns dagar och tider i en människas lif, då åsynen af en blomma kan öppna blodiga sår i hennes inre...

Tyskarna äro ett allvarligt folk och ett grundligt folk! Man saknar ingen landskapsformation här. När man passerat bok- och ekskogen och blandningsskogen, kommer man till björkarna och barrträden. Så en liten hed, full af doftande *Myrica*, ängsull, *Erica* o. s. v. Inte heller kärret saknas med alar, humle och svärdslijlor. Och vid

sidan af kärret är det sörjdt för strandfloran också; några blad af en viss silfvergrå ton, hvilka skjutit upp bland stenarna, hypnotiserade mig fullständigt. Det var den härliga *Eryngium*. Hafsbris och juli-sol, ändlösa vandringar på ljusa vägar, kvällar tunga af dröm och ekstas, sorglöst hänslidande som de lätta solnedgångsskyarna... hvilket perspektiv kan ett par ljusgrå blad af en strandtistel trolia fram för minnet!

Terrängen höjer sig sakta; jag stiger upp i den subalpina ängsregionen, där *Primula auricula* lyser i mäktigt guldgult, jag passerar en alpflod som störtar ned mellan klippor som äro brandröda af *Erica*. De sista löfträden försvinna och ge rum för mjuka lärkträdsdungar med *Lonicera* och *Ribes* och hvitblommig *Clematis* i brynet. Den lilafärgade alpviolen söker jag förgäfves under Savoyeralpernas furor; i stället finner jag den storblommiga *Gentiana*, lutande sin klocka öfver stenblocken, härligt sammetsmörk som en blå sommar-nattshimmel. Den hvita *Dryas* står i täta flockar, som se ut som hvitsippsflockar på afstånd, här och där skiner en brandgul *Geum* bland doftande *Valeriana*. Högst uppe äro klipporna öfverspunna af den violetta *Clematis* med oxöronlika blommor, kullrande sig i stora bunkar. Men alpfloran lockar mig ej, och solen steker där uppe... Jag skyndar öfver Karpaterna och befinner mig snart midt inne i de Pontiska löfskogarna med silfverlind, päron-

träd, lönn, höga benvedssnår. Några minuters vandring genom den Illyriska bergsfloran och den grekiska, representerad af Olympens höga ljusblåa Veronica, för mig ut på Irans högslätt. Här strålar den blodigt mörkröda bergstulpanen på de heta sluttningarna; längre bort breda sig det norra Kaukasus' stepper, bevuxna med Artemisia, blåa drufhyacinten, en jättelik Crambeart och det blågröna Elymusgräset. Japans magnolieträd skynta i fjärran, och från Amurlandet strömmar härlig häggdoft. Jag vänder mig åt den sibiriska löfskogen; här möter åter poppel, al och lind och fina lärkträd; och på en liten fuktig plats mellan lärkträden finner jag den älskliga Cornus suecica med nerviga blad och snöhvit blomma. Den höga Aralia växer vild i skogen och håller just på att veckla ut sina stora blad. Den underliga arktiska Rubus har slagit ut fina ljusröda blommor, där den växer i kärret samman med Cornus, omsvärmad af bien. — Här är nordisk stämning under dessa träd, en nordisk majkvällsstämning. Solnedgången lyser in under grenarna. Man kunde tro sig på en ensam ort i ett nordiskt skogsland — en majkväll när sjön lagt sig till ro under bokarnas kronor och solnedgången sänder sina sista strålar in under de lägsta löfskärmarna; — och man hör ett tåg komma susande i fjärran. Sakta stannar det under bokhvalfvet; signalen ekar. Endast några få människor på stationen, ljust klädda.

Och tåget sätter sig åter i gång — långsamt dör ljudet bort, fjärran hän mellan skogarna. Och det blir så tyst på den tomma stationen att man nästan hör hur ljuset andas och strömmar under det klara löfvet.

I KIEL.

I.

Kiel, juni 1911.

En strugglarnation som den preussiska är ju allting annat än en allsidigt sympathisk företeelse. En Nordbo i Berlin får bita öfver mycket. Det hårda och kalla sticker honom emot ifrån allt. Min och hållning i allt är bestämdt af lifskampens, penning- och njutningskampens beska eldiga allvar. Det slår en het eldpust emot en, och den kranke eller gemytssvage ser väl hela bilden ibland ej annat än som en bild ur fördömda andars pino- rum.

Vaknar man en morgon efter lång tid åter där hemma vid Sundet och hör klockorna sjunga — gladt som det friska samvetet— öfver det gemytligt stilla Köpenhamn, genomströmmas sinnet af känslor som förmodligen ej äro olika dem som en Odysseus erfar den dag han vaknar upp i det fäakiska underlandet. Allt andas fred, idyll. Man befinner sig bland människor som tala dämpadt, man

vill nästan säga tyst, utföra sina värf som försjunkna i en behaglig letargi, stanna och tala med hvarandra tvärs öfver gatan. Man känner sig som om man kommit söder- i stället för norrut. Man erinras lifligt om Venedig. Ser man en sommar-afton sänka sig öfver Frederiksholms kanal, har man lagunstadens stämning lifslevande. Och folk-typen är mera sydländsk än nordisk. Så mycken grace och skönhet, så finbyggda gestalter finner man endast i Södern. Berlin har väl äran att hysa världens fulaste folk, men Tyskland öfver hufvud domineras fullständigt af en ograciös, grof mänsko-typ. Naturligtvis — det finns en nordtysk skön-hetstyp, och det finns en sydtysk, men den försvinner i det stora hafvet af simpel fabriksvara; de af naturen välloftade individerna ge inte taflan dess hufvudton — så som fallet är här och i södern. Det nordtyska folket är fattigt på skönhet och grace. Och nordtysk genius har alltid en viss intellektuell stränghet, något manligt melankoliskt öfver sig. Häromdagen såg jag en glimt af denna genius, på en resa inåt Holstein. På en ångbåt å Kaiser-Wilhelmkanal i en flock lust-resande skolungdom satt en pojke, olik alla de andra, af dem sällan uppmärksammad men i alla fall bemött med en viss osäker aktning. Späd till gestalten, hade han ett ansikte och en blick af mycken eldighet; melankoliskt log han ofta till.

kamraterna. Under en kraftig pannhvälfning med mjukt brunt hår öfver smalnade ansiktet hastigt af. Ögonen, af genomsnittlig storlek, rätt djupt under pannan, förlorande sig med blicken oftast i sig själf, men då och då tändande sig plötsligt med ett kraftigt sken, som stack kallt af mot ansiktets vekhet, med sin djupt virila glöd.

*

Här uppe i Kiel har man den kostbara njutningen af en beständig härlig frisk nordisk blåst. Folket talar med nordisk accent, och tyskan klingar likt en skandinavsk tyska, som inte hunnit vänja sig af med hemlandsspråkets tonfall. Den blonda typen är förhärskande, och långsträckt ansiktsöval hör till vanligheten. Det preussiskt högljudda och bullriga är betydligt nedstämdt, och mänskligheten uppfattar äfven en dämpad röst. En riktig tysk känner sig förolämpad, om man inte skriker till honom. En med diskret stämma framställd begäran har absolut ingen verkan på honom. Men tysken hör faktiskt också illa, liksom han vanligen ser dåligt. Öfver hufvud är det ju litet kient beställt med hans sinnesorgan. En nation som kan förtära hvad som i Tyskland går under namnet kaffe — för att nu bara taga detta exempel ur högen — kan ju ej gärna anses utrustad med normalt mänskligt smaksinne. Knappt

en smålandskäring skulle vilja taga i mun den obeskrifliga sörja som i Berlins kaféer serveras till 35 pf. koppen. Har man ringaste anlag för hypokondri, kan man inte nog akta sig. Jag tror att det tyska kaffet har åtskilligt på samvetet beträffande den höga själfmordssiffran i Tyskland. Man brukar försvara detta förhållande med att framhålla det tyska bieret (nationaldryck!!), som skall ersätta allt och lär vara något särskildt förtjenstfullt. Det är ju nonsens! Det danska är minst lika bra, och världens bästa är det engelska.

När man kommer från Berlin, är man van att se idel grå färglösa anleten af en fadd, osmaklig, dålig hy. Berlinaren ser oftast gammal ut redan vid tjuguårsåldern. Den dåliga luften och den oftast dåliga näringen gör väl sitt till. En skandinav, en belgare, holländare eller engelsman sticker af i Berlin starkt redan genom ansiktshyn. Här uppe har det preussiskt dofva färglösa ju långtifrån mistat makten fullständigt, men man beröres angenämt af att åter befinna sig bland ett folk af öfvervägande ungdomligt, öppenhjärtigt naivt tycke. Det kan väl vara, att äfven det råa, dofva, äfven själfva okulturen i Berlin gör ett visst allvarligt intryck och att det hemska, ödsliga är afgjordt att föredraga för mild slapphet (som t. ex. den danska feminina »urbaniteten»); — ett folk som går uppåt, som det preussiska, kan väl ha råd till försyndelser på smakens och (den verkliga) ur-

banitetens områden, som inte behöfver tagas så djupt. Emellertid — lär man intet annat af en vistelse i Berlin, så lär man skatta det nordiska, det skandinaviska, äfven i dess aflägsna förtoningar som här. Det växer liljekonvaljer i de tyska skogarna, men deras doft är inte på långt när densamma som deras som växa i Själlands och i Skånes. Skillnaden är densamma, så att säga, som mellan den svenska folkvisan och den tyska. Man kunde utföra detta thema i oändlighet. Men hvem vet om inte för en japan den stora dumma magnolieblomman säger lika vemodiga subtiliteter till hjärtat som den liljekonvaljsbukett jag köper en morgon i Köpenhamn efter lång tids bortovaro.

II.

Efter en tids Köpenhamnsvistelse återvänder jag med glädje till Tyskland. Efter att hvarje morgon ha inandats den vidriga atmosfären af den danska demimondepressen, är det med innerlig vederkvickelse jag åter en morgon vid frukosten finner en artikel af Theodor Wolf i »Tageblatt», en litteraturanmälan af Julius Hart, en konstbetraktelse af Karl Scheffler i »Der Tag», en essay af Alfred Polgar i »Schaubühne». Till och med den

tråkiga »Vorwärts» förekommer mig som en dryck friskt källvatten; jämförd med den fadda ljumma »Politiken». Den friska fläkten från en tankevärd med större utsikter, ambitioner och förhoppningar än det lokalbundna pladdrets grinsura esprit eller slappa gemytlighet stimulerar och eggjar och väcker på nytt till lif den goda känslan af medmänsklig sympathi och hemvärme.

I Kiel glädde mig mångahanda. Särdeles Plato utanför universitet — Plato som ståtlig medelålders situerad preussisk prokurist, medlem af Turnerverein.

Trots allt och trots »Kieler-Woche» lockar mig den holsteinska landsbygden mera — där vildros, fläder och kaprifol i frodiga häckar vaja, blommande som bäst i härlig hafsbris.

Det gläder mig i hjärtat att konstatera att tysken ingenstans, icke heller i detta aflägsna hörn, förnekar sig i fråga om gedigna och smakfulla nomina propria. I en liten stad köper jag en morgon mitt cigarrförråd hos en herre, som är stark nog att med grace uppbära namnet Zebaoth. En svensk länsstyrelse skulle nog harmset tillbakavisa detta namn!

Jag vandrar på den plattyska poesiens mest klassiska mark, i Klaus Groths hembygd. Jag tänker mig den plattyska poesiens genius närmast under bilden af en pugga i månsken. I Klaus Groths dikter spelar — näst »swinegeln», (igel-

kotten) — puggan en högst betydande roll. Puggan är ju också onekligen ett mystiskt kräk och måste som sådant innerligt tilltala hvarje trohjärtadt äktyskt gemyt. Ett plattyskt visdomsspråk rekommenderar att mot detsamma iakttaga all möjlig hänsynsfullhet och delikatess.

Man gör sig lätt den föreställningen att plattyskans hufvudstyrka ligger på det sentimentala och humoristiska området. I språkets verkliga karaktär är emellertid en klangfull prägnans, knapphet och kärhet. Utan tvifvel är Klaus Groth den som mest närmar sig denna karaktär. Fritz Reuter angriper honom — rått och plumpt — för hans sentimentalitet, men befinner sig själf långt under hvad han, par dépit, förkastar. Det är ingen konst att grina åt en sentimental, när man själf inte ens är sentimental. Klaus Groths lyrik är ofta rena guld.

Ej långt från Groths födelsestad ligger det lilla Wesselburen. Här föddes Hebbel.

Det är en farlig sak för en diktare att vara proletär. Hebbel visar det. För att inte Goethe svultit och gått i dåliga kläder som Hebbel, miss-tänker han att hans konst är några grader mindre eldig än — väl icke hans egen, men — den konst, som han själf vill vara en vägbrytare för. Hebbels ungdomshistoria är bestämd af det enkla faktum, som han konstaterar i sin dagbok: sin totala oförmåga att skrifva annat än hvad som står i lefvande

sammanhang med hans andliga lif. Hans bref och dagböcker äro inte roliga att läsa för den som förstår. För en »psykolog» måste de vara utomordentligt underhållande. Hans åskådningssätt i fråga om hvad som är produktivt gynnsamt och ogynnsamt är vulgärt. En försiktigt ombonad tillvaro är hans kardinalvillkor.

III.

Man har för afsikt att resa en staty öfver Klaus Groth i Kiel. Det är bekant att Wilhelm II hyser lifflig sympathi för denne diktare. Äfven Bismarck läste honom gärna. Groth var professor vid Kiels universitet och dog här, öfver åttioårig, för tolf år sen.

Hvad Wilhelm II beundrar hos Klaus Groth är ej känt. I sitt hjärtas djup måste han sätta Fritz Reuter högt öfver honom; men det har nu en gång trängt igenom äfven till de »breda lagren», att Klaus Groth representerar det »själsaristokratiska» i den plattyska diktningen, Reuter däremot något mindre förnämt. Det är alltså fint att sentera och värdera Klaus Groth. Det går så med det bättre i lyriken ofta. Det blir småningom fint att läsa George, det blir fint att svärma för Hölderlin... Medan man i enrum med sig själf be-

känner, att Liliencron och Bierbaum och Falke äro bättre och amusantare i alla fall. »Ja, wer eure Verehrung nicht kennt!»

Man kan väl också se Klaus Groths gärning som en politisk-kulturell akt. Groth, en son af det gamla starka Ditmarschen, är den förste skaparen af betydande konstverk i det plattyska språket. I hans verk har för Tyskland öppnats en intim förbindelse med detta språk, som talas af en folkmängd lika stor som Sveriges och Danmarks tillhoppa; för första gången har det uppenbarats och bevisats de facto, att detta språk är i stånd till allvarliga manifestationer, att det gömmer skatter af ädel metall i sitt djup, att det i flera väsentliga afseenden är högtyskan öfverlägset. Det bildade Tyskland har tvingats till en inträngande bekantskap med nedertyskt folk och anda.

Klaus Groth representerar jämte sin schleswig-holsteinske landsman Theodor Storm den tyska hafslyriken. Jag känner intet mästerverk i världslitteraturen af denna art som öfverträffar hans och Storms bästa stycken; och det finns helt visst endast mycket få poem som tåla en jämförelse. Dikter som väga upp hela skeppslaster af Liliencronska och Drachmannska mariner.

Det tycks råda ett visst förhållande mellan lyriken och hafvet. En stor lyrisk dikt, den må nu vara i fem rader eller hundra rader, efterlämnar i sinnet en sensation som af en vidunderlig hafs-

utsikt, en ton som af ett haf som mäktigt lyfter sig eller doft lägger sig till ro. Den stora hafslyriken, hvartill äfven Ola Hanssons hör, skildrar sällan hafvet i storm. Från Ovidius ända ned till Drachmann finner man en otalighet af misslyckade hafsstormmålningar, hvilka ingenting åstadkomma annat än effekter af det rent akustiska slaget — ett förhållande hvarigenom de ju heller inte skilja sig synnerligen från hvad som i allmänhet presteras på det lyriska fältet. Storms och Groths hafsdikter ha en intim likhet med Ola Hanssons.

»Quickborn» (ungefär = lefvande källa), Klaus Groths hufvudverk, en storartad lyrisk diktsamling, är tillkommen under en tid af svårt lidande. Groth, afstammande från en kraftig ditmarschisk bondesläkt som med skäl uppbar sitt namn (de Groten = de storvuxna), var från 20- till 30-årsåldern och därutöfver ytterligt nervlidande och redan allmänt räknad som dödsdömd. »Quickborn» är i själfva verket en hjältemodig gärning. Ingen lyriker af intensiv art — ingen intensiv konstnär öfver hufvud — offrar ostraffadt sitt hjärtblod. Men Groths situation var en något vanskligare än andra diktares: han hade att skapa det instrument själf som han ville spela sin melodi på.

»Quickborn» höll på att kosta sin diktare lifvet. Sen lefde han som professor i Kiel utan åhörare, blef 80 år gammal, och det var inget fel på hans hälsa. Skref många nätta bitar i den högre familj-

journalstilén och fick telegram från Wilhelm II, när han fyllde år med nolla i. Nu skall man resa hans staty. Slutet på en lång idyll, som för en gång svang sig upp i en stark flamma.

IV.

På en gammal vacker kyrkogård en sommar-
eftermiddag — att sitta och läsa och meditera är
en förströelse som jag gärna söker. Det vackraste
jag sett i den vägen är — ej Venedigs (Böcklins)
»Toteninsel», som väcker peststämning, utan —
Hvens gamla härliga kyrkogård vid sitt öfvergifna
tempel, där ingen präst predikar — onekligen ett
mäktigt plus till stämningen —, prästen predikar
nämligen i en modern tegellada i den bekanta Es-
löfs-Lunda-Allhelgonastilen, som befinner sig uppe
på Brahehöjden i öns midt. Där ute på den branta
udden öfver det segeluppfyllda Sundet har jag
suttit med bok och papper mången härlig sval
junidag.

Jag sitter i dag på den gamla S:t Jürgens-
kyrkogården i Kiel. Strax intill min bänk står ett
monument, hvarunder hvila Karl Leonhard Rein-
hold, Kant-aposteln, och Baggesen, den danske
diktaren.

De döda äro goda vänner att ha. Hur vinna

hem i världen, om man ej hade dem! (Nota bene, Baggesen har aldrig verkat upplifvande på min hemkänsla i tillvaron.)

En son af Franzén, den svenske skalden och biskopen, hvilar ett stycke längre bort.

För resten folk från alla världens hörn, omkomna främlingar, fartygsbefälhafvare, strandade skeppsbesättningar af alla nationer. — Jag läser Ernst Moritz Arndt. Han borde vara känd i Sverige! Han var svensk till härstamning, och hans syn på Sverige och svenskarne är intressant.

*

De fyra svarta amerikanska pansarskeppen ligga där ute på fjorden vid sidan af »Hohenzollern», kejsarskeppet, och staden är uppfylld af blåjackor. Jag såg dem för en månad sen i Köpenhamn och frapperas nu af deras allvarliga miner. I Köpenhamn var det ju ett lustigt lif! Kan det vara respekten för det stora Tyskland som åstadkommer denna förändring? Jag tror det ej. Jag tror att den kommer sig helt enkelt af det skändligt usla och osmakliga tyska brännvinet och af tyskarnas parodiska sätt att servera whisky: de äro helt säkert inte vana att dricka ur nötskal som Shakespeares fairie's. Man hade väntat sig ett pikant tal af amiral Badger, t. ex. om den förträffliga preussiska valrätten, det humana polis-

väsendet eller den ovanligt lindriga lifsmedelsbeskattningen — men man bedrog sig. — För resten måste man medge att de unga amerikanarna ta sig betydligt bättre ut här än i Köpenhamn, där deras söndersupna anleten i den starka hettan inte voro fullt prydliga.

*

I Berlinbladen läser jag om jubileumsfestligheterna för Friedrich Ludwig Jahn. Själva Hohenzollernhuset hade skickat en prins ut i Hasenheide; och Schwarzkopf, ministern, konstaterade i sitt tal att Friedrich Jahns, martyrens, fästningsfångens, konspiratörens främste lärjunge och efterföljare är — Wilhelm II. Man måste medge att det är stil på världsförloppet — hvad man än vill säga!

Jahn hörde, som bekant, till den flock af preussiska tänkare och publicister som vid Preussens resning mot Napoleon i tändande skrifter och tal samlade Tyskland, för första gången väckande till klar besinning på sig själf germanskt och tyskt väsen. Preussen har en rikedom vid denna tid af gedigna och eldiga andar: Humboldt, Fichte, Arndt, Stein, Jahn — efterträdarna af preussarna Herder, Kant, Haman. Det blixtrar upp i dessa män, i hela deras stil (hvilket är mer än blott skriftsätt) något som ej fanns i Tyskland sedan Huttens och Luthers dagar. Medan i det milda

rika väst-Tyskland en græcicistisk bildning spirar upp, är det karaktäristiskt att Preussen, med kargt bistert klimat, tar upp traditioner, hvilka anklinga mera med romarpathos och romarvilja än med attiskt skönhetslagn. En krigisk asketism — Arndt är dess finaste inkarnation — är gemensam för dessa mäns tanke- och lifsriktning. Arndt rynkar på näsan åt Goethes hofmanslater och kan ej underlåta att anteckna att han har minst sex tum för korta ben för att passa till soldat! För Stein, ministern, existerar intet värre än en diplomatisk »Leisetreter» och lackerad skönande. Arndt, Steins följeslagare och litteräre medhjälpare, är en entusiast för klassiskt viril ande. (Eftersom ordet »manlig» nu en gång för alla kommit att bli den stående beteckningen på filisterdygd i hög potens och välsinnadt-liberalt-gemytliga tänkesätt, får man väl använda det latinska ordet, när man talar om sak.)

Det är så godt som ett bidrag till Jahns karaktäristik när Friedrich Thiersch, en af Tysklands främste pedagoger på klassiska principer (af hvilken i förbigående sagdt Tegnér tagit lifligt intryck), tillägnar honom sin tolkning af Pindaros' dikter. Det slår verkligen en fläkt af en Tyrtäisk-Pindarisk anda emot en ur Jahns tankar — en anda som aldrig varit vid vackrare och friskare lif i Tyskland än under den napoleonska perioden; därom erinras man bl. a. när man läser svensk-tysken Arndts

präktiga memoarer. På sommaren 1819 häktades Jahn i Berlin, anklagad för »högförräderi». Högförräderiet bestod i att ha förkunnat »den högst farliga läran om Tysklands enhet» samt i ogillande yttranden om bestående författningar, sociala och politiska förhållanden. Detta i sammanhang med den af Jahn grundade »Turner»-rörelsen — Jahn var som bekant ett slags tysk Ling. Efter ett fängelsestraff på öfver fem år var han en till kropp och själ ruinerad man.

*

Nu dånar kanonsalut nere på fjorden, och kyrkogårdens fåglar flaxa upp förskräckta. Det är Friedrich Ludwig Jahns store efterföljare som lämnar »Hohenzollern» för att begifva sig ombord på »Louisiana» och dinera hos amiral Badger.

»DIE EISERNE LERCHE.»

Enligt gällande tysk lag äga en författares arfvingar monopol på hans verk i trettio år efter hans hädanfärd och få ordna med försäljningen af hans böcker efter godtfinnande. Från kapitalistisk synpunkt utan tvifvel en mycket resonlig lag, men ur mänsklig och kultursynpunkt en högst barock. En skapare af andliga värden har ofta att räkna med just den tid som följer på hans fysiska afträdande från skådebanan; och så — då hans ande skulle göra sig fullt gällande, ställer sig detta nya hinder i vägen: arfvingarnas materiella utnyttjande af hans verk. I stället för att han nu — ifall hans känning af lifvet gått djupt nog — borde tillhöra sin nation, mänskligheten i dess helhet, och för så ringa ekonomisk valuta som möjligt vara tillgänglig för hög och låg, ställes han nu på allvar under affärsspekulationens tecken —; döden är ju en kolossal gratisannons! Och innan arfvingarnas privilegium är utgånet, kan det oftast ej blifva tal om en verkan i stort, ty först då bli

hans arbeten sålda till priser som göra det möjligt för äfven andra än de välburgna i samhället att anskaffa sig dem. Ett groteskt exempel härpå fick man härom året upplefva i Tyskland, då Friedrich Nietzsches syster, fru Elisabeth Förster, sent omsider utgaf sin brors länge och med spänning afvaktade skrift »Ecce homo». Boken är författad år 1888, året före utbrottet af sinnessjukdomen, och har sedan dess varit omspunnen med mångahanda legender, som varit ägnade att hålla publikens nyfikenhet i spänning. Medan de andra verken gjorde ett lysande geschäft öfver hela den bildade världen, undanhölls »Ecce homo» på det sorgfälligaste; — endast någon gång då fru Förster behöfde ett stort kort i spelet — hon utvecklade ju ett vidlyftigt skriftställereri öfver brodern — togs det dyrbara manuskriptet fram, och Nietzsche fick blixtra öfver världen. Ändtligen kommer boken alltså ut. Den är en liten skrift på halfannat hundra sidor väl. Pris 20 Mark. För vanligt patrasck är ju 20 Mark allt annat än småsaker som man slänger på en bok. Man fick alltså nöja sig med att uppfånga en skymt af hemligheten i boklådskonstret. Naturligtvis blef upplagan slutsåld på en vecka, och snart kunde antikvariatet notera 200 Mark exemplaret.

☞ När en tysk författare af betydighet »blifvit fri», som man säger här, alltså när de 30 åren gått sin kos, öfversvämmas bokmarknaden strax

med mer eller mindre fullständiga editioner af hans verk till ofta utomordentligt billigt pris. En af de senaste bland dylika editioner var Georg Herweghs samlade skrifter.

Herwegh tillhör den grupp af tyska diktare och tänkare, som bidragit till att förbereda revolutionen af år 1848. Vid sidan af Heine intar han en väl försvarad plats i den frihetsidealistiska lyriken. »Det unga Tysklands» diktare förhålla sig alla mer och mindre kyligt till Goethe. Och med en viss rätt. Goethe kunde ju taga detta förhållande med mycket lugn. För hans öga låg världen i en belysning af helt annat slag än den som utstrålar ifrån tidens och det hvardagligas oro och flyktighet. För honom låg konstens makt i att göra evighet af stunden, seger öfver det timliga växlingsfulla. Han visste sig göra mänskligheten oändligt större lisa med denna sträfvan än han någonsin skulle kunnat genom att ställa sina krafter i tidens tjänst. Låt vara att ingen af dessa diktare haft kraft nog till en stor världssyn, ha de emellertid icke desto mindre tillfört den tyska bildningen värden, hvilka förblifvit lefvande och hvilkas kraft gäller ej minst just i dag. Hos dem fanns ett hjärtedjupt hat till allt idealitetslöst, en stridsglad vilja som har tändt och väckt i de bästas sinnen allt intill nu. De stå mänskligt friare och stoltare gentemot sin samtid än Goethe. Deras indignation öfver religiöst och politiskt hyckleri,

öfver förtryck och borgerlig feghet är ofta deras enda musa. Goethe förhöll sig med öfverlägsen köld till detta. Sin indignation utlöste han i sitt skapande på ett lyckligt harmoniskt sätt. Och det syns som om hans lätthet att arrangera sig efter förhållandena hade med tiden kommit en viss känslöfär att dö i honom: förståelsen för det materiella onda och dess förstörelsemakt öfver det moraliska och intellektuella i en människas väsen. Den sköna och trygga värld han lefvat i alltsen han föddes medgaf ingen närmare kännedom om den hårda skuggsidan af lifvet, som är det stora flertalet dödligas hem här i världen. Den apolliniska harmonien växte ut i hans väsen i varm solighet, och alla hans rika lefnads konflikter och fröjder gingo lyckligt upp som näring i den stora lugna själsflamman. Hvilka banor skulle väl hans produktion ha tagit, ifall förhållandena varit honom en smula mindre gynnsamma? Om han fått lefva lifvet i ur och skur som andra! Skulle kanske den apolliniska harmonien fått en ännu djupare vibration?

Herwegh (född 1817 i Stuttgart) börjar, som naturligt, i Börnes och Heines skola. Emellertid är det en annan tysk skald som står hans innersta temperament närmast, nämligen Platen. Dennes skola har varit afgörande för Herwegh. Platens politiska diktning och det bästa i Herweghs egen utgöra tvifvelsutän de högsta expo-

nenterna af denna genre i Tysklands litteratur. Herwegh har i teknisk mening lärt det bästa som kan läras af Platen, hvars rytmiska soliditet ej torde ha någon motsvarighet i modern poesi. Men äfven till sin inre struktur visar han likhet med Platen: en styf och hårdnackad karaktär med en lidelsefull sårbarhet. Platen var ju aristokrat till födseln, men — »en äkta diktare är alltid demokrat», säger Herwegh. Detta förhållande bottnar djupt nog! Det bottnar i detta sakernas och det mänskligas allmänna tillstånd, enligt hvilken halfheten och den ytliga örligheten alltid ha största maktkonjunkturen. Och den äkta diktaren är det mänskligt lefvande och sanna i dess högsta potens, den feghets- och konventionsföraktande idealitet, hvilken så länge mänskligheten funnits haft den härskande klassen emot sig. Herweghs diktning har sin grund innerst i denna sjäsläggning. Hans första dikter, »Gedichte eines Lebendigen», vunno en utomordentlig popularitet. Den lifskänsla, ur hvilken de vuxit fram, är af alltför litet sammansatt natur, alltför obepröfvad och kritiklös för att kunna ge stämman tillräckligt klangdjup. Herwegh har ännu ej här brutit igenom till det personligt egna i sin natur. Han känner föga den mänskliga karaktären, anar ej dess djupa rötter i sanningshatet och fegheten. Tiden skulle lära honom detta, och i stället för det obestämda frihetsjublet kom det mörk och glödande sarkasm, i

stället för den rosiga optimismen kom det strofer tunga af hat, smattrande af harmens och föraktets pilregn. Redan i den ett par år efteråt utkomna andra samlingen framträder utvecklingen till det gedigna — något som också publiken, en alltid finkänslig barometer, visade sig fullt sentera — i det den nämligen gick sin väg.

*

»Herwegh, du eiserne Lerche,
mit klirrendem Jubel steigst du empor!»

Det ligger en god karaktäristik af det bästa hos Herwegh i dessa ord, hvarmed Heine en gång hälsade honom. Herwegh var symptomet till en ung tysk kulturtyp, till det Tyskland, som ännu står i vårbrytningen, Lassalles, Nietzsches Tyskland. Det var ingen slump som förde Herwegh till Platen; det klassiska idealet hos denne är också det aktuella tyska och moderna, det djupast tyska. Äfven han är en »eiserne Lerche», som sjöng upp ur den sentimentalromantiska natten och filistermånskenet.

»Alle Herzen, stolz und heiss,
müssen dort verbluten.» —

För Herweghs senare lefnad blef Lassalle af betydelse. Redan på 40-talet gjorde de bekantskap i Paris, genom Heine, men råkade sedan först

1860 för att därefter ej mer förlora hvarandra ur sikte. Herwegh lefde då i Zürich efter skiftande erfarenheter. I Paris hade han upplefvat februari-revolutionen, hade med understöd af den franska regeringen i spetsen för de republikanska pariser-tyskarna företagit en olycklig invasion i Baden, därtill lockad af underrättelserna från de tyska revolutionsskådeplatserna, där emellertid stämningen för radikal republikansk samhällsombildning visade sig i grunden vara en mycket minimal. Året 1848 hade befast i honom ett varaktigt förakt för alla revolutionära sträfvanden i sitt fosterland och fördjupat hans syn på dess förfäade bourgeoisie, hvilken hans vän Bakunin, den ryske revolutionären, gifvit den ypperliga karaktäristiken »niederträchtig mit Gemütlichkeit». Uppfylld af leda vid världen och misströstande om sina produktiva möjligheter, hade han kastat sig i studier af alla slag, naturvetenskapliga, språkliga, filosofiska. Lassalle, då trettiofemårig, brinnande af konvulsivisk viljefeber, måste ha verkat som från en annan värld på den åtta år äldre diktaren, som i Schopenhauers filosofi sökte bedöfnings för sin själ och var Richard Wagners förtrogne. »Der gewaltige Freund», som Herwegh nämner honom, uppbjöd hela makten af sin öppenhjärtiga hänsynslöshet för att rycka upp honom ur hans pessimistiska letargi. När man läser hans bref till Herwegh, frapperas man af denna lavinlika

öfvertalelsekraft, hvilken i första rummet är inspirerad af hans personligt hjärtliga stämning mot Herwegh, men säkert också af ett välgrundadt partiintresse —: möjligheten att kunna begagna Herwegh i den socialdemokratiska agitationens tjänst har utan tvifvel varit en lockande tanke för honom. Dessa bref äro intressanta dokument till kännedomen om Lassalle. De visa honom som människokännaren och psykologen; med öfverlägsen skarpsynthet ser han in i diktarens patologiska själstillstånd. Och hans demonstration vibrerar af det själfupplefda lidelse. *Probatum est!* Hur triumferar han ej öfver sin osårbarhet, sitt hårdnackade lifsmod! »Sentimentalitet är för kvinnor — som opium för orientaler!» Han anade litet då, att han några år efteråt — en natt i Basel — skulle gråta som ett barn inför denne samme Herwegh — att hans själ en gång skulle komma att flämta som en gnista i en orkan af förtviflan.

Om det också aldrig lyckades Lassalle att ingifva Herwegh sin egen starka viljeoptimism, har makten af hans personlighet dock betydt oändligt mycket för diktarens senare lif och produktion. En dikt af Herwegh, en af hans starkaste, är direkt frammanad af Lassalle, nämligen »Föreningssången för allmänna tyska arbetarförbundet». Den är ett monument.

Herweghs förakt för Tyskland och Preussen minskades ingalunda af händelserna 1870. I Tysk-

lands militära uppsving såg han en ytterligare borgen för framtida barbari och reaktion. Och när man nu sitter och läser hvad som presteras i Tyskland af politisk-social satir, t. ex. i »Simplicissimus», »Jugend» eller (den en gång storartade) »Kladderadatsch», läser och jämför med Herweghs väldiga, mörkt friska sarkasm, kan man ej annat än ge hans pessimism rätt. Skeptisk mot det under Lassalles väckelse uppmarscherande proletariatet, bevarade han ändå sitt hjärta varmt för dess ledare. De ord han nedskref vid hans bår äro äkta:

»I tanke, känsla, sträfvan var jag ett med Dig; mitt väsens rötter äro bundna så djupt vid Dina, att ej själfva döden skall mäkta skilja oss.»

THOMA.

1903.

När Novalis skildrar sin hjälte Heinrich von Ofterdingen, säger han på ett ställe ungefär detta: Alla dröjde gärna vid hans intagande gestalt, som var att likna vid ett stilla ord, uttaladt af en främmande, hvilket man ej strax besinnat sig på, tills det småningom långt efter hans afsked, öppnar sin fördolda knopp och en härlig blomma vecklar ut sig med skimrande blad, så att man aldrig förgäter det, aldrig blir trött af att upprepa det för sig, och det blir en till en skatt, som man ständigt har nära att betrakta och fröjdas åt. Och tydligare och tydligare går den obekantes bild upp för ens själ, tills med en gång det blir klart för en att han var en gäst ifrån en högre värld.

De kommo för mig i dag, dessa ord, när jag suttit länge framför Thomas taflor, och jag vet inga som bättre kunde skildra den stilla, blida geniús, som talar ur dem. Man skall dröja länge vid dessa taflor, och man skall gå till dem, när ens stämning är fri och ljus och mottaglig för

deras sakta språk, öppen för den svaga, rena och kyliga doften ur en helgdagsvärld, som ligger långt bortom hvardagens. Som främlingens ord hos Novalis skola de kanske ej genast frambringa det starka intrycket, som griper och besegrar. De tränga sig ej på ens stämning, det råder en litet inbunden och ordkarg ton i dem, deras värld synes så aflägsen och människofjärran. Men småningom skall man känna med i denna värld, man skall uppfatta den smekande, förtroliga tonen, vederkvickas af tystnaden. Just tystnaden är beundransvärdt gifven i dessa landskap. De stora, hvilande skyarna vid en sommarhimmels horisont ge nejden ett lyssnande uttryck, det är som låg allt söfdt i en halfslummer vid den lilla bäckens melodi, som dansar ned mellan gulblommiga sluttningar. Hur daggfriskt ligger ej kvällsskuggan öfver den lummiga klippdälden med de tallösa blåa blommorna som lysa dunkelt i det svala höga gräset! Thomas taflor komma en att tänka på dessa korta grekiska epigram till landskap, där lundens kyliga högtid, platanernas ljusglitter och källans svala poesi äro målade i ett par enkelt stora anspråkslösa och rena drag. Det gifves konstnärer, hvilkas verk kanske nå starkare vibrerande strängar i vårt väsen än denna lilla söndagsvärld af sol och sommarvind och barnsligt skärlyrik som är Thomas verk, som vuxit ur en intensivare, starkare lifssyn och som låta oss känna

djupare af livvets lust och bitterhet eller öppna för våra ögon trakter af en gåtfullare och sällsamare skönhet i synens och drömmens rike. Men intet vore oförståndigare än att af den skenbara begränsningen hos Thoma låta sig förleda till ett underskattande af hans genius' krafter — jämförda t. ex. med en Klingers rusiga inspiration och glödande visionära ekstas. Ingen äger som Thoma den sköna gåfvan att skapa ro och stillhet omkring sig, att göra tystnaden talande. Och ingen har ett ömmare, saktmodigare och renare språk för hembygdens och barndomens poesi. Där var en af dessa schwarzwalderbilder, som var som målad till ett litet vårpoem af en annan hemkänslans diktare, Ola Hansson, af hvilken jag minnes denna strof:

I känslorna det töar;
det blir så tyst i dem,
som när det skurades till helg
uti mitt barndomshem.

BRINKMAN.

En tysk filolog och kritiker, en bland de icke få moderna tyskar, för hvilka skandinavisk litteratur är ett starkt intresse, vistades för någon tid sedan i Skåne för att taga kännedom om vissa relationer mellan svensk och tysk bildning som anknyta sig till C. G. von Brinkmans personlighet. Brinkmanarkivet på Trolle-Ljungby förvarar bl. a. en samling bref från en af Brinkmans Berlinvänner, Wilhelm von Burgsdorff; dessa bref ha nu införlifvats med ett femtiotal andra, riktade till Rahel, bröderna Tieck, W. v. Humboldt och några andra. (Wilhelm von Burgsdorff. *Ausgewählte Briefe*. Herausg. v. A. F. Cohn. B. Behrs Verlag, Berlin W.) Bortsedt från bokens intresse i öfrigt — en brefskrifvare som åtnjutit en Rahels stora förtroende kan alltid höras af eftervärlden — är Brinkmans personlighet en så viktig punkt i svensk bildningshistoria att det torde vara på sin plats att erinra om denna brefsamling.

Utgifvaren inleder en studie öfver Burgsdorff i »Euphorion» med följande ord: »Die Litteraturgeschichte, die nur die Geschichte der Produktion gibt, bedarf zu ihrer Ergänzung einer Geschichte der Reception.» Burgsdorff är en receptiv. En sådan är Brinkman äfven — om också af en aktivare, målmedvetnare natur än den förre, hvars lif har en romantisk orientals veklighet. Det var Brinkman beskärdt att spela en utomordentligt viktig roll i en stor människas lif. Hvad skulle ej gått förloradt för svensk litteratur om ej Brinkman funnits! För honom har Tegnér öppnat sitt hjärta så som för ingen annan. Under den mäktiga inflytelsen af vänskapen med Tegnér har Brinkman nått sin andliga mognad. Och hans bref synas ingalunda ovärdiga att framträda vid sidan af Tegnér's.

När Brinkman blef Tegnér's förtrogne, hade han läro- och vandringsår bakom sig. I den krets af snillrika människor, hvars umgänge han njutit under sin Tysklandstid, hade han mottagit impulser, som blefvo afgörande för hela hans framtida bildning. Brinkman var ju ingen i ordets djupare mening fruktbar natur; han saknar naturlig originalitet, det ser man tydligast i hans så utmärkt vackra poesier! Han har ett lustigt ord en gång om Leopold: *konstångare*. Det är det rätta ordet för honom själf som diktare. Men Brinkman var en ambitiös natur, liksom han var en djupt

sensitiv — ett varmt, palpiterande hjärta, fullt af rik längtan efter sympathi och förståelse. Det gällde att vara något mera än blott legationssekreteraren eller envoyén von Brinkman för att betyda något inför en Rahel, en Karoline Humboldt.

Brinkman fick ofta hemma i Sverige kläda skott för sitt kära Tyskland. Tysk bildning var ju då som nu ej synnerligen populär i Sverige (den lilla kretsen »romantiker» naturligtvis undantagen). Och allraminst väl bland Brinkmans förnäma väninnor, hvars »aristokratisk»-feministiska bleksotsinstinkter säkert inte försattes i någon starkare rörlighet inför den eldiga fläkten af det djupt-aristokratiska skönhets-ethos som i Kants och Goethes Tyskland sände helig enthusiasm i hjärtan och hjärnor. Inte heller Märta v. Schwerin, som annars var Brinkmans »svenska Rahel», utgjorde något undantag i det afseendet. Tyskan och tyska poesien var »ofrälse». Och fransmännen var så rörande fina. — Det är ett djupt karaktäristiskt drag i det tyska sinnet att det alltid föraktat estetisismen. Det är betydelsefullt att när den tyska bildningen tillägnar sig antiken, är det själfva den ethiska kardinalpunkten som är den afgörande och bestämmande. Det är antikens ethiska pathos som befruktar det energiska tyska sinnet.

Medan män som Stagnelius och Atterbom af själ och hjärta anamma den tyska poesien och det tyska tänkandet, medan å andra sidan Tegnér in-

spireras till djupa visdomsord af sitt gränslösa förakt för metafysik och romantik, intar Brinkman en ståndpunkt — sine ira et studio — midt emellan dessa antagonistiska motsatser, som gör hans hjärta och hufvud heder. Han är fullt på det klara med det berättigade i en Tegnér's ovilja mot all odistingerad och mystisk subjektivism; han vet, att Tegnér's själ är vänd mot ett annat ideal, ett starkare och ljusare, till hvilket romantiken förhåller sig som en smältande ballad till ett marmorljusst grekiskt ode; han vet, att för honom kunna aldrig andens högsta stunder blifva de, då känslan af hemlighetsfullt främlingskap och osäglich längtan öfverväldigar den. Det finns en tid i Tegnér's lefnad, då hans dikts gestalt sväfvat på samma höjder som den Goetheska: en kort och härlig tid då

evighetens cirkel sitter
bland rosor gömd omkring hans hår.

Brinkman har bevarat den bilden i sitt hjärta, det apolloniskt middagsljusa och skugglösa i Tegnér's lyckligaste skapande var för honom själf af en högre art än romantikens diffusa själsutstråling. Åtskilligt af hvad Brinkman sagt om Goethe och Tegnér — så t. ex i fråga om stil — hör till det riktigaste och djupsinnigaste som är sagt om dem. Och när han talar om den svenska romantiken, erinrar man sig den berömda brefsida af

Rahel, där hon om Novalis (apropos »Heinrich von Ofterdingen») fällt ord af en vibration af andlig upplevelse hvilken är oförgänglig. Brinkman bär romantikens finaste inom sig, men hans hjärta klappar för den högre och högsta bildningssträfvan som Tegnér anammat af antiken och i stort sedt förblef trogen — med desperat hjärta.

Och dock har säkert hvarken Tegnér's eller någon annan svensk diktning för Brinkman kunnat ersätta den hjärtefriska starka rusande atmosfären af Tysklands stora poetiska vår, under hvars förtrollning han haft lyckan att tillbringa sin ungdom. Hur värtaligt klingar hans vemod i brevet till Tegnér vid underrättelsen om hans barndoms- och ungdomsvän Schleiermachers död! Man känner att det stigit upp för hans minne en värld, som han vet att Tegnér står likgiltig och kall inför, man känner, att han här inför Tegnér pålagt sig en diskretion, mot hvilken hans hjärta säkert ofta revolverat.

När man lefvat länge i en främmande stad, är det helt naturligt, att man till sist växer samman med dess minnen och känner varmt för dem. Det gamla Berlin är så egendomligt att tänka på — begrafvet som det ligger för ens syn djupt djupt under allt det nyas buller och ståt och — tomhet. Här vandrade människor en gång säger man sig — där man färdas i det eviga svallet

och bruset — för hvilka lifvet var underbart heligt allvar, daggfrisk mystik och sällsam förvissning om alltings goda redliga mening; människor för hvilka litteratur ej var handverk eller mode, för hvilka en bok ej var liktydig med romanpladder, lifvets ditt och datt fördt till torgs — non famæ sed fami — utan en människas hjärteöppna frimodiga bikt inför alla ädelsinnade: en människas förkunnelse om hvad hon fröjdats, lidit i kamp och längtan efter mening och lifstro. — På den tiden då doften från Tiergartens träd om våarna genomströmmade hela Berlin... Allt det hägrar som ett gammalt mystiskt sjunket Vineta — sjunket under det nyas brutala bullrande flod. Och endast någon gång — när det väldiga lifslarmet ebbar — förnimmer drömmaren den sakta klocktonen stiga ur djupet där nere ifrån en sjenken stad.

ENEZIANSKA DAGBOKSSKISSER.

1904.

Tystnad och frid! Den ödsliga kontinenten är glömd. Dammiga Wien, bistra vinterdimma, må jag aldrig återse er! Hur andades mitt väsen upp med välbehag, när de första ljumma adriatiska fläktarna fuktade mina lungor i Triest! Men stillheten, vilan är Venedigs!

I skymningen vandrar jag på kajen midt emot Judecca. Skeppen mörka och tysta, en tiggare sover på stebänken, och några barn leka i dunklet. När hundarna skälla på andra sidan, öfver vattnet, låter det som i en vårnatt på slätten. Genom ensamma gränder, förbi dunkla rutor, där det lyser vemodigt ut från små skumma verkstäder, vandrar jag uppåt Santa Margherita, glad att förra mig i den stilla labyrinthen!

*

När jag första gång mötte Adriatiska hafvet, steg Horatius' poesi mäktigt upp för mig. En februarimorgon i Triest; jag vandrade ut längs

strandvägen mot slottet Miramar. Det var klart, men himlen blek — en glansig, fyllig blekhet. Olivträdens blad blänkte mörkt och saftigt i blåsten som var mättad med vällukt, det hade fallit ett ljumt regn på natten. Och hafvet var stålblått, stålblått som Horatius' latin. Hur annorlunda är hafvet här! En kväll på Lido får jag en stämning som af en vårlig afton vid Köpenhamn — så drömmande, nordiskt blek ligger den labyrinthiska staden där borta i diset. Och i bokhandeln finner jag ett häfte sonetter om lagunen, »l'Estuario», dess öar och märkvärdigheter af en ung veneziansk versifex, som målar med bleka gråa toner som en nordtysk, en sydkandinav. Och han citerar tyska romantiker. I Palladios stad...

Men när jag vandrar en kväll i skymningen förbi en kyrka, där barnen leka, tänker jag på de vemodiga epigrammen i den grekiska anthologien. Söderns vackra klara vemod! — — Ett vänligt, redligt folk, grannlaga och hjärtligt mot främlingar, stolta öfver sin urbanitet, tala med indigneradt förakt om syditalienarnas råhet. De sjunga vid arbetet, de sjunga när de vandra hem i skymningen; från inhägnaden, bakom hvilken den nya kampanilen snart skall skjuta upp, ljuder det sång hela dagen. Hvilken ljus tafla mot den som mötte mig för en vecka sedan i det vinterbistra Wien med en röra af gatuomläggningar, underjordiska järnvägs-

kloakarbeten — allt i en hvinande bitande dimmig frost, där eld och rökar flammade som på en dantesk infernomålning. Och det lefver dock tusentals italienska arbetare i kontinentens städer, i Berlin har jag känt venezianare. Hur idylliskt är arbetet här, hur står allt mot en naturlig, frisk fond. Fattigdomen är där ju, men ej så skärande som på kontinenten, gratiösare, friskare och så ofta med spelande ögon, hvilka rymma så mycken lifshumor, så mycket af öfverlägsen sorglöshet, filosofi.

»Povertade poverella...»

Den behagfulla långsamheten i tal och rörelser och manér, det välöfverlagda, stillsamma hos venezianaren i gemen är ett vederkvickande drag för nordbon, som äcklats öfver kontinentens buller och faddhet. Och framför allt för den som gärna vill tala språket — och lära. Man torde kunna säga att det är lättare för en person med måttlig kunskap i italienskan att bli förstådd och förstå i Venedig än för en person med betydligt större tysk språkkunskap i Berlin. Hvilken nyansering i stämman och min! Äfven den speciellt venezianska dialekten, som är beprisad för skönhet och vekhet, har något bestickande suggestivt i sin karaktär, som gör det lätt att vinna förtrolighet med den. När jag läser Goldoni, kan jag ibland komma att tänka på Henrik Wranérs kostbara skånska dialoger...

Nu blomma de hvita kastanjerna, det är i mars. De skina som de stora vaxljusen i de ljusa kyrkorna. Och under alla de sväfvande hvita blomsterljusen kommer ett högtidligt liktåg skridande — ned mot stora kanalen, som är full med leende människor, vaporetto's, gondoler, musik... De väldiga vaxljusen brinna i morgonsolen, brinna så andelikt, hvitt under de hvita träden. Två bleka gossar gå vid bårens sida. Och ut på det klara vattnet i den doftande morgonbrisen glider den svarta båren, ut längs den glada Rivan, där ekot klingar från det svala torget, ut till ön, där de döde hvila.

*

Hvad man kan gripas ibland af en hungrande längtan efter natur här i denna tunga dofva stenlabyrinth, där tystnaden ofta känns så graflik, så spökhemska!

En dunkel marskväll; det har regnat och är varmt och kvaft och äckligt; en blå varm dunst ångar öfver staden, myggorna ha kommit upp i svärmar öfver de redan stinkande småkanalerna. Och man tänker kanske på den bleka nordiska vårsolnedgång man första gång på året såg myggorna dansa som det säkra vårtecknet öfver ett hasselgårde där hemma — när hästhofven snart skall skjuta upp ur dikeskantens mylla. Man kan gripas af en så sugande hunger efter natur i detta

virrvarr af broar, torg och mullvadsaktiga gränder där den eviga fukten dryper och möglar! Och en sen afton — i Venedig är det tyst som i grafven redan kl. 10 — en kväll man färdas hem på den svarta Canal grande och sitter och stirrar in i mörkret af gränderna, som öppna sig som svarta hål, svarta jordhål i dimman, kan det kännas som man rodde in i en ofantlig fantastisk begravningsgård. Flädermössen svinga som vålnader öfver den svarta gondolen, hvilken slående liknar en likkista, svinga som hemlösa andar öfver ens hufvud. Sakta glider jag utför den svarta Kokyten... En ofantlig vattenråtta, en fabelaktig Hades-råtta försvinner med ett dunsande språng, då vi lägga till vid kajen under min bostad. När jag kommer upp i mitt rum, susar en flädermus ut genom det öppna fönstret, där månen tittar in, som just rinner upp ur den blodröda dimman.

*

Luigi är min värdinnas son, en sextonårig liceista. Ett italienskt liceo motsvarar sjunde klassen vid ett svenskt läroverk, tyskarnas obersekunda och prima. Han följer mig ofta på mina ströftåg i kyrkorna, i Academia, till alla de tusen vrår, där konsten har sina undångömda blomplatser, till hvilka det ofta är ett mödosamt arbete att leta sig fram blott med en Bædeker som

ledning. Luigi talar franska och tyska, och det lyser i hans ögon af en den nyvaknade intelligensens första kyliga vårglans. Han har knappast varit utom sin hemö, ej ens så långt som till Padova, där han om ett par år skall lefva student. Han har endast varit i Venezia, säger han melankoliskt. Endast i Venezia! Och han ser med längtansfulla blickar upp mot Alperna i norr, hvilka sväfvat som kalla hvita vårskyar öfver den festligt glada horisonten. Vi sitta på ångbåten till Lido. Rivans många främlingshotell försvinna det ena efter det andra. Allt lyser i en blå, fläktande slöja af denna eldiga adriatiska vårluft som frusar om kinden. Venedigs oförlitneliga morgon! Vi gå förbi Giardini, där de mäktiga platanerna nys slagit ut och dallra med ljusa blad i vinden.

På Lidos vallar är gräset blått af Veronica, som är spridd i myriader öfver hela ön. Det är en vällust att trampa ordentlig mark igen, vandra på de ljusa vägarna midt emellan Adria och lagunen.

Träden ha ännu så späda blad; och tvärs genom platanernas kronor ser man Alperna i oändligt fjärran. Frukträden blomma hvitt och ljusrött. Alla skuggor så lysande, genomskinliga. Och där vi sitta och äta vår middag — efter den långa vandringen ända bort till Palestrina och åter — kommer det seglande med vinden små lätta blomblad öfver vårt bord. Jag tänker på ett öster-

ländskt poesimotiv, tänker på det österländska i hela detta sceneri: de hvita bergen, hafvet, träden. Venedig, det gamla emporiet: bryggan mellan österland och västerland.

Men jag har Guarinis dikt i fickan; — som äkta romantisk barbarpoet med antik idyll på bottnen svärmar jag naturligtvis för »Il Pastor fido»; — och den unge venezianaren, som känner le belle lettere redan och hvars tycken jag utletat, läser med låg, klar röst ett af sina älsklingsstycken.

Guarini! Hur beundrar jag ej denna lyckliga sydländska dikt, som dock endast fångat ett flyktigt rosendoft från antikens paradys, ett färgspel på dess sjunkande aftonhimmel. Hur mången germansk diktare har ej förtviflat inför denna blomsterlätta gratie som dock är fast och klar som guld i sina linjer. Och denna sköna glädje, denna förmiddagens svalhet, renhet, l'altezza dell'anima! Midt i den röda lysande sinnligheten är det som fläktade en doft från hvita alptinnar; de klara kropparna lysa mot ett mörkblått af svalhafsrymd. Allt är snö och rosor. Amor purpureus...

»KÄMPANDE INTELLIGENS.»

1911.

Jag förmodar att »Kämpande intelligens» vid detta laget är vederbörligen anmäld och synad af herrar vederbörande i de svenska bladen. Det vore också väl mycket om en så frisk och spännande bok som denna hade gått förbi obeaktad. Böcker af den arten äro alltid och öfverallt sällsynta. De löna sig att läsa ofta, och de ge en mer vid andra eller tredje läsningen än vid den första. Öfver misären af belletristikens endagsflugor höja de sig energiska och spänstiga, och man blir glad och styrkt i sinnet vid dem.

Uppsatser som »handla om någon» väcka icke lätt min nyfikenhet; med respekt för Mæterlinck- och Dubos-uppsatsen och lifligt berörd af det glänsande kapitlet om Paul Rée (Etisk nihilism) vände jag mig tills vidare till den senare hälften af boken, hvilken upptages af aforistiska tankepoem på prosa och därmed samställiga ting. Ett verspoem på två strofer inleder denna afdelning som motto. Det är en invokation till mänskotanken, till

»Logos». De gamla skalderna brukade börja sina verk med ett anropande af sångmön, Musan, den personifierade poesien, i hvars hägn de fromt anbefalldes sig som ödmjuka och lyckliga förkunnare. De tviflade ej på det skönas goda och starka makt, och tillvaron var dem ett tryggt och ljusst hus att vara i. Det nya människohjärtat — ty man får väl inte säga det gamla, hvartill man kunde förledas vid jämförelsen — har icke mer så lätt att känna det hemsamt och ljusst i det telluriska huset.

Hvarthän, o Fjäril klara, öfver mörka rum?
Hvar finner du väl här en blommas honungsglitter
bland dessa trista klot, i denna kölden bitter,
i denna bottenlösa klyftas sus och skum?

En bräcklig fjäril i världsalltets isighet —:
den mörka gåtan Mänskotanken i all sin ödsliga
äfventyrlighet.

O Logos, blonda Makt — är vingens muskel stark,
kan spänd den fresta flykten utan mål och ände —?
Kan fina foten finna ro på Isens bark
och lyfta på sin färd en järngrå Världs elände?

För denna dikt kan ni tryggt nedlägga er beundran, ärade läsare. Ni skall inte ofta ut-sättas för att råka i en liknande situation igen, om ni tar den dikten till måttstock vid er pröfning af svenska skaldekonstens alster.

Det myckna skrivvandet om personer den s. k. kritiken, har alltid förefallit mig vara en bra dubiös

företeelse på skrifkunnighetens fält. Man blir förvånad att se personer med själfkänsla och litterär syftning kunna finna sin tillfredsställelse i refererandet af hvad andra sagt eller — själf också bara refererat. Men man blir knappt öfverraskad, när man hör om Emerson, den store amerikanske kritikern, att hans essayer i allmänhet tillkommit på det sättet att han under vandringar och friluftslif nedkastat i sin anteckningsbok isolerade små tankepoem (i prosa), hvilka han senare sammanordnat och förbundet till större s. k. essays. Denne kritiker skref icke gärna om saken, han skref hellre saken själf. Medan man lätt kunde tycka att kritikern och litteraturressayisten vore bara rätt och slätt en tarflig parasit på andras blod, hör man honom gärna tala pathetiskt om den »objektiva sanningen», hvars banérförare han ger sig ut för i en syndig värld af lättsinnig subjektivism. Man kunde tycka att sanningen valt sig nog så impotent tillvaratagare af sina intressen och att det sanna skulle igenkännas väl så bra af sådana som själfva födt och bragt i dagen sannings- och skönhetsvärden. Herr Nyman har haft oförsiktigheten att alltför litet skriva om saker, men desto mer eftersträffa en egen, personlig och produktiv konception af livvets ting. Det är därför knappt troligt att den objektivt sanningsömme kritikern kan skänka honom vidare gunst. I sina aforismer har han röjt sig för mycket. Ett personligt själf-

tänkande, framsprunget ur stark lifs- och bildningsupplevelse, dokumenterar sig öfverallt i dessa reflexionspoem, bland hvilka många äga det varaktigas säkra mejsling.

Af de längre uppsatserna har jag intresserat mig mest för dem om Przybyszewski, Rée och Dubos. Hvad författaren säger å propos den förstnämnde, polsk-tyske diktaren, hvilken han sökt sätta i sammanhang med nietzscheansk lifsuppfattning, intresserar mig negativt. Jag tror att det var just den bildnings- och mänskostil, hvilken representeras af P., som för Nietzsche gällde som den dåliga moderna. För honom var ju Baudelaire, P:s galliske frände, rätt och slätt en narr. Baudelaire som dock har icke litet af latinsk kompakthet och energisk afgränsande stilhållning. Och nu den sluddrige polacken! Med sin eviga upplösthed, sin raglande svada, sin borgerlighet — man kunde godt säga kristlighet, *cum grano salis!* Mellan honom och hellenisk-nietzscheansk världsstämning är ett stort svalg befast. Hölderlin var gudstroende, men var en nietzschean långt före Nietzsche. Och intet är allmännare än atheist af kristna stilen. En sådan syns mig Przybyszewski vara. En aktningvärd diktare kan han väl vara likafullt. — Från denna uppsats till den om Paul Rée, »Etisk nihilism», är ett godt steg. Den senare är klart och vackert skulpterad och det lyser om den af lycklig ingifvelse. Med stor

säkerhet drager författaren här, där det gäller en logiker, upp gränsen mellan arisk-klassisk lifsvärdering och semitisk-skeptisk förtorkning och personlighetsarmod. Står då denna judes öken-torra pessimism fjärmare än Przybyszevskis gemytsplumperi ifrån arisk-klassisk (nietzscheansk) lifssfär? Många svara nog ja. Och sakernas hjärta ligger djupt. — Artikeln om den franske essayisten Dubos, hvars skrifter jag ej känner, är liffull framställning som ger rikligt att tänka på. Från Montesquieu's »Esprit des lois», där det polemiseras lifligt mot Dubos, får man verkligen ingen aning om att denne var en så lefvande personlighet. De svenska litteraturhistorikerna, i förbigående sagdt, borde nog till kapitlet C. A. Ehrensvärd ägna någon uppmärksamhet åt Dubos. Att döma af hvad herr Nyman anför af hans klimateriska konsttheori har det väl varit Dubos och icke Montesquieu (hvad allmänt sagts), som legat den svenske konstaforistikern närmast i sinnet och gett näring åt hans pessimism i fråga om nordisk bildningsmöjlighet.

AFORISMER.

I.

Endast den starke kan göra rättvisa åt sorgen.
Endast ur det skönas stolthet det rätta vemodet,
det klassiska.

*

Pindaros.

Ett böljeberg mörknande, långsamt
bryter in mot stranden;
där höjer det sitt väldiga skum och faller strålande
långt hän öfver klippan.

*

Goethes ungdom.

Han som skall bilda det skönaste:
själf den skönaste;
i gestalt och öga
evighet.

*

Den som vill tala inträngande talar lågt. När Emerson är starkast är han lika lågmäld som Tacitus.

Tacitus' skildring af Thraseas död (vesperascente jam die...) har en lågmäldhet och limpidezza af sällsynt skönhet. Och den höga friska ödsligheten, det mest kostliga och tändande elementet i romersk kultur, hör samman med denna lågmäldhet.

*

Hur kan en människa mottaga beundran, kärlek, utan att begå en falskhet mot sig själf, utan att svika sina högsta fordringar? — En människa har inga vänner. Endast narren, theaterspelarn. Sådana som alltid föra ordet »ärlighet», »välvilja», »sympathi» på tungan.

*

Det sköna och döden, var det ej dessa begge som behärskade den mänskliga tanken alltid? Här är den stora cypressalléen —: där mänsklighetens härlige alla ha skridit fram. Att tänka dem begge djupt nog är att vara berusad för alltid. Många ha vetat, men få tillräckligt starkt: att glädjen är endast sorgens mäktighet.

*

Man afvinner sig hvad man vet. Hvad man känner har man gratis. Ju mer passiv, desto mer, sjukare kännande; ju mer aktiv, desto friskare vetande. Tänka är vilja tänka. Man vet blott hvad man vill, d. v. s. just så långt man vill.

*

Förälskelsen. — Utnyttja den i din högsta andliga ambitions intresse. Att sjunka ner i den varma, den slappa enervationen af ett sentimentalt kretsande kring en älskad människas bild — detta är skända Eros. Den finast ambitiöse — den finast förälskade. Den lacedämoniska tapperheten —: af Eros. Den bästa stilen —: af Eros. Hvem vågar ana de inspirationskällor som skymta bakom Platos, Michelangelos, Nietzsches verk.

*

Det högst produktiva —: icke ligger det i nöjet att visa upp sina sår för världen. I begäret att fånga de friskaste dofterna, det tapprast ljusa af lifvet. Det gäller afvinna tillvaron djup nyhet. Dostojevski är en af de sällsynta som varit gripna häraf. Det är öfverallt det sista hos honom.

*

Tasso är »ammabile, commiserabile» för Leopardi. Dante har han ej sympathy för. Ty han var ju stark.

*

Vackra minnen smärta dig: — betyder du är sjuk, söndrad i dig själf.

Vackra minnen störta själen i ett eldigt v emod: — du är frisk, på riktiga vägen.

*

Det fanns människor som af feghet, af bekvämhet läto kväfva sig af livvets insulter. Det är bekvämt att låta kväfva sig —: denna tanke låg bra ofta under det hela. I all hemlighet.

*

Kraft kräver förtegenhet. Pladdra ej ut din bitterhet, icke ens för dig själf —: däraf ökas din styrka. Hvar gång du förtiger en orätt mot dig, växer du.

*

Hvilken ofantlig glädjesumma betecknar ett lif som Emersons! Lusten till att eftertänka det sköna är det kostbaraste i lifvet.

*

Erinringens öfverraskningar äro fruktansvärda. Den ensamme måste blunda, när bilden af det lyckliga barndomshemmet brinner upp om aftonen,

där han bryter sitt bröd i det ödsliga rummet. Måste blunda, ty hans hjärta böjer sig likt narcisser i hagelorkanen. I sådana stunder träder tanken på en lösning och försoning af lefnadsmysteriet fram för sinnet i all sin oresonliga häftighet. Brott och kval äro hemlösa, exilerade. De törsta efter evighet.

*

Om än sanningen ej finns... Ja, får ej lifvet en fruktansvärd Reiz och äfventyrlighet, ju längre man ser i det gudöfvergifna och meningslösa!

*

Man försvarar och urskuldar Lessing — för att han älskade den stora stilen (icke kunde känna sig uppbyggd af holländskhet och rhyparografi).

Det finns andar, hvars plikt det är att lefva, tänka så som om den allmänna lifsmisären ej funnes. Vara ett svärd genom mörkret, Tyrtaios, upprättare, paraklet.

*

Om ej den erotiska kontemplerationen hos Plato (Symposion o. s. v.) i grunden är densamma som den kristna mystikens? Det sköna köttet stämmer till andakt, icke bara till begär, aptit hos alla människor af högre art. Begäret som språng-

bråda: det gäller att se bakom, långt bakom. Parens pretiosissima! ropar mystikern till Guds moder, när Eros och Skönheten antända hans väsende.

*

Hjärtsjukdomar äro ofta sjukdomar i förnuftet.

*

Den moraliska indignationen har i nittionio fall af hundra ingen annan grund än afundsjukan. Läs den aningslöse Livius' skildring af fallet Virginia. Och håll er för skratt.

Amerikanarna (och Viktor Rydberg) »försvara» Tiberius. Capri var en lögn och Tacitus har bara förtalat, säga de amerikanska lärda. Så långt gå de i afundsjuka.

*

Det sympathiska lidandet — som alla halft bättre människor känt — afväpnas endast inför sanningen. Men en sådan människa är oftast så full af sin humbug, att hon föredrar att icke låta bota sig, äfven om hon vet hvar räddningen är.

»Ty det som drömmer vackrast och det som blickar mildast brutalast och vildast skall sköflas, förtrampas.»

Och rätt åt det! Men kristendomen, fruntimmersväldet, matriarkatet ha gjort »själen» till ett femininum, och kloka karlar (t. ex. C. F. Meyer) ha trott deras lif förfeladt, för att inte deras »själ» träffat »den rätta» och fått snörfla ut tillräckligt. — Luther, som led fruktansvärdt af ångesttillstånd, angina pectoris, hjärtkramp o. s. v., kallar allt detta för Djäfvulen, och det är en lust att se hur han kommer gnistrande, fnysande, fräsande som ett rödt järn ur essjan och höjer sitt käcka anskri: »Oho du Satan! Wohlan denn Teufel!» Luthers myckna tal om Djäfvulen motsvarar i själfva verket i mångt och mycket det moderna själfullhetspladdret och sentimentalismen. Han är god att läsa, han är ljus och stark, full af god klang, och det strömmar solsken ifrån honom.

*

Blommornas doft är ett mysterium. I dag njöt jag, för första gången sedan åratals, doften af Galium. Jag fattades af en underbar ekstas. Den var som en erinring af en själens föruttillvaro. Barndomsminnena helt naturligt, ja — men hvilket mysterium är detta: att en själ är tagen från mig och en ny (bättre? sämre? rikare? fattigare?) är mig gifven. Det syns mig lika lätt att tro på en metempsychosis. Det ena är lika stupande som det andra.

*

För den djupt egoistiske finns endast en princip som duger. Det är: gif ditt blod.

Lifvet är falskt, bottenlöst falskt och tomt. Evighet, verklighet är den enda tanke, enda trånad som är värd att fylla sin själ med. Strömma ut verklighet, strömma in verklighet i själar som digna under tillvarons falskhet, det är vinna lifvet. Gå under på ett meningsfullt sätt är det största en människa kan hoppas.

*

Det djupast friska är förbundet med det ödsligaste. Lifvets bästa stimulus.

*

Har man två människor inom sig, som icke kunna förlikas, måste »man» definitivt taga parti för en af dem och om möjligt mörda den andra.

Dock! Är det ej på kriget man lefver det bästa lifvet?

Låta dem begge få växa och bli starka? Ett farligt experiment.

*

Lifvet har ingen väldoft, renhet, spänstighet utom för den som nekar sig mycket. Den härligaste doft blir dum och grof, om man håller an-

siktet för nära blomman. Det verkliga i lifvet är som blomdoften. De klokaste och njutningslystnaste ha förstått detta. Från Epikuros till — Savonarola. Endast i tankens ekstas finns verklighet. Försaka för ekstasens skull är högsta klokhet. »Tomhet är allt hvad jag upplefver,» så säga alla de klara och nobla. Icke ha någon rätt tro på en upplevelse: frändskapsbandet mellan dem alla. Pascal och Nietzsche — samma hjärta. När de lefde, då vände de sig undan — fata et deos spectabant.

*

Icke äga något är en stor egendom. Med hemlöshet i den yttre världen köper man sig hem i den sanna; domus spiritualis. Trohet förgör all ensamhet. »Försaka» är ett grundfalskt ord.

*

En författare, om han förstår sin fördel, undviker konsekvent att läsa moderna författare. Hvarför dricka ljumt grums ur landsvägspöl, när det finns källor i skogen med fin kall dryck! De moderna böckerna likna stjärntomma kvalmiga storstadsnatthimlar. Men de gamla äro som friska vinterhimlar öfver landskaps maktfulla linjer, stärkande för öga och sinne. Hvar finns en sådan starkhet i blicken till att se en människas väsende,

färd, möda och förskräckande belägenhet som hos författaren af Hiob? En luft för gudar att andas strömmar om hvar rad och far i blodet likt en ädel stimulus. Mänskotanken i renhet och enkelhet ser du gå upp som en stjärnblomma i stormvädret.

*

Med en billig skepsis tröstar sig Hillebrand och råder — Nietzsche att göra sammaledes. »Tycker inte om folk som går och laborerar omkring med sig själf ännu vid 40 års ålder.» En sann mellaneuropé! När jag läser sådant, känner jag hvad det är värdt att böcker som Hiob, Psaltaren och Jesaias äro till ännu, trots all visdom från Berlin och Paris.

*

Det häftiga strålskenet från en skön människa kände jag i dag. Ur den upplevelsen har mänskligheten gjort gudar. Gudar, icke af fruktan, som Lucretius sagt, utan af fysisk skönhets- och vällustupplevelse.

Att lifvet äger moment af fullkomlighet — annat är ej att rätta sig efter! Apollo mördar mörkret. Mänsklighetens högsta visdom är guden. Vore mörkret en makt, lefde ej Apollo, hade aldrig ett folk skapat honom. Men grekerna skapade, och han lefver.

»Den fina elden.» Hvaraf kommer den »grofva»? Hvarför kunna de ej lefva samman? En eld släcker en annan. Så sällsamt är det. Och vill du upplefva gudaskapelse, så inbilla dig inte att du samtidigt kan släppa dina lustar på bete.

*

Outsinliga friskhets källa! Lusten att förstå, lusten att förstå att intet kan förstås. Du är den hemlöses hem, det förtvinande hjärtats upprättelse. O Värld! Hvad är hjärtats passioner mot förnuftets kärlek, den hopplösa kärleken till din gåta.

*

Den dagen man midt i staden Tschandalaborg ser en nobel sorgsen barnslig människa, kan hjärtat bli dödssjukt. Oceanvildt stormande hat fattar själen. — Bekväma människor göra sannerligen klokt i att inte hata. Ty af allt farligt, fruktansvärdt är hatet det fruktansvärdaste. Hatarens väg är törneskog, törneskog. Men inbilla oss inte att bekvämhet är en styrka. Det behöfs mod till att hata.

*

När jag ligger sömlös en natt och lyssnar till ljuden nere från gatan — hur lindrande sympathiskt förnimmer jag ej då klangen af hästramp eller en hunds skall. Men ljudet af en

människas steg, tal, skratt lägger sig genast med en dof plåga på mitt bröst.

*

Stendhal har nog rätt. För oss fatala känslöbegåfvade skall det aldrig lyckas att finna bedöfning i det yttre lifvet. Där växer vår fruktansvärdaste ensamhet. Vår räddning är filosofien och konsten. Hvilken mystisk smärta, hvilket oförklarligt samvetskval bestormar oss ur själens djup, när vi öfvergifvit vårt enda goda — när vi varit som de andra.

*

Han räknar det för något utomordentligt att han är fri från allt emfatiskt. Ja, han är fri från all emfasis, tack vare — sin fattigdom.

*

En människa »gå förlorad»! Antingen går ingen människa förlorad eller gå vi alla förlorade.

*

Blommornas klarhet ger inbillningen af en uppåtstigande, uppåtsträfvande rörelse. Så gjorde också skönheten i detta ansikte. En oändlig vi-

bration, ett oändligt lugn. Plötsligt står det ett ljussken för mina ögon... Hvar har jag sett, hvar erfor jag förut detta? Jag tänker på Caravaggios Apollon, som han dock på intet vis liknar — det var endast ljusintryckets häftighet som erinrar mig om målningen. Jag erfar denna afton, midt i en mer än vanligt öde existens, kanske för första gången fullt, skönhetsmakten såsom hemkänsla i tillvaron. Hvad betyder det att det sköna finnes! Eller förfriskar ej gudomlig kraft mitt hjärta vid minnet af denna syn. Jag bevarar den natt och dag i mitt hjärta: min första tanke vid morgonen, min sista vid insomnandet. Af alla gåtor är skönheten djupast värd att störta uti med hela sitt väsens krafter; den mest maktförlänande.

*

I den vilda skogen Lifvet högg han sig med kamp och vånda ut en ljus vacker plan. Så lade han sig i ro att hvila. Men när han åter slog ögonen upp — se, då stod tjocka svarta skogen tätt på honom som en mur; och hans hjärta förtvinade i hans bröst.

Att lefva är att hugga sig en fri plats ut i en skog som växer igen om dig, så snart du icke är på din vakt. En människa, en nybyggare i urskogen.

*

När man är mycket ung beundrar man all originalitet och finner det högst eftersträfvansvärdt att bli en egenartad människa. När man senare fått erfara hvad det vill säga och hur det känns att gå genom världen som en egenartad människa — ja då...!

II.

Tyska specialiteter.

Halfkokt potatis.

Stenkokta ägg. (Bismarck fick en gång slag-anfall af sådana.)

Lammstek äter inte gärna tysken; gamla baggar är hans förtjusning.

*

Kronan på råheten är den i Tyskland bland alla samhällsklasser, ja ända ned till de yngsta barnen förekommande seden att som okvädins- och skällsord använda ordet — »Mensch»! Man undrar bara hvarför inte ord som »pöbel», »spiesser», »tschandala» o. s. v. begagnas som höflighetsord och smeknamn.

*

Nyfikenheten är alltid plebejisk, men den tyska tar priset.

*

Märkvärdig är tyskens stora förståelse för hundar. Hvarannan filister är en Schopenhauer och en Mæterlinck i detta afseende.

*

När tysken försäkrar skandinavens om sina germanska broderlighetskänslor, då kan det vara skäl se efter om inte stenarna vändt på sig för skratt. Sällan njöt jag mer än när jag i Tyskland hörde surkålsblonda judar tala om »våra nordiska bröder».

*

Äkttyska filistern. Signalement: mogen för Friedrich Naumann.

*

Redan Luther undrar om tyskarna äro människor! (Strax efter anbefaller han att lämna sådana sjuka som inte brytt sig om att gå i kyrkan fullständigt utan vård. »Die sol man lassen liegen in ihrer Krankheit.»)

*

Hvarför enerveras tyskarna af engelsmannen? Därför att en engelsman aldrig närgånget betraktar sina medmänniskor; därför att hans temperament icke är på ytan.

Att ofta bli sedd utan sällskap i Tyskland är farligt. En tysk kan inte uthärda ensamheten och anser därför alla ensamma för förryckta eller brottslingar.

Säkerhetstjenstemännens antal — som ha att hålla öga på »auffällige Reisende» — har ökats i dagarna. Att vara »auffällig» i Tyskland är så godt som en förbrytelse.

*

Frukost i Tyskland — brännvin på Blå bandet.

*

I Tyskland möter man icke sällan personer af smak och utseende: ryssar, engelsmän, skandinaver.

*

Tyskarna äro minst dubbelt så välklädda som svenskarna. Men tysken må vara klädd hur han vill — ändå ser han platt ingenting ut. Ingen anar hur välklädda tyskarna äro, följaktligen. Vore svenska folket tillnärmelsevis så väl klädt som det

7. — *Tyska utsikter.*

tyska, skulle Sverige vara det elegantaste land i världen.

(Saken är gammal. Redan på 1500-talet klaga jesuiterna öfver att man i Tyskland tager anstöt af deras tiggaraktiga klädbonad, och det statueras därför att bröder som begifva sig i någon mission till Tyskland skola utrustas med särskild hänsyn till denna tyska idiosynkrasi.)

*

»Gud har nekat folkslaget smak.» Ehrensvärds omdöme gäller, och alla tiders smakfulla människor ha instämt. Själfa etymologien tycks vara i komplott med de giftiga utländingarna! Ty tysk betyder ju intet annat än vulgär (homo vulgaris, popularis).

*

Snedighet! Snedighet! De moderna människorna i en storstad tänka sig aldrig annat under begreppet intelligens. Man ser det på dem vid första ögonkastet. Alla ha de ett uttryck som om man fruktade att någon kunde vara slugare än man själf. Alla se de ut som gick de omkring för att öfverlista hvarandra. Ointresserad tankfullhet i ett ansikte är för dem en dumhetsstämpel. Allvar betyder slughet. Hvarje dag läser denna pöbel i sina tidningar om hjärtslitande mänskoöden och

katastrofer, men samma pöbel kan aldrig fatta att en människa kan vara fylld af sorg och tvivel på ett oegennyttigt vis. Storstaden fördummar, intet är vissare. Redan barnen i Berlin se »intelligenta» ut.

*

Hvilken utomordentlig friskhet i förhållandet till naturen har ej Almqvist! Jämför man honom i detta afseende med Goethe, är han utan all fråga den rikare. Redan frånvaron af hafvet och dess poesi hos Goethe är ju ett graverande faktum.

Almqvist är epigrammatisk i sin naturskildring. Han ger en doftexplosion. Hans stil, när den är mest hans egen, liknar ett vildt skönt landskap. Hans känsla är bäst, när den slår upp ur det ödsliga — likt konvaljerna i jättegranarnas skugga.

Den tyska romantikens naturpoesi vill jag inte ge mycket för. Hoffmann hade starkt sinne för hafslandskapet (»Das Majorat»), men detta hör till undantagen. För öfrigt syns det tydligt nog att stark naturpoesi åstadkommes så godt som aldrig annat än af diktare ur hafslandsmiljö. Tyskarnas främsta skalder på naturpoesiens fält, Klaus Groth och Theodor Storm, äro bägge schleswig-holsteinare.

Hur mycket värdigare och rakare i ryggen är ej vår Almqvist mot Jean Paul! En romantiker med stil finns knappast i Tyskland. Tyskan är

ett minst lika värdigt språk som svenskan, men folkets smak går åt det vulgära och tölpiga. Äfven hos så fina människor som Jean Paul träder det i dagen, och Goethes dom gäller.

Vi nordiske, vi måste hålla oss till hafvet. Vårt bästa, vårt starkaste, »des Lebens Erzklang», hänger samman därmed. Jag känner detta lifvande vid tanken på Jean Paul, hans idylliska trängsel, hans mjölkighet, hans linjefattigdom, Stort och ödsligt — så är hafvet, och så är det bästa i lifvet.

*

Jag ville gått ut i dag, men efter en kvarts promenad kände jag mig som stenad, måste vända. Denna fulhet är mördande. Att se på en människa är som att få en sten i skallen. Riesenratten, dessa människor!

*

När man lefver länge bland ett främmande folk, faller man lätt offer för misstaget att förväxla impulserna af sitt allmänna (på alla orter tämligen lika) mänskoförakt med (det ej berättigade) föraktet för en viss nation.

Alla nationer förakta ju hvarandra. Är ej människan i grunden mänskoföraktare? En ärlig

människa kan ju inte gärna hysa vidare aktning för sig själf. Följaktligen! Ty med ärlighet mot sig själf följer skarpsynthet mot andra. Dumt att indigneras. Men hvad är alla teoriens spindelväfvar mot verklighetens grofva stenregn!

UR NIETZSCHES ANTIKUPP- LEFVELSER.

I.

»Min älsklingsbok är Platons Symposion», skriver Friedrich Nietzsche som barn i sin dagbok. I sanning ett karaktäristiskt tycke för en uppväxande heros. Han anade ej då hvilken lidelsefull förkasteisedom han en gång skulle komma att uttala öfver allt detta söta idésvärmeri som kom hans brådmogna gossehjärta att klappa och fyllde det med äregirig stolthet och dunkla framtidsplaner! »Der kleine Pfarrer» kallade kamraterna honom. Han gick stillsam och försjunken i sig själf ibland dem; han var en mönsterlärjunge i skolan, och grekiskan var hans starkaste ämne.

Nietzsches ungdom — ej endast den första — förflyter under oafbruten bildningskamp; de produktiva krafterna frigöras långsamt hos honom.

»Wer einst den Blitz zu zünden hat,
muss lange Wolke sein».

»Molnet» mörknar och stiger långsamt. Den tyska gymnasiebildningen är som bekant starkt grundad på de grekiska och latinska studierna, och äfven en lärjunge af vanligare art än Nietzsche kan i Tyskland nå upp till ett entusiastiskt omfattande af Hellas' och Latiums storverk; hos Nietzsche måste tidigt känslor af en öfverraskande frändskap kommit att dallra. Den renliga och stränga naturen i honom, som framträdde redan i ynglingåren på det klaraste, måste ha inandats atmosfären af grekisk ljusrymd med njutning och lättnad. Hans af inre och yttre konflikter ostörda sinne hängaf sig utan förbehåll åt tjusningen af Platons Eros hymn, där doften af det djupsinnligaste är sammansmält med en paradisisk spiritualism, som i själfva verket bär dödsblekheten af den sjunkande antiken på sina drag. Antiken möter ingenstädes lätt-tillgängligare för det moderna sinnet än i Symposion. Den artistiska kulturen är yppig och raffinerad, redan »europeisk», men glansen af det äkthelleniska bryter igenom som svalt stålskimmer. Nietzsche har ej skildrat sina intryck af boken, hvilka naturligtvis varit grundade på helt allmänna sensationer, men hans anteckning i den barnsliga dagboken är betydelsefull som symptom.

Hos Nietzsche kan man säga är antiken det enda ideal han genom hela sitt lif förblef trogen. Schopenhauer, Wagner, moral, metafysik, geni...

alla sin ungdoms gudar störtade han, men öfver allt står antiken som hans friska inspirationskälla, ur hvilken han ständigt hämtar förnygrade krafter till sin kamp mot västerländskt ideal. Nietzsches sammanhang med antiken är så omedelbart att han är som en direkt fortsättning af dess djupaste syften. Han är den starkaste blixst antiken tändt och det mäktigaste bevis för dess alltjämt lefvande kraft. Den lysande kedjan af tyskantik renässans — Winkelmann, Lessing, Schiller, Hölderlin, Platen, Goethe — synes fullbordad först med honom. Hela hans lif är bestämdt en gång för alla af detta att han hårdare än någon annan upplefver i sig problemet antik-modern. Det antika idealet blef ett vapen i hans hand mot pessimismen, förutan hvilket han ej kan tänkas. Antiken är hans lyckligaste upplevelse, hans stora räddningskälla.

Att det för Nietzsche härvid i främsta rummet, ja nästan uteslutande, är fråga om den grekiska antiken, är ju klart utan vidare. För vissa fenomen i den romerska bildningen hyser han oinskränkt beundran. Så t. ex. fäller han bland annat det i sanning tungt vägande omdömet att ingen lyrisk diktning skänkt honom en så stark njutning som Horatius. Och Sallustius är det ideal, efter hvilket han bildat sin Zarathustra-stil! Öfverhufvud synes han böjd att tillerkänna romarna stil i högre grad än grekerna. Helt naturligt! Den manliga

(och förnäma) instinkten tilltalas mera af det ställiga och »kalla», som utmärker den latinska språkonsten, än af grekiskans, om också mänskligt rikare, dock vekligt artistiska böjelse. Men fränsetd dessa och andra sympathier för latinsk kultur, är det grekerna, som för Nietzsche äro det geniala folket par excellence. Han särskiljer emellertid på det skarpaste två perioder i den grekiska bildningens historia: den för- och den eftersokratiska. För hans djupa och egendomliga syn är det endast den försokratiska, hvilken uppenbarar ren och klar grekisk genius. Med Sokrates brister det finaste. Sokrates är den theoretiska reflexionens man och därför en dekadent och plebej för Nietzsche. En öfverblick af Nietzsches ställning till och uppfattning af det försokratiska skall klargöra detta vid första betraktandet frappanta omdöme.

Nietzsche sysselsätter sig tidigt, redan 1866—67 med detta ämne. I Basel föreläser han som professor öfver »die vorplatonische Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen». I ett bref till Erwin Rohde skrifver han (1871): »wir Beide dürften einmal die bisher so schäbige und mumienhafte Geschichte griechischer Philosophen tüchtig und innerlich erwärmen und erleuchten.» Den ärbare Zellers »Philosophie der Griechen» förekommer honom löjlig. Den personliga upplevelsen är ju allt för honom: »mitt sätt att framställa historiskt är egentligen att berätta mina egna upp-

lefvelser med anledning af gångna tider och människor. Våra litteraturhistoriker äro tråkiga därför att de tvinga sig till att tala och döma om allt, äfven där de ingenting upplefvat.» De dunkla och mäktiga gestalterna i det sjätte och femte århundradet, hvilkas verk vi känna endast mycket fragmentariskt, träda Nietzsche lefvande in på lifvet, ja han finner i dem sina andliga anor. Boken om den tragiska filosofien fullförde han endast delvis. Det djupt positiva i hans ande gaf honom alltför mycket att skaffa med egna upptäcktmöjligheter för att lämna honom tid till vetenskapligt upptäcktsarbete. Men de många banden af hans efterlämnade skrifter, där hans stora arbetsverkstad öppnar sig för våra ögon, innehålla en otalighet aforistiska uppteckningar — divinationer snarast att nämna — hvilka tillräckligt belysa det intima förhållande han kände sig stå i till den fornhelleniska bildningen. Viktigt i detta afseende — om än på en ståndpunkt som han sedan öfvergaf — är naturligtvis äfven hans ungdomsarbete »Tragediens födelse». Schopenhauer och Wagner, hans begge moderna lärare, sammanställas här med forngrekiska ideal; det västerländskt och kristet negativa står ännu ej i skarpt belyst motsats till antik klarögd lifsrättsfärdigelse. Den själskris, som förde honom för alltid bort från metafysiskt ideal och hvilken stundom bär utseendet att ha slagit upp i honom ur en ädel misstänksamhet mot

sig själf och sina (kanske käraste) själsböjelser, en tapperhets och själföfvervinnelselust som är nerven i hela hans skapande — denna stora själskris är ännu på afstånd. Emellertid — om också ej belyst ännu med den lidelsefulla klarhetsstyrka som hans förakt till västerländsk bildning senare inspirerade honom, träder här ett antikt ideal upp, som är Nietzscheskt i djupaste mening: det dionysiska.

Upptäckten af det dionysiska är hos Nietzsche upptäckandet af sig själf. I detta ord sammanstrålar allt det egnaste hos honom, det är formeln för hans väsen. Nietzsche har kanske aldrig varit i grunden en sann lärjunge till vare sig Schopenhauer eller någon pessimistisk tänkare. Det fanns i honom af naturen alltför mycket af klar heroism för att på allvar misstänka lifvet i dess grund. Den Schopenhauerska viljan måste tidigt för honom afklädts sin ödsliga karaktär, förvandlats, förgyllts inför alla hans naturs tappra och enthusiastiska instinkter. Blef ej Schopenhauer själf, just den oerhörda negationen för honom till ett symptom af livets eviga lust och mäktighet! Och för hans konstnärliga ingenium, uppvuxet och stäladt i antikens skola — hur grundligt förfalskande måste ej Schopenhauers lömska förklaringsätt af den konstnärliga njutningen ha tett sig! Nej! Den grekiska tragedien, Pindaros' tragiska människoförhärligelse väckte inga orientaliska viljebortdöendes-sensationer i honom! Aldrig var han

mindre »rent subjekt» än inför det tragiska. Då, om någonsin, kände han viljans sällhet. — Begreppen dionysiskt och tragiskt stå hvarandra nära hos Nietzsche. Det ena kan ej finnas utan det andra. Det dionysiska tillståndet är blomman öfver afgrunden, det är medvetandets luftigaste topp, endast möjlig att uppnå för den som genomgått och skälf't i sitt väsens grund under smärtan att vara till — och segrat. Det dionysiska kunde man kalla *tragisk optimism* — och den enda verkliga optimismen; den andra är ju medelmåttans. Den är den hårda viljans lugna makt-känsla, som älskar att stå på spetsen af lidandets tumult med oberörd blick, ljus likt en höjd svärds-klinga. Ty den starkaste och lyckligaste människan är för Nietzsche äfven den med den djupaste lidandesmöjligheten: »Die Fülle der Arten des Leides fällt wie ein unendlicher Schneewirbel auf einen solchen Menschen, wie ebenfalls an ihn die stärksten Blitze des Schmerzes sich entladen.»

Upptäckten af det dionysiska elementet i den forngrekiska kulturen bestämmer Nietzsches syn på den försokratiska filosofin.

Det behöfver knappt nämnas att det aldrig var hans afsikt att ge någon fullständig framställning af de olika filosofiska system dess tänkare representera — à la Zeller, Gomperz... Endast det personliga var det som befruktade hans fantasi. »Det ligger i en filosof,» säger han, »något som

aldrig kan ligga i hans filosofi, nämligen en orsak till många filosofier, den stora människan... Det viktigaste hos dem är detta att de upptäckt de stora möjligheterna för filosofisk tillvaro. Det kommer väl för hvar och en den stund då han frågar sig: hur är det möjligt att man lefver? Och man lefver dock! Man är som en växt, som klättrar och slingrar sig uppåt för att skaffa sig lite ljus och å andra sidan likväl måste hänga fast vid jordgrunden.» Här bilden af tvedräkten mellan de begge drifterna i tänkarens själ. »Den ena måste alltjämt lämna den grund människan lefver på och våga sig ut i det ovissa, den andra alltjämt åter trefva sig fram till något så när säkra punkter, där det går att hålla sig. Denna kamp mellan lefva och veta blir starkare, ju omätligare det ena (sanningsdriften) och ju mer blomstrande det andra (lifvet). Detta var just fallet på de forngrekiska filosofernas tid. Det är därför det är så djupt betydelsefullt att veta hur just de höllo lifvet möjligt att lefva, hur hvar och en fann sin möjlighet. Och de ha upptäckt de allra skönaste möjligheter. Diktare och historiker borde tänka öfver uppgiften att återupptäcka dessa möjligheter. — Att berätta om dem är att berätta den mänskliga andens hjältemodigaste historia! Jag känner inga människor som ingifva mig en sådan vördnad som de grekiska filosoferna. De äro alla förnäma människor, lefvande afsides från folk och sed, vidt-

beresta, allvarliga ända till ödslighet, med långsam blick, ej främmande för statsvärf och diplomati. De ha förekommit oss med alla stora konceptioner af tingen. Intet ger högre begrepp om den grekiska anden än denna spontana fullständighet i uppställandet af det filosofiska idealets stora möjligheter. Grekerna ha börjat med filosofien i den rätta tiden, i lyckan, i den mogna mannaåldern, midt i en tapper och segerrik mannaålders eldiga högstämning. Därigenom rättfärdiga de filosofien — såsom de sunda. De forngrekiska filosofernas utsago om lifvets värde betyder så mycket mera än en modern, därför att de hade lifvet för sig och omkring sig i den yppigaste blomstring och därför att hos dem ej som hos oss tänkarens känsla förvirras af slitningen mellan begäret till frihet, skönhet, storhet å ena sidan och driften till sanning å den andra. Det är och blir för alla tider viktigt att veta hvad Empedokles midt i den grekiska bildningens kraftigaste och yppigaste lefnadsfröjd utsagt om tillvaron; hans dom är mycket tungt vägande, så mycket mera som den icke motsäges af någon annan stor tänkare i denna mäktiga tid.»

II.

Stagnelius, i hvars ande det lyriska låg så nära det filosofiska och som ägde en kraft att i sig lidelsefullt upplefva ett kulturproblem, röjer ofta intim känning med forngrekisk anda. Det märkliga företalet till »Backanterna» uttalar sålunda tydligt samma visshet som Nietzsches om den attiska kulturens karaktär af nedgång. En forngrekisk filosofgestalt som i hög grad har gripit honom är Anaximander. Han fann hos honom klart uttryckt sitt eget väsens mörka splittring, känslan af lifvet som skuld, eller, som Nietzsche tolkar, »strafwürdige Emanzipation vom ewigen Sein». Hos Stagnelius, ehuru röjande tillgänglighet för det lifsbevarande och starka i antiken, en tillgänglighet som måhända afstängdes af öfverväldigande yttre lifsfaktorers vidrighet, hos Stagnelius var emellertid det romantiskt spiritualistiska momentet en gång för alla förhärskande. Han erfor också ej den hjärteläkande känsla af tragisk höghet, som Nietzsche upplefde inför Anaximander och hvilken ingifvit honom en af divination lysande skildring af denne tänkare.

Det är karaktäristiskt att Stagnelius gripits i sitt väsen af en gestalt som Anaximander. Äfven för Nietzsche står han som den svärmodigaste af de grekiska filosoferna. »Grundkonceptionen

hos Anaximander,» heter det, »är denna stora fråga: hvadan detta rastlösa vardande och födande, hvadan detta uttryck af smärtefull förvriddning på naturens anletsdrag, hvadan denna aldrig ändande dödsjämmer i alla det lefvandes riken? Ur denna värld af orätt, det fräcka affallet från tingens ur-enhet, flyr Anaximander i sin metafysiska borg, och lutad ut därifrån kastar han nu sin blick vida omkring för att slutligen efter tankfull tystnad rikta denna fråga till alla varelser: hvad är er tillvaro värd? Och om den ingenting värd är, hvarför äro ni till? Genom egen förskyllan, ser jag, äro ni fästade i denna existens. Med döden skola ni umgälla er skuld. Se ut på er jord, hur den vissnar; hafven taga af och torka ut, musslan på bergen visar er hur långt de redan sjunkit; elden förhärjar er värld redan nu, ändtligen skall den gå upp i dunst och rök. Men evigt på nytt skall denna värld af förgänglighet bygga upp sig åter: hvem kan förlösa er från vardandets förbannelse?» En anekdot berättar att Anaximander gärna gaf sig en tragisk air i sitt uppträdande och sin klädnad. Nietzsche syftar därpå: »han lefde så som han skref, han talade så högtidligt som han klädde sig; han lyfte sin hand och satte ned sin fot så som vore denna tillvaro en tragedi, i hvilken han var född att spela med — som hjälte.»

Den tragiske filosofen framför alla för Nietz-

sche är emellertid ej Anaximander utan den store efesiern: Herakleitos med tillnamnet den Dunkle.

Den mystiska natt, ur hvilken Anaximanders tänkargestalt otydligt reser sig, upplyses af Heraklit »durch einen göttlichen Blitzschlag». »Vardandet skådar jag,» låter honom Nietzsche utropa, »och ingen har så uppmärksamt åsett denna tingens eviga rytm och böljeslag. Och hvad såg jag? Lagbundenheter, ofelbar säkerhet, alltjämt lika det rättas banor, dömande Erinyer bakom hvarje öfverskridande af lagarna, hela världen skådespelet af härskande rättvisa och demoniskt allestädesnärvarande, i hennes tjänst underdåniga naturkrafter. Ej lifvets bestraffning såg jag, utan vardandets rättfärdigelse.» För Nietzsche är det afgörande hos Heraklit, det som befruktat honom produktivt: förnekandet af all dualism och häfdandet af lifvets oskuld, förnekandet af det Anaximandriska ápeiron, det obestämda, ur-enheten, från hvilken Anaximander såg lifvet som syndig emancipation och som för Nietzsche synes jämförligt med det Kantska »Ding an sich».

Låt oss höra den Dunkle själf!*

Denna världsordning, densamma för alla varelser, har ingen gud och ingen människa skapat, utan den var alltid och är och blir sin evigt lefvande eld, tändande sig efter bestämdt tidsmått, slocknande efter bestämdt.

* Öfversättningen närmast i enlighet med Diels: »Fragm. d. Vorsokratiker», Berlin.

I samma flod stiga vi, stiga vi icke: vi äro och vi äro icke.

Det mot hvartannat stridande förenar sig; af det olika den skönaste harmonien, allt uppstår genom strid.

Föreningar äro: helt och icke-helt, endräkt och tvedräkt, samklang och missklang, och af allt ett och af ett allt.

Krig är all tings fader, all tings konung. Somliga gör han till gudar, andra till människor, somliga till slafvar, andra till fria.

Odödliga dödliga, dödliga odödliga: de lefva ömsesidigt hvarandras död och dö hvarandras lif.

Vi lefva deras (själarnas) död, och de lefva vår död.

Men man måste veta att kamp är det gemensamma och kamp det rätta och att allt blir genom kamp och nödvändighet.

Och det är alltid ett och samma som bor i dem: lefvande och dödt, vaket och sofvande, ungt och gammalt.

Man kan ej två gånger stiga ned i samma flod.

För guden är allt skönt, godt och rättvist; endast människorna hålla somt för rätt, somt för orätt.

Den skönaste världsordning är som en sophög, kastad upp på må och få.

Den makt till det intuitiva, ur hvilken Heraklits filosofiska skapande upprinner, det konstnärliga, i analogi med hvilket han fattar världen som framsprungen ur kamp — detta grep Nietzsche i hans djupaste. Ty för Nietzsche var skapandet segern i harmoni öfver kval och strid; viljans sällhet att gå till storms mot oerhörda hinder, att alltid hungra efter motstånd och fiendskap. Föreställningen om kosmos som hvilande på Eris-principen förekom honom en underbart ren och äktgrekisk föreställning; sin egen produktiva lifsprincip såg

han här upphöjd till »fundament för en kosmodicé». En heroisk världsförklaring måtte detta ha förekommit honom. Det harmoniska, »idylliska» lyckoidealet blef honom ju mer och mer främmande, allt eftersom han framskred på sin bana — ja t. o. m. det allsidigt Goetheskt harmoniska har väl knappast ägt hans fulla sympati; säkert är att han betraktade sig själf som af högre rang, eller i alla händelser som en möjlighet till högre. Lustkänslan hos honom var af heroisk karaktär. Lyckan bland människorna fann han aldrig: »Es verlangte mich unter Menschen, und nichts stellte mich. Dann ging ich in die Einsamkeit...» Hans enda möjlighet att bejaka lifvet var att skapa en som bejakar: »Ich habe versucht es selber zu bejahren — Ach!»

Den heroiska lifsstämningen hos Nietzsche, ut från hvilken han slutligen kom att förkasta det mesta af modern bildning såsom skändlig »Gefühlsverweichlichung», mötte i Heraklit sin egen konstnärliga högkänsla: den skapande högkänslan, i hvilken »nödvändighet och lek, strid och harmoni» förena sig. Och skapandets hemlighet är ett analogon till lifvets egen. Som konstnären upplöser och försonar till harmoni den djupa kampen i sitt bröst genom ständig seger till skönhet, så alstrar äfven naturen ur evig strid. Och lifvets lycka är den ständiga viljeeggelsen, viljans omätlighet och makt- och praktbegär. Ja lycka i

vanlig mening vore liktydigt med viljans hungersnöd, den heroiska lustkänslans död.

Denna stora högkänsla föraktar all spiritua-
listisk aning om realiteter bortom sinnena. Allt är
evig oskuld och ärlighet: »Oh Himmel über mir, du
Reiner! Hoher! Das ist mir nun deine Reinheit,
dass es keine ewige Vernunft-Spinne und -Spin-
nennetze giebt: — dass du mir ein Tanzboden
bist für göttliche Zufälle, dass du mir ein Götter-
tisch bist für göttliche Würfel und Würfelspieler!»

I sin autobiografi från 1888 uttrycker Nietz-
sche sin ställning till Heraklit på följande otve-
tydiga sätt: »Die Bejahung des Vergehens und
Vernichtens, das entscheidende in einer diony-
sischen Philosophie, das Jasagen zu Gegensatz
und Krieg, zum Werden, mit radikaler Ablehnung
auch selbst des Begriffs' Sein' — darin muss
ich unter allen Umständen das mir Verwandteste
anerkennen, was bisher gedacht worden ist.»

De omgifvande fakta — de få man känner —
kring Heraklits lif voro ägnade att befrukta den
Nietzscheska fantasien, Heraklit tillhörde en mäktig
släkt, var t. o. m. kallad till den högsta statsvärdig-
heten, men afstod från allt för att helt gå upp i
sitt filosofiskt-poetiska verk. Hans lif i den en-
samma bergsbygden kommer en att tänka på
Nietzsches. Det slutade äfvenledes med en kata-
strof, om hvilken den naiva traditionen talar ett
groteskt och dunkelt språk. Man har ju sökt visa

likheter i deras stil; förhållandet är väl det att den konstnärliga intuitionen hos begge fullt uppväger eller öfverväger det logiska, tvingar dem till poetiskt koncentrerad och därmed »aforistisk» framställning. Heraklit ansågs af forntiden ha med afsikt — af förakt för mängden — valt ett dunkelt och svårfattligt uttryckssätt. Nietzsche afvisar detta antagande och hänvisar till det Jean Paul-ska »besser nicht verstanden als missverstanden zu werden». Heraklit ville ej bli förstådd — d. v. s. omtydd till hvardaglighet och flackhet — »von den kahlen Geistern». — Sitt verk, som han undfått i högstämnd intuition fjärran från människolifvet, på bergen och i skogarna högt öfver hafvet, nedlade han i Artemis' tempel, bergsbygdens och stillhetens jungfruliga beskyddarinna.

Näst Heraklit är Empedokles, sicilianaren, den som aflockar Nietzsche de varmaste uttrycken. Empedokles' världsförklaring synes framsprungen ur iakttagelsen af det erotiska fenomenet. Han antar två rådande grundprinciper, kärlek (harmoni) och hat (strid), af hvilka den förra betecknar urtillståndet, ett »förloradt paradiset». En gång var allt lefvande ett! i den saliga *sphairos*, »hvilande i Harmonias fasta sköte, omgifven af leende ensamhet». Med stridens, hatets uppkomst splittades den saliga sfären, och det som en gång hört samman i kärlek för nu en irrande tillvaro, fyllt af dunkel längtan till återförening med sin

likhet —: detta är Eros. Empedokles har uttryckt denna föreställning i ett stort diktverk i hexameter-vers, af hvilket halftannat hundratal, stundom ganska betydande, fragment finnas bevarade. De bära alla en i hög grad poetisk klädnad; särdeles doftande och äkthellenisk är den ljust färgfulla framställningen af fysiskt mänskligt. Bland forntidens älskare af verket hör i främsta rummet Lucretius, som uttrycker sin beundran i romarmäktigt klangstarka verser:

*carmina quin etiam divini pectoris eius
vociferantur et exponunt praeclara reperta
ut vix humana videatur stirpe creatus.*

Den tyske skalden Hölderlin mottog intim och ljus inspiration af Empedokles. Utan tvifvel har äfven i Stagnelius' lyriska och filosofiska sjäslif den Empedokleiska pessimismen spelat en roll. Den dunkla känslan af oerhörd skuld, som ligger under denna lära och som hos Empedokles tog formen af en aning om ett i en förut-tillvaro begånget nidingsdåd, ett mord, en mened... måste väckt lifligt eko i Stagnelius' sinne, hvilken ju heller icke kunde förklara sin existens annat än som försonandet af en missgärning. För en lyckligare uppfattning är emellertid hela den Empedokleiska poesien och traditionen omstrålad af den glansfullt energiska skönhet och höghet som är egen den grekiska pessimismen och hvilken ej

borde annat än verka upplyftande och tändande på lifsviljan.

Empedokles' djupsinniga kärlekssymbolik tilltalar Nietzsche i hög grad —: »Det innersta i denna drift (kärleksdriften) är längtan till det lika: vid allt olikt uppstår olust, vid det lika lust. I denna mening är allt besjäladt, så till vida som det erfar driften till det lika och lusten vid det lika liksom olusten vid det olika. Här visar sig att en gång redan en större enhet existerade; vore denna större enhet återställd, skulle denna åter sträfvä till en ännu större. Öfvertygelsen om allt lefvandes enhet borgar för att det en gång fanns ett ofantligt lefvande helt, hvaraf vi äro stycken. Kärleken, blind som den är, kastar med vild häftighet åter elementena mot hvarandra, pröfvande att åter bringa dem till lif. Här och där lyckas det. Empedokles söker inpräglä på det eftertryckligaste allt lefvandes enhet. Allt Empedokles' pathos hvilar på denna punkt.»

Empedokles tillhörde liksom Heraklit genom sin börd aristokratien. Den tragiske filosofen synes ha uppträdt med en sagolik pomp och af folket vördats som en gudarnas like. Konungsvärdigheten, som erbjöds honom, afslog han, störtade aristokratien och införde en ren demokrati. Han var läkare, undergörare och profet och vandrade som Jesus af Nazareth bland folket, förkunnande sin kärleks- och enhetslära: »som en odödlig gud,

ej längre en dödlig, vandrar jag nu bland eder; man ärar mig som en sådan, på mitt hufvud sätter man diadem och flätar blommande kransar. Så snart jag med dessa (anhängarna, lärjungarna) beträder de blomstrande städerna, faller man ned och tillbeder mig, och tusenden följa mig för att erfara frälsningens väg.» Liksom den galileiske kärleksförkunnaren åsamkade han sig emellertid hätsk fiendskap; sin folkgunst förlorade han slutligen och dog i främmande land. Bland Nietzsches papper fanns äfven utkastet till en tragedi Empedokles.

Heraklit och Empedokles stå hvarandra i mycket nära inför Nietzsches betraktelse. Hos begge är ju det agonala, förklarandet af världen ur strid, hufvudmomentet. Begge äro de starka uttryck af tillvarons karaktär af motsättning, kamp, motsägelse och såsom sådana just verkligt tragiska i Nietzsches mening —: den högsta människan är för honom den som i sitt väsens grund klarast uttrycker afbilden af ursmärtan, urmotsägelsen. Men medan Empedokles genom sin dunkla känsla af en skuld, en orätt i lifvets grund i någon mån väl blir Nietzsche osympatisk, modern, pessimistisk, kan man däremot spåra känningen med Heraklit in i det yttersta. Ja, de högsta tillstånden hos Nietzsche, tillstånden af förbehållslöst accepterande af lifvet i dess vanskligaste och hårdaste, vissheten om lifvet som evigt oskuldsfullt

vardande, uti hvilket det grymmaste, tvetydigaste, »ondaste» är en nödvändig väsensbeståndsdel, som ingen rättfärdigelse behöfver, denna »styrkans pessimism», som Nietzsche med otroligt solig makt förgyller till en den högsta poesi, denna hans stora kärlekshymn till lifvet har slagit ut i fullt ljus först vid den tändande beröringen med Heraklit. Heraklit är också snart sagdt det enda filosofiska namn som Nietzsche nämner med vördnad äfven under sina sista år.

Ut från denna dionysiska och tragiska världs-uppfattning är det som han kommer till den meningen att med Sokrates den grekiska kulturen tagit en fatal vändning. Sokrates är den fullkomliga motsatsen till dionysisk anda. Sokrates såg i den tragiska konsten, i det konstnärligt intuitiva, som för Nietzsche äfven är filosofiens hjärtpunkt, blott och bart något oförnuftigt. Sokrates och Euripides höra samman, ej endast inför traditionen. Med Euripides gick det tragiska under, han är den »estetiska sokratismens diktare», hvars första sats lyder: allt måste vara förnuftigt för att vara skönt, en parallellsats till den sokratiska »endast den insiktsfulle är god». Den tragiskt dionysiska rättfärdigelsen hos Äschylus har sjunkit ner till »poetische Gerechtigkeit». Den sokratiska dialektiken är för Nietzsche något i grund främmande för grekisk ande, för hvilken instinkt och intuition var mer än förnuft. »Was sich erst

beweisen lassen muss, ist wenig wert.» De för-sokratiska filosofernas »ställning till lifvet är naiv». Sokrates' mål var uppställandet af »ett slags aritmetik och mätkonst i den ethiska världen; medan hela den äldre filosofien hvilar på obrutna ethiska instinkter. Det betecknar en instinkternas nedgång att sätta det medvetna tillståndet som det värdefullare. De stora begreppen 'god', 'rättvis', lösgöras från de förutsättningar till hvilka de höra, göras till föremål för dialektik i egenskap af frivordna 'idéer'. Man söker en sanning bakom dem, tager dem som entiteter eller tecken för entiteter; man diktar sig en värld, hvarifrån de härstamma... och man skapar den abstrakt-fullkomliga människan: god, vis, rättvis, dialektiker — kort sagdt, den antika filosofiens fågelskrämma: en växt, lösgjord från all grund, ett mänskligt utan alla bestämda regulerande instinkter, en dygd som 'bevisar' sig på grunder... kurz, die Entnätürlichung der Moralwerte hatte zur Konsequenz den entnätürlichen Typus des Menschen zu schaffen — 'den Guten', 'den Glücklichen', 'den Weisen'.»

Liksom Nietzsche på vissa punkter af sin bana ådagalagt beundran för Sokrates, omfattar han stundom trots allt äfven hans lärjunge Plato med djup sympathi. Plato skall ha bragts ur sin naturliga bana genom Sokrates! Som de naturliga karaktäristika för Plato, tänkt utan Sokrates, uppställer Nietzsche: det tragiska; djup uppfattning af kär-

leken; klar natur; ingen fanatisk negativitet. Ja med Plato («svindlaren», «antihellenen», «semiten», «der bereits jüdischangemuckert war») anar Nietzsche en högre typ af grekisk människa som stod i begrepp att blomma. »Woher eine solche Krankheit am schönsten Gewächse des Altertums, an Plato? hat ihn doch der böse Sokrates verdorben? — Es ist hier eine Lücke, ein Bruch in der Entwicklung; irgend ein grosses Unglück muss geschehen sein: was eigentlich geschehen ist, ist für immer ein Geheimnis...»

MELEAGERS KRANS.

Den första kända anthologien af grekiska epigram har till redaktör *Meleager* från Gadara. Han var själf poet, och man äger ett hundratal epigram af honom, hvilka ej sakna finkänslig elegans. De äro nästan utan undantag af erotisk natur, strålande af enthusiasm för mänsklig fägring, dock utan djupare plastisk förmåga utan de fantasiens starka naturkällor, hvarförutan det af dikten aldrig blir lefvande, organisk gestalt. *Meleager* blomstrade omkring år 80 före Kristus. Om hans samling, hvilken han kallar *Stephanos* (Kransen) får man en god föreställning genom den ännu bevarade inledningsdikten, hvilken under sinnrika jämförelser med blommor och träd presenterar de i anthologien upptagna skalderna och hvars och ens särskilda egenart.

Den grekiska poesien har bland andra under att uppvisa äfven betydande kvinnliga skalter. De begge första namnen i *Meleagers* inledningsdikt äro också två kvinnors: *Anyte* och *Sappho*. Om de Sapphiska epigrammen heter det vackert:

βαία μὲν ἀλλὰ ῥόδα.

Litet men rosor! Och man tror det gärna. Tiden har gått obarmhärtigt fram med den grekiska lyriken, och Sapphos rosor känna vi nu ej genom hennes epigram. De få som finnas i behåll af denna diktart hade ej vanhedrat en poet af talang, men för Sappho sådan hon lever i sina oden, hvilka i senaste tid fått en rätt betydlig tillökning genom nyupptäckta papyrus, äro de oväsentliga. Rakt motsatt är förhållandet med Anyte från Tegea. Af hennes i grekisk mening lyriska dikter finns ej ett spår; de räddade epigrammen äro däremot talrika nog att gifva oss en klar bild af skaldinnan. Syriern ger henne liljan till sinnebild. En mild mjuk glans strålar om hennes dikter. Språket och tonfallet har all den vekhet, som är förenlig med klara linjer och fantasiers renhet. I henne blommar epigrammet, denna egna grekiska poesiskapelse, som knappast någon annan litteratur har motsvarighet till. Epigrammet — ej i den Lessingska moderna meningen. Ty då skulle ingen komma mer till korta än Anyte. Hon är så fri från »Witz» och Lessingsk sinnrikhet som gärna är möjligt, den art »Witz» som Lessing beundrade hos Martialis och som för honom var epigrammets högsta poesi. Hos Anyte och de äkta grekiska epigrammatikerna finnes ingen sträfvan efter uddighet, vitsig till-

spetsning och kvicka sluteffekter. Just motsatsen: dikten löper sakta ut i en lyrisk utsikt; en temperamentets stilla strålblick, vemodig och stor, upplyser det hela — ett kort ögonblick, men rågadt och skönhetslugnt.

Goethe i de Venezianska epigrammen, Platen i sina italienska ha stundom nått detta.

Det är själens hafsstillhet, speglande och lidelsefri. Inga hjärtats krafter anspännas här — som i odet med dess väldiga rörelse, kamp, lidelse. Musan talar med honungsmunnen. Här andades Sapphos hjärta.

Bland Anytes oss mera bekanta föregångare i epigramdiktning äro Simonides och Platon. Af den förstnämnde hade den peloponnesiska skalden säkert föga att lära. En kall och fattig fantasi, ett armodigt gemyt. Ett af de grekiska orden för poetisk rikedom och charme är *meli-tóeis*, ett adjektiv från *meli*, honung. Ordet brukas äfven med förkärlek som det högsta lof för mänsklig prakt och behag. Det ordet passar ej på Simonides; men hur träffande för Platons diktning, ej minst den prosaiska. Så högt nå ej dessa poem att de värdigt kunna ställas vid sidan af »Gästabudet» och »Phaidros». Dock, det är densamma gratien som hos Anyte, samma sinnliga öfversinnlighet. Den skära glöden af fagert blod lyser lika af begges epigram.

Man har ofta påstått att grekerna ej ägde

vidare sinne för skönhet i ett landskap. De hade verkligen så föga sinne för naturskönheten, att deras skalder, långt ifrån att bekymra sig om ändlöst uppradande af »realistiskt» träffande beskrifning i stället satte all sin sträfvan på en blyxtlik utsikt, oftast ernådd ej med långrandigt fysiskt skildrande utan med intimt magiska uttryck. Vid sidan af landskapet uppträder hos Anyte något dittills nytt: den vemodigt godmodiga förståelsen för djurvärlden. Detta drag, ett af de angenämaste i den grekiska epigramdiktningen, möter oss sedan beständigt genom hela den grekiska anthologien. Den poetiska delfinen, Musernas vän och skaldernas gratisbefordrare, är naturligtvis själskrifven; Anytes vackra sepulcrale fick en mängd efterföljare. Så näktergalen och svalan, Progne och Philomela, hvilkas tragiska saga, behandlad af Sophokles i dramat Tereus, lockade Menasalkas till ett af de själffullaste epigram anthologien äger.

Han var troligen Anytes samtida. Filologerna göra honom till Anytes imitator blott och bart, honom och Nikias, Theokritos' vän. Utan fråga, dessa trenne äro släkt; i dem blommar epigrammets finaste; språkets milda klara renhet är själsiskt besläktad hos dem alla. Detta hindrar dock ej, att de hvar för sig äro tydliga poetiska individualiteter.

Närmast dessa står Leonidas från Tarent, såväl hvad beträffar tid som snille. »Friska blom-

mande murgröns klasar» är Meleagers symbol. Leonidas är en skiftande, disharmonisk, pessimistisk, redan modern poet. Här är skogsdoft och vild natur, hafsödslighet; här är narciss och praktfull hyakinthos vid sidan af vanligare väggkantsblommor. De sistnämnda ej de minstvärda: enkla, trohjärtade dikter om fattigmans lif, utan sentimentalitet, rättframt, vederkvickande. Skalden var själf en fattig man. »Möss,» säger han, »bort ur min kula! Här är litet till er: bara saltet och brödet.» Och Venus bringar han efter en lyckligt öfverstående sjukdom ett tarfligt offer, lofvande bättre för framtiden, om hon täckes förhjälpa honom till befrielse ur den trista bojan. Irrande världen kring, har han ingen annan tröst än Muserna, och i stolta vers spår han sin odödlighet:

Icke Leonidas' namn har dött, mig förkunna med häroldsstämmor Muserna klart högt öfver dagarnas svall.

Javäl! Han sysselsätter de tyska filologerna. Nya konjekturer till hans dikter spira frodigt i privatdocenters hjärnor. Ack! Världen är så rik på sköna ting, att äfven den sällsynta begåfningens »odödlighet» reducerar sig till ett blekt, ett tvifvelaktigt phantasma. Och den utmärkte Leonidas vore värd bättre — om världen öfverhufvud vore värd bättre. Här är allt som gör diktaren: humor, människovänlig sympathi, det klara vemodet, blicken mot förgängligheten och skönhetens gåt-

fullhet. Och dock är han knappt ett namn. Och han skref på mänsklighetens mest konstnärliga språk, ett språk på hvilket han satt sin stämpel genom uppfinningsrik konst, till hvars utveckling och växt han faktiskt lagt nytt af betydande värde. Vanitas, vanitatum vanitas.

Leonidas' dikt har sällan det milda skimret som Anytes har. Det slår en snabbare puls i hans vers, där är nervös sälla och mörk kraftig impressionism i den. En stengammal fiskargubbe som ändtligen slutat, »brunnen ner som en lampa i hyddan på sin säfbädd», förevigar han i tio rader som kunde varit af Strindberg, om han skrifvit grekiska. Gammalt fattigt folk målar han med förkärlek: så den gamla Platthis, väfverskan, som ännu på sena ålderdomen måste försaka så mycken nattens sömn för att hålla nöden ute; dock alltid blid och nöjd såväl vid väfven som vid »Minervas och Gratiernas hjul». Ändtligen, 80-årig, »såg hon Acherons bölja». Den ihjälhungrade tiggaren i skogen inspirerar honom. På tamariskbuskarna hänger Hungern upp hans kvarlevor, »ränseln, ogarfvad och rå, vandringspåken, den grumsiga flaskan, pungen utan koppar och hatten, »ej fromt hufvuds betäckning».

Verser om hemlöshet och längtan i främmande land möta oss ofta hos Leonidas. *Bios á bios*, lif utan lif, är att lefva fjärran från hembygden. Bland de öfver hundra epigram som blifvit räddade

af Leonidas' diktning finner man märkligt nog intet af erotiskt innehåll. Denna tillfällighet — ty annorlunda kan saken knappt tänkas hos en så mänsklig diktare — ökar det ödsliga intrycket af hans poesi. Leonidas' yttre lefnadslopp är fullständigt okänt. Troligen äro många af hans dikter, särskildt grafskrifterna, författade på beställning, t. ex. den ofvannämnda om fiskaren, nämligen på uppdrag af »thiasos», skrået, som omnämnes i sista raden. Kanske voro sådana beställningar hans enda förvärfskälla.

Leonidas' epigram äro den friskaste oasen i den alexandrinska tidens diktning. Hvad de senare romerska skalderna funno beundransvärdt hos en Kallimachos, den berömde grammatikern och bibliothekarien, är oss i dag tämligen gåtfullt. Den lärde mannens elegier och hymner äro konstgjorda blommor. På få undantag när, gäller detta äfven om hans epigrammatiske diktning. Det finns emellertid några, hvilka måste eröfra den poetiskt kännande. Där är en dikt, framkallad af underrättelsen om hans vän diktaren Herakleitos' död, som är vacker och smärtfull, af en enkelhet och en vemodig solnedgångsklarhet som höja den i bredd med det bästa. Och där är detta sepulcrale:

Skrattande gladaste vackraste Crethis, mångkunnig i
lekar!

Ofta nu söka i kvälln samiska flickorna dig.

Skrattande lekande vackraste Crethis — så djupt hon
somnat.

Aldrig på dunkel plan höres den klingande röst.

Hvilken vacker skymning! Hur klingar ej Söderns afton i dessa ord, barnens lekar och skratt och melodiska rop från de dunkla gränderna. Kallimachos' epigram äro i allmänhet barn af Mousa paidikä och frappera den moderne läsaren genom sin sinnliga öppen hjärtighet. I poetiskt afseende erbjuda de intet. Hvad i allmänhet angår detta thema som naturligtvis upptar ett vidsträckt parti i anthologien, förvånas man öfver den ringa verkligt poetiska originaliteten. Hvilket afstånd från Pindaros' blomdagliga ynglingaförhärligande dikter till Kallimachos', Asklepiades', Stratons, Meleagers!

Vi stå åter vid Meleager — och Nazarenen. De vackra dagarna äro slut.

Anthologiens närmast följande redaktörer äro Philippos från Thessalonike i första, Straton i andra århundradet. Poesien flyter sparsamt nu, och det dröjer ända fram till Justinianus innan en ny samling upprättas af Agathias från Myrine, historieskrifvaren. Den fullständigaste anthologien, den som ännu i dag är den grundläggande, såg dagen under första hälften af tionde århundradet och har till redaktör Konstantinos Kephalas. Den försvann emellertid fort nog åter och har en lång och dunkel historia, innan den dyker upp igen på

1600-talet. Den hade då hamnat i Heidelbergs Palatinska bibliothek och heter numer den Palatinska. Dübner, Brunck, Jacobs, Cougny äro Gadarenerns moderna efterträdare. I vår tid som bevittnar märkliga återuppståndelser af grekisk poesi, växer anthologien ännu genom talrika inskriftsynd på grafstenar och andra monument.

KÅSERIER OM LYRIK.

I.

Gustaf Ullman.

En vårdag 1902 såg jag de första verserna af Gustaf Ullman. Det var i Lund. Jag vet ej hvad Gustaf Ullman gjorde i Lund. Man såg honom nästan aldrig, och han var hemlighetsfull och entusiastisk när man såg honom. Kanske umgicks han med illusionen att aflägga något lärdomsprof. Troligare är dock att han författade sina noveller »Ungt Folk» där borta vid Botaniska trädgården, där han bodde i en sober dublett med Hallandskustskisser på väggen (sina egna) och Jacobsen på nattduksbordet. Han var nog den ende bland oss jämnåriga som redan hade en målmedveten kurs. Det brann af vilja i den energiska blicken, han var lidelsefull i tycken och hat, häftig, miss-tänksam. Samma vår försvann han, och först efteråt lärde jag känna honom i hans diktning.

Dikten jag sett var »Vinterkust». Men när man läst en sådan dikt, skulle man ha bra lite aning om verskonst för att ej förstå att här steg en ny poet af ovanlig begåfning och af ny musik i ljuset. Denna djupa, säkra klang, med hafvets och ödslighetens sus och tunga majestät, grep mig som sällan några vers, och dikten sjöng i mig långt, långt efter.

Sof, sof, min öde kust...
 Ingen kan du betaga
 som du från barnaår mig betog.
 Ack, på de öde bergens stig
 hän mot hafvet min längtan drog
 alltid.

Och den klangen är det som fyller hela denna bok*, strofer genomsusade af hafvets andning, lugn, bred, tungsint och smekande som blicken ur ett djupt, vemodigt öga. En själ har gråtit sig fri i dessa toner, en sårad sjungit sig lindring; som en snyftning så omedelbart och oemotståndligt ha hans dikter födts fram, och deras form bär det naturnödvändigt vuxnas hela bekymmerslösa säkerhet och frihet från hvarje tvekan.

Han har de lenaste tonfall — är det ej som vore orden sakta smekta fram i dessa linjer:

Af kvällsbrisen väckta
 spelande vågorna sakta mot strändernas
 steniga vattenbryn slå.
 Det ljuder för mig
 med melodisk, enslig klang.

* »Väst kust.»

Längs vattnet jag går en stig,
där som barn i lek jag sprang. —
Har du något att säga mig, mjuka
klocklena ton?

Det är språkets fagraste ljud, som darra i sådana verser!

Ullmans dikter verka med makten af detta underliga, som är den goda versens hemlighet: det egna väsendets varma stämna, tonfallet och värmen hos den som är fylld af sin egen med ingen annan gemensamma musik; detta som är det evigt förnyande och friska i all dikt. Därför hans dikt så utan förebilder, så färdig och säker redan.

För den som har glädje i en vers, rik på hemlig charme, på öfverraskande och sällsamt tonfall, för honom äro dessa dikter en oförgätlig njutning. Deras ton dröjer i själen, som hafvets len och blid...

Hemåt drar mig vågornas kvällsus —

Ullmans landskap är Nordhalland, och hans själslandskap är besläktadt med hembygden. Där är mörkt och stort mellan linjerna i hans strofer, ödsligt af vindar och haf, stark fuktig luft och mörk rymd på alla sidor. Han har fått sin vers af hafvet, dess rytmer. Hans vers är den mest artistiska som skrives nu i Sverige — rytmisk konst i hvar rad. Till och med rimmet — den gamla prästuppfinningen — får djup och klang och verkar ärligt; han använder det också med

relativ sparsamhet. — Naturligtvis kan rimmet ha en förnuftig uppgift! — t. ex. i dikter af en viss lyriskt-epigrammatisk hållning. Och en svällande oändlighetskänsla kan stundom suggereras af rimmet hos skalder som Poe, Lenau. Men i allmänhet är rimmets uppgift ingen annan än att vara en krycka — ej endast för tanken utan äfven för känslan. Hur många rimmade versstycken skulle stå sig, om man klädde af dem rimmen? Undvarandet af rimmet däremot tvingar till koncentration och anspänning på hvarje punkt. Ty i samma ögonblick spänningen aftar, ramlar det hela. Den andre hvilar sig på sina kryckor och fyller raden kallsinnig. —

Hur mycket missbruk och hvilket vidrigt missbruk ha inte versskrifvarna — miserable genus — bedrifvit med h a f v e t! Jag behöfver endast nämna den kvalmigaste af alla — Drachmann! Från Is-hafvet till Adria har hans skuttande vingmänn farit fram, entusiasmen har raglat, vrålat, vröflat. — —

För Ullman är hafvet hans intimt förtrogna, liksom ett hemligt tycke, hvilket ger färgen åt hans lif, en skönhets- och lifssymbol som skänker honom tillbaka tron på lifvet i ångest och tvifvel — en vän som han kan lätta sitt hjärta för och komma stärkt tillbaka från.

Det är ej heller med dithyrambiska utbrott han skildrar hafvet — hans dikt saknar öfver hufvud allt deklamatoriskt, all esteticerande utsmyckning —

det är sitt hjärtas lust och fullhet, sin själs upplevelse af godt och ondt som han lånar rytmen till af hafvet. Därför sjunger det i hans verser.

Ullmans poesi har den utomordentliga egenheten att ej vara eller verka litterär — en egenhet som är så sällsynt som — poesien själf. Denna egenhet som egentligen borde vara betingelsen för allt producerande, det enda som berättigar till diktning — beror däraf att han äger en personlig mänsklig fond som gör honom oafhändig af pikantier och estecism — som skänker honom realitet och vederhäftighet. Egenskapen af en potenserad mänsklighet, i få ord.

II.

Till lyrikens psykologi.

Lyrikens psykologi är en oskrifven bok, och den skall förblifva det. »Boken om mitt hjärta», säger Edgar Poe, har ännu ingen människa vågat skriva. — Det ordet kunde endast en lyriker uttala — och endast Poe: han med det vulkaniska hjärtat, han som erfarit, att ett människobröst kan rymma en orkan.

Lyriken är i främsta rummet en hjärtats konst. Den lefver af affekter och lidelser — ej endast in-

direkt: den försänker sig med full afsikt i stormen och oron och fridlösheten af längtan, köld och hat och ångest; den vet att intet kan få dess strängar att bäfva med så härlig djup klang som lidandet. Äfven dess tanke och reflexion växer endast i atmosfären af hjärtevarm känsla. Om det gäller beträffande all reflexion att den blott i förening med känslans krafter når sin högsta potens, så gäller detta med den strängaste nödvändighet om den lyriska.

Det hör till lyrikerns natur, att hans hjärta ligger öppnare och sårbarare för lifvet än de andra dödligas. Det är hans lott, som Tegnér säger, »att vara lifvets evigt dallrande känslonsträngar». Och det vackraste hos honom är just det att hans mänsklighet så trohjärtadt oförbehållsamt gifver sig tillkänna, som litade han i hvar människa till en god och ren vilja att förstå och känna igen sig själf i hans vackraste känsla. Och likväl vet han alltför väl, hvilken ödesdiger undantagsställning han intar bland människorna; han vet, att lifvets massa pressar hans bröst med en tyngd, hvarom de andra intet ana, han vet, att den färg på aftonhimlens sky, som i detta ögonblick försänker honom i all tillvarons bottenlösa saknad och öppnar svidande sår i hans inre, för de andra icke är till. Han vet, att hans dikt i första rummet skall värdesättas som ett språkligt konststycke, hvori den vitsiga effekten är en hundra

gångar säkrare borgen för allmänhetens sympathi än hans hjärteborna känslas djupa källflöden. Han vet, att ju ärligare koncentration, ju ordknappare styrka han sträfvat till, desto längre aflägsnar han sig från den sunda och sanktionerade smaken, att ju högre hans flykt höjer sig, desto mindre skönbar blir han också. Ty det mänskligt enkla och rena gör så föga buller i världen, att det är som om det ej finnes. Mot den skrällande mässingen har guldet ingen röst.

All världens lyriska diktare ha haft vissheten i sina hjärtan om deras konstns ensamhet och isolering. En kinesisk skald uttrycker det i ett epigram ungefär så: »Endast det stora hafvet sväller uti glansen af fullmånen, alla små brunnar, dammar och pölar märka intet: så är det också med den äkta dikten, endast diktares hjärtan får den att lyfta sig och svälla.» Det är klart och djupt sagdt. Romarskalden Horatius, som öfverlevvat sekler, men hos sin samtid — på ett fåtal andligt förnäma personer när — stod i låg kurs, har med den lidelsens smärftfulla stolthet, som endast det marmorlika romarspråket förmår tolka, gifvit uttryck åt sitt förakt för hopens domar. Han hade starkare skäl för sitt förakt än de flesta lyriska skalder. Ty hans lyrik är impopulär i en djupare mening än man kan säga om hvad man i allmänhet brukar tänka på då man talar om lyrisk konst. Den är en värld för sig, som har

intet att säga till dem som i versen söka retelser för känslan och drömmen. Och dock är den byggd på en känslornas styrka och energi, som säkert ej varit större hos en Lenau, en Hölderlin, en Fröding: men en känsla, som nått en förädling och stålad jämvikt tack vare makten af en konstnärlig vilja, som aldrig mjukas upp af affekter, alltid hvilat ljus och hård öfver strofen. Detta lyriska konstideal har jag knappast funnit bättre uttryckt än i följande sonett, som mycket riktigt bär namnet Stål, ur Sigurd Agrells nya poesier:*

I skändare af mången hög idol,
I dyrkare af vaga drömmars lenhet —
har icke klarhetsron en känslas renhet?
Och ädel stolthet, klädd i glanskallt stål!

I förevisare af hjärtats klenhet —
ej ägen I de djäfvulskt heta kol,
som kräfvat för att skapa en symbol
åt konstidéns tigande serenhet!

När drömmens smärta vunnit full gestalt,
ej nämner skaparn hvar hans hjärta lider:
det höga verket står där lugnt och kallt

i ädel hårdhet under tiders tider —
Där speglar sig med Alltets mörkblå eter
en värld af fröjd och sorgsna hemligheter.

Detta är en konstnärlig trosbekännelse i rader, som äro bräddade af lif och hjärteed! Och i en form som är en af poesiens ädlaste: sonetten.

* »Den dolda örtagården.»

Ingen lyrisk versform — med undantag af det klassiska odet — kräfver en så eldig och behärskad koncentration som sonetten. Sonetten är en steltnad dithyramb. När Michelangelo grep till pennan, diktade han sonetter — i en marmorstil, som ingen öfverträffat. När Shakespeares hjärta dignade under en alltför kvalfull last, formade han sonetter, i hvilka det susar en låga af Eros, som bär evighet i sin andning. Och själf höll han dessa sonetter för sin egentliga diktargärning, sitt oförgängligaste äreminne —:

»Ej marmor eller gyllne monument
skall öfverleva hvad jag mäktigt diktar.»

Själftva sonettens byggnad är som en symbol öfver den skapande kraftens triumf och seger. Sonettens rätta anda är segerkänslan och viljans kraftmedvetna harmoni. Därför kunde en konsttheori som Agrells här ofvan icke lyckligare uttryckas än i sonettens form.

Det patologiska elementet kan väl aldrig tänkas fullständigt afsöndradt från lyrisk konst, men säkert är att det genom viljans själfukt kan undergå en förädling, som höjer det upp till klarhetsrymder, från hvilka det annars genom sin orena natur varit utestängdt. Dikten i högsta mening sträfvar måhända således till samma mål som filosofien, till den värld af renhet och svalka, dit själen endast förmår lyfta sig efter att ha befriat sig från

det affektiva livvets bojer. Det är just den lyriska diktens sublimaste att i sin stoltaste och högst benådade stund kunna stelna till ett tankens och viljans segermonument. Det är sådana monument den store romarskalden och tänkaren uppfört, och filologerna må reducera hans artistiska och estetiska originalitet hur djupt dem behagar: i hans satser blixtrar det upp en vilja, som är af djupare betydelsefullhet än alla greccismens fina rosendoffer.

III.

En uppläsning af Arno Holz.

Berlin 1903.

Arno Holz, som på sin tid i gemenskap med Johannes Schlaf förvärfvade en viss litteraturhistorisk gloria åt sitt namn genom några noveller, »Papa Hamlet», och ett drama, »Die Familie Selicke», i hvilka för första gången den franska naturalismens teknik satte blom i tysk verklighetsbildning, har äfven försökt sig på lyrikens område. Vid flyktigt betraktande kunde man visserligen tveka om hans »Phantasmus» verkligen bör hänföras till denna litteraturart, t. ex. inför »poem» sådana som detta (något skäl att följa originalet

med afseende på indelningen i versrader finns näppeligen): »Du läser att hertigen af Devonshire årligen ger ut 100,000 pund och afundas honom hans jaspispaläer. Narr! Beskåda din tidningskärings bruna, grönspräckliga kattunpuckel, hör hvad svalan kvittrar med sina ungar ofvan ditt fönster, gläd dig åt hur den vilda tisteln, som du hade med dig hem, doftar honung, sug in solskenet! Hvar sekund du är till slösar skatter på dig.»

Men Arno Holz besitter verkligen — som väl också dessa prosarader vittna om — en lyrisk begåfning af långt ifrån hvardagligt slag, och om han också aldrig är i stånd att ge sin vers en fläkt af ett Whitmanskt ackord — Whitman, i grunden Holz' natur fullkomligt främmande, är väl att anse som hans närmaste förebild — visar han i stället, särskildt i små bilder af en viss hvardagligt-idyllisk färg en poetisk charme af rätt ovanligt tycke. Så t. ex. när han erinrar sig stämningar och scener ur ungdomsåren och med godmodigt gemyt skildrar en afton i sin takkammare »en våning högre än himmelen»; eller när han med ett par rader af utomordentlig åskådlighet och friskhet ger en söndagsstämning i Grunewald, den Berlinska villa- och utfärdsorten. Så äfven i de vackra bilderna från en tysk småstad, där hans annars vanligen stela och omusikaliska vers får ett visst tonfall och vibration.

En kväll nu nyligen uppläste Arno Holz i Salon Cassirer ett femtiotal poem ur en ännu ej utgifven samling, i hvilken han uppenbarar sin talang från en rätt öfverraskande sida. I några inledande ord berättade han huru han under sysselsättning med sextonhundratalets tyska lyrik gjort den upptäckten att nämnda lyrik i grunden ej vore att förakta (!). Han hade på sista tiden fördjupat sig ifrigt i densamma och först fattat planen att utgifva en anthologi, under tiden emellertid kommit på en annan idé, nämligen att själf författa en samling dikter i det sjuttonde århundradets stil. »Lieder auf einer alten Laute» kallar han boken, och det var ur den han nu ville läsa upp.

Det sjuttonde århundradet var som bekant i Tyskland utomordentligt rikt på lyrisk alstring. Och flera af dess namn måste afgjort räknas bland den tyska parnassens främsta. Paul Flemming och Andreas Gryphius stå som sonettdiktare öfverträffade, och man måste gå till Platen och Rückert för att finna motstycken. I all synnerhet är måhända Gryphius beundransvärd, i hvars sonora tonfall man tycker sig höra ett eko af tidens storm, af svärdsrassel och brinnande städers dån. Där är något i hans mörka grandiosa strofer, i deras målande kraft och pessimistiska bitterhet som lefvande erinrar om en annan sonettens mästare, Michel Angelo. Af sextonhundra-

talets diktare är troligtvis Günther den ende som i detta ögonblick har att glädja sig åt någon popularitet. Flera af Tysklands nutida poeter ägna honom en kanske något öfverdrifven kult, och ingen har oftare varit föremål för studier och anthologier. («Strophen von Christian Günther» är titeln på ett nu senast utkommet urval, verkställt af Wilhelm von Scholz, som äfven försett samlingen med en högst panegyrisk inledning.) Som bekant har Goethe i sin första ungdomsdiktning röjt inflytande af Günther, hvilken han ju också ägnat sympathiska rader i sin biografi. En framstående plats intager Friedrich von Logau med sina »Sinngedichte». Men den störste af dem alla är utan tvifvel han, som Schopenhauer nämner »den unabsehbar tiefen und bewunderungswürdigen», författaren till »Heilige Seelenlust» och »Der Cherubinische Wandersmann», nämligen Johann Scheffler, eller, med sin bekantare signatur, Angelus Silesius.

Hvad som emellertid inspirerat Arno Holz till imitation af 1600-talslyrik är hvarken Andreas Gryphius' djupsinniga pessimism eller Angelus Silesius' begreppsfraktande mystik. Det är Opitz' Harsdörffers, Lohensteins, Hofmanswaldaus m. fl. flyktiga alster, som han satt sig till mål att härma, och hvilkas uttrycks- och tänkesätt och hela apparat af mythologisk svulst och lärdom han verkligen behärskar i en förvånande grad. Njutna i måttlig

dosis kunna dessa visor vara underhållande nog, men i ett föredrag på tre timmar blefvo de mer än tröttande. Ett godt prof på humöret i Arno Holz' nya dikter är följande »Ode Jambo-Trochaica».

Er hört mit ihr den Gukguk schreyn.

1.

Grisillgen, weisstu wass?
 Kom mit mir in das Grass.
 Im Hayn blüht lengst der Fliher
 die Fröschgens hupffen wiher.
 Venus und ihr kleynes Söhngen
 pflücken sich da Tausendschöngen.
 Ach, nun ist die göldne Zeit —
 hörstu, wie der Gukguk schreyt?

2.

Grisillgen, weisstu wass?
 Itzt wünscht ich dihss und dass.
 Sih, wie sich meine Zihgen
 ümb deine Schäffgens schmihgen.
 Zwischen Kwendel, über Kwekken
 tasten dort verbuhlt zwo Schnekken.
 Ach, nun ist die göldne Zeit —
 horch blohss, wie der Gukguk schreyt!

3.

Grisillgen, weisstu wass?
 »Nein, nicht doch, Dafnis, lass!
 For so ein Bihnen-Kröpffgen
 ist nicht mein Honig-Döpffgen!
 Müsst ich nicht durch solch Benähmen
 mich for meinen Schäffgens schähmen!
 Drükk mir nicht mein Daffet-Kleid —
 horch doch, wie der Gukguk schreyt!

4.

Grisillgen, wass ist Dass?
 Dein Hühtgen glüzzt gantz nass!
 »Lind träuffelt seynen Segen
 eyn lihber Sonnen-Regen!«
 Flinck in jenes Rosen-Läubgen!
 Ich der Täuber, du das Täubgen!
 Ach, nun ist die göldne Zeit —
 nein, wie blohss der Gukguk schreyt!

IV.

Emil Kléen.

Det ljusa Ringsjöländet är Emil Kléens hembygd. Dess drag ha satt märke i hans dikt, och hos ingen af de skånska skalderna sjunger en ljusare bygd sin stämma än hos honom. Hans själ är väl också klarare, ljusare än någon af de andras; glädjen vid de yttre tingen är så omedelbar hos honom och så föga skymd af skepsis. Livvets värde tviflar han aldrig på, glädjen i köttet besjunger han med en antik naivitet, och hans djupa sentiment blommar upp först ur den fysiska ödeläggelsen som en fager lilja mot rymden af natt och gåta.

Det ljusa Ringsjöländet! Jag glömmet ej den dag då jag för första gången som botaniserande skolgosse vandrade in i härligheterna af Sätoftas bokparker i en ljusöfversvämning af junisol,

vandrade förbi den ljusa gården med sin glada, ljusa plan framför och den blommande oxelallén ned till vägen — hans hem. Här var ljusare än på Stehagssidan, där vi kommo från; här var högt med yppiga blommor på gårderna, skogen var fin och ren med torra, släta ängsmattor; — Stehagsskogen är mörk och våt med sumpiga ängar och tunga, svarta bäcksprång ner åt dälderna. Den slog mitt sinne denna festliga ljusglans, som lade något af hög hvit söndag öfver naturen. Jag visste ju intet om Emil Kléen och skulle ej heller intresserat mig, om jag vetat, men då jag nu tänker på hans dikt och dess hemlighetsfulla ljusglans och höghet af strålande rymd, går jag tillbaka till barndomsminnet, till den festliga feriedagen af sorglös vandring; och intet ger mig så starkt stämningen af Emil Kléens soliga genius som detta barndomsintryck af ett landskap, som likt andra naturintryck från barndomen är häftigare, mera lysande än allt som kommit efter.

För Kléen blef detta landskap för alltid hans dikts moderjord, hans sista dikter, såsom »Pan spelar», bära fortfarande kärleksfull hyllning till hembygden. Hela hans inre lif knyter sig härtill, hans erotiska längtan är en personifiering med doft och färg af Ringsjösommar; det yppiga landskapets blonda genius i sol och skymning — detta är den stora gestalten i hans dikt. Själisk fördjupning i förhållande till verkliga människor

tyckes hans dikt sakna, och den når sin styrka i den glansfulla, fysiska människoskildringen. Dock — man erfar hos honom den samma tröttheten som vid den senare antikens blomstrande sensualism. Allt detta är artistiskt och bedårande, men den verkliga, fysiska, intimiteten, den som endast uppspringer i dikten ur djup själisk-ethisk förbländning, den finns ej hos Kléen lika litet som hos antikens sensualister. Och man frestas använda den tyske skaldens ord i denna mening:

Schön ist, Mutter Natur, deiner Erfindung Pracht,
Schöner ist doch ein froh Gesicht.

Kött och hud och hår, allt är där — men människan!

Hvad Kléens diktning sålunda oftast saknar är den psykiska lidelsen, och trots allt det yppigt blomstrande, afroditiskt strålande och doftande, kan man ej frigöra sig från känslan af tomheten inför den totala frånvaron af hvarje själisk konflikt i hans sällsynt osammansatta erotiska känsla. Man kunde tänka på en romersk skald, på Catullus, som han äfven i den formella glansen och eldigheten liknar så mycket, om ej Catullus vid sidan af sina glänsande offergärder åt l'amour-physique också skapat dikter af en sjäfullare passion.

Hur oändligt mycket rikare är Ola Hanssons ungdomsdikt i detta afseende. Hur mycken fager

och doftande mänsklighet, hur mycken rikedom af varmt gemyt, af hjärtebunden känsla. Äfven Kléens skaldebroder Wallengren är rikare, rörligare på denna punkt, mänskligare. Det kan ej hjälpas — Kléen smakar bra mycket litteratur, jämförd med den omedelbart strömmande visan hos Axel Wallengren, som är så originell, så djupt rytmiskt nyskapande som få svenska skalder. Hur pompös, akademisk, beräknad Emil Kléens dikt mot det klingande vårglittret öfver Wallengrens vers! En vers som sjunger de finaste själens ljud, frisk och doftande som en naken vårnatur — och hur hjärtligt fri från estetisk tradition! Det mänskliga innehållet i Kléens poesi har måhända förträngts en smula af denna böjelse för det martialiska, pompösa, chevalereska — ja svensk-akademiska! Hans litterära tradition var så djupt svensk, uppsvensk, och helt lyckades han aldrig frigöra sig från deklamation och theater så som Ola Hansson och Wallengren — att ej tala om Bååth, den i rytmiskt avseende mest artistiske och djupast raffinerade af de skånska diktarne.

Dock — denna begränsning hos Kléen är ju förbunden med det starkaste och skönaste i hans väsen! Hvertill behöfde han väl den romantiske sentimentalskaldens små melodiösa raffinemanger för lynnen och miner, han som har en ljusvärld af antik lifsfromhet och skönhet i sin själ, han som

ej suckande sträckte armarna mot ett spiritualistiskt au delà, för hvilken Psyche var den segerjublande Naturen, den evigt aflande, ond och god men dyrkansvärd alltid. Livvets prakt, människans prakt uppflammar hans själ till gränslös tro och tillbedjan, och hans vers får en religiös pomp och majestät i dessa ögonblick. Han är den sköna optimismens skald; ej den bekväma filisteroptimismen, med den entusiastiska smärtans stolta liffhängifvenhet att trots allt säga ja. »Einer von Denen, die die Dinge schön machen!»

V.

Lyrik och kristendom.

Lyriken är ju ofta liksom kristendomen till sitt väsen verklighetsfrämmande. Dess inspiration kan upprinna ur svaghet, liffsoduglighet, leda vid en värld som så ofta svarar yxskaft till de sköna hjärtebegären. Poeten vill ej komma till rätta med det jordiska klimatet sådant det nu en gång är, och han måste skapa sig en atmosfär ur sin egen själs kraft, i hvilken han kan lefva och andas och taga hämnd på lifvet för dess kval och slitningar, på filistervärlden, i hvars skönhets-

tomhet och lifsarmod han känner sina bästa safter förbrännas. Ju naknare hans yttre lif formar sig, ju obarmhärtigare all varmt mänsklig relation till lifvet afklippes för honom, desto skönare reser sig den trotsiga liljan dikten, desto hänsynslösare kastar han af sin själ all skyddande förklädning och njuter ensamheten att midt i en banal förnufts-värld bära idealitetens och den sköna känslans färger högt. Hans inspiration blir ej mer lifvet, men lifvets brist, och hans sjäflif får en likhet med den kristnes.

Det finns en lyrisk kultur som blommar ur en motsatt känsla, ur styrkan att anamma tillvaron, ur lusten att försköna, ur kärleken till denna världen med dess oerhörda rikedom af levande prakt; ur den tragiska styrkan att besegra smärtan. »Blott mot två onda sälja gudarna åt oss det goda, men den ädle vänder det goda utåt.» Det var lifsnerven i det grekiska skapandet, det var lifsnerven hos Goethe, Platen, Hölderlin. Det var lifsnerven i Tegnér's tänkande, som var så grundligt kristendomsfientligt — när det gällde poesien. Den som bittrast af alla upplefvat problemet och gått under därpå är Stagnelius; kampen mellan mörker och ljus, mellan kristen pessimism och antik lifsförsoning är hela hans dikts innehåll.

I det gångna århundradets lyrik — från Novalis till Verlaine — har ju kristendomen, och särskildt den katolska, gjort en betydande insats.

Den danske diktaren Johannes Jørgensen är en af de sista dagarnas många »omvändande». I sin prosaiska produktion en komisk obskurant, visar han i sin lyriska diktning en djupare art, för hvilken man rättvist bortser från trivialiteten i hans hvardagshabit. Litteraturhistorien är rik på dylika exempel. Vid Jørgensens fall tänker man gärna på den tysk-katolska lyrikern Eichendorff — i sin poesi ägande ett djup af själisk härlighet som för alltid sätter honom bland de främste, i sina domar öfver samtidens litteratur uppenbarande en vidrig kretinsjäl. Jørgensens dikt når väl sällan Eichendorffs stjärnklara djup, men den höjer sig afgjordt öfver medelmåttan. I dansk lyrik måste han nämnas med de bäste, Jacobsen och Bang. Hans själ har ej den spännkraft som gör en dikt till gestalt och enhet, ej den häftiga puls som slår i den af nödvändighet borna dikten. Men hans själ är vänd

mod Evighedens Kilde

och han kan få lifvet att tystna och slutas i sig i sådana stunder till klart och stilla djup, i hvilket tingen stå speglade och högtidsfulla som träden i en sjö under en lugn sommarafton. Hans vers förtäljer inga mäktiga själskriser, de andas just det sinneslugn och den passionsfrihet som han alltid ber om af lifvets herre. Lifvets herre har väl inte menat det riktigt väl med hans diktning, ty

han borde då ha knappat af något lite på den myckna söndagsfridfullheten, som säkert ej är den rätta växtjorden för skaldetemperament. Paul Verlaine blef kristen, men hans själ bevarade sitt salt, och hans uppgörelse med den högste spraka af lidelse och lif. Hans hjärta brann lika varmt för det mänskligas lidande storhet och skönhet, rymden är lika frisk och hög öfver hans dikt som förr. Hans sång har endast fått en mörkare klang i den själskris han utstått, och af stugfrid finns intet spår. Han var väl också en alltför stark ande att helt kunna finna sig i ett positivt religions-system, och hans förhandlingar med Gud och Jungfrun likna ofta Strindbergs hetsiga filippiker mot »makterna». Kanske Johannes Jörgensen är en bättre kristen än den stackars Verlaine var det, men den hjärtats och känslans potens som skapar dikt af bestående värde förfogar han endast undantagsvis öfver.

VI.

»Vinterlandet.»

Man förstår så godt den lille Köpenhamnskåsören, som slutade sin mycket respektfulla anmälan af boken med den lilla sucken: »Kun Skade

at Forfattaren skal være saa bedrøvet!» Ty att man kan bli glad af det stora ödsliga och mörka, det begrep han ju inte. I grunden borde han väl ha sagt så här: Stor synd bara, att författarens mörka världssyn alldeles icke är något lyriskt koketteri af den sort som vi så högt värdera, vi bildade estetiska personer, utan tvärtom fullkomligt äkta! Detta har stött oss mycket hos denne annars så begåfvade diktare.

Bristande jämvikt mellan känsla och intellekt: hur ofta var icke detta den trista historien som låg under så mycket af den bästa moderna lyriken. Det är klart att lyriken har en ödesdiger tendens mot hjärt- och känslhypertrofi. En lyriker som vill höja sig måste tvinga den öfverflödande kraften härutinnan, leda upp den till samarbete med det intellektuella, få kraften att spela i en stigande linje i stället för i en störtande. Då först blir tyngden till starkhet, blir välsignelse af krankheten och det öppnar sig utsikter af härlighet. Men hur ofta fattas ej, just hos de bästa, de viljeresurser som äro nödvändiga för detta. Ingebrekts dikter ha mycket att förtälja i denna sak, både om segrar och nederlag. Men det afgörande intrycket af »Vinterlandet» är intrycket af något äfventyrligt, eggande, spännande i hans tvifvel, leda och sorg; där står en fruktbar atmosfär kring denna pessimism och där är ett stormigt vårmörker i den, en lystenhet efter att komma lifvet och lifsgåtan in

på hjärtat, som ger salt och eld till hans bästa dikter och vederkvicker. Framför allt är han så lyckligt bunden till en djupt nordisk natur, hvilken ger de befriande symbolerna för hans själsupplevelse och med sin stora ödslighet sätter en eggande smak på allt. I Sverige har nästan hvarje landskaps natur sin lyriker. Den väldiga norska naturen borde en gång få sin lyriker! En man som upplefde och tolkade för oss hvad den nordiska hafsnaturen betyder för nordiska människors lust att vilja lifvet och veta lifvet. Ty den betyder något — moraliskt och intellektuellt.

Det är mycket sällsynt att träffa på en lyrisk bok med så mycket solidt arbete i som denna. Det finns väl också ett par dikter i »Vinterlandet», där man egentligen ser för mycket af arbetet, där ambitionen på stilen kommit lifsflödet att stelna; men till gengäld finner man poem, där andlig klarhetsträngans och öfverstarka känslors kamp i språkets bästa metall byggt sig konstruktioner, som komma att uthärda tiden.

Ingebrekts dikter ha gått »läsvärlden» förbi i Danmark, och troligen äfven i Norge. Med danskt gemyt har han föga gemensamt, men så mycket mer med norskt och svenskt. I Norge äger man ju tills vidare så godt som ingen modern lyrik; i Sverige, där man äger, skulle denne skald utan tvifvel vinna tacksamma läsare på många håll,

om man blefve uppmärksam på hans bok. Han har mörker och sälla af nordiskt lynne, och i Strindbergs land finns möjligen här och där sinnesart som ej är alldeles främmande för dessa sköna saker.

PROSA-DIKTER

I.

Mörkret.

Jag ser i min ungdom. Minnet af lifstomt lif stiger upp med en andelik glans. Hvilken fruktansvärd ljusöfversvämning — hvilken dödlig färg!

Jag sitter i den långa tomma platanalléen — med Leopardis samtal. En dag tidigt i våren; Alperna lysa genom tunt löfvade kronor. Träden, de väldiga träden, kasta skälfvande skuggor i morgonen. Allt är hvitt, hvitt som Leopardis ande i sin ljustortyr. Och min egen själ är så Hades-lik som den hardt när osynliga skuggan som sväftar på den hvita gången. Och jag hör orden falla, de monotona, dödspassionerade, mellan Plotino och Porfirio.

I kvällen vandrar jag längs hafsstranden. En kall klar blåsig afton; hafvet svart med hvinande

toppar. Milsvidt lyser kusten. Hvita och gula hus skinande grellt i fjärran längs den skarpa svarta hafslinjen. Jag vandrar i timmar; solen går ned bakom mörka land.

Svart och purpur. — Då blixtrar det i min själ... Då reser sig mitt hjärta ur dödsomfamningen.

O mörker — sjunger det i mitt bröst — fall tungt, fall tungt på min lefnad. Kvalets mörker, föraktets mörker, blif mig troget.

O mörker — sjunger det i mitt bröst — svart och purpur stänker du öfver mig. Segerns solljus brister ut ur ditt sköte.

II.

Våren.

Bistra vårvinterstjärnor gnistra. — Förbi med lugn och trygghet! Förbi den döda tomma skogens sköna ro! Nu lefver kvällningen; mörkret andas. Du vackra skog, du var död likt mig själf, i ditt dunkel var det stelt och stillt, fattigt, grått, hemtrefligt. Du var mig kär. Nu sviker du! En morgon står du där brokig och pyntad, full af fågelskrik och fågellarm. I det tunna dunklet, som vimlar kring kärret, möter mig en afton — det tunna hvita spöket Våren. —

Tindrande stjärna, kommen ur himlens rand!
Stjärna bebådande att himlens älskling är nära
— —, i mitt hjärta susar en öken. Sår blöda
fram på mitt hjärta; hett stickande onda ärr brinna
— likt fula ormar ringlande bland klara sommar-
gräsen.

III.

Ödet.

Mörkt var det af de höga trädens skuggor
kring ditt barndomshem. Deras kalla skuggor
slogo svart om din gestalt, sögo sig in i dina
ögons mörker, hviskade till ditt hjärtas mörker.

Stundom satt du vid stranden där nere,
blickande ut öfver hafvet. Och i ditt hjärtas mörker
sjöng det stormande, snyftade det ångestfullt.
Hörde jag ej i fjärran dina rop?

Genom nätter och år förnam jag din röst. Vid
hafvet i grå stormande kvällar, i ensamheten bland
många människor. Och mången natt var min ande
manad från min kropp af dig och led alla hel-
vetets kval.

Och år gingo. Och du kom öfver hafvet —
ändtligen.

— Hvarför har du pinat mig så?

— Jag har väntat på dig i långa år.

IV.

Paria och Psyke.

Å hvilken skuld är väl detta som jag är dömd att sona med så oerhörd kimmerisk svart, ängslig tystnad? Hvad syndade jag mot dig, lif, att du hatfullt, obarmhärtigt nekar mig hvarje droppe af dig till lindring! Så att min sång, som skulle le som vårens mildhet — som guldblå skyn på himlen —, nu ligger släpande vid jorden, bruten, knappt lyftande sin vinge!

O Psyke, Psyke, dö från mig! Hur kan du ännu så mycken himmelsskärhet ha kvar att såra mig med, mig som blott trifs i råa kölden —, jag som gör allt att stöta bort det vackra och varma, jag som pinas af ärlig blick. Å Psyke — hvilket brott, hvilket brott begick en gång väl du i det fjärran fjärran skumma —: att du dömdes till sådan förvisning, sådant hemvist — —?

DAGBOK.

Jag läste Tolstois »Uppståndelse», som jag ej sett sedan den var ny —, jag var vid den tiden väl 20 år. Min Gud! Hvad är lifvet för en spökdiröm! Och denna spökdiröm skall skena i väg med mig ännu en kort minut, och så — — ja hvad så! Så lämnar »jag» denna dröm, hvaraf jag intet fattat, om hvilken jag icke är i stånd att afgöra, huruvida den gjort mig bättre eller sämre, huruvida det är jag som går vilse eller det är de andra, de som lefva hän i hvad för mig är blindhet och död; icke vet om felet var mitt eller om det helas natur var ett enda fel och en enda dåraktighet.

Den hvinande ensamheten kring allt mänskligt! Andens praktbegär var alltid det enda som döfvade. Tolstois svar lägger intet nytt till det gamla; moralisk energi är andlig prakt- och maktlystnad och förklarar intet. Hvarför? och Hvem är jag? stå där med blindas ögon ännu och skola

stå där. Människans »ensamhet»: att allt hvad hon lefver, tänker, sträfvar är bara bommar, felkast. »Om jag blir mer än Shakspeare, hvad rör det mig!» Ty jag är blott ett öga mot det meningslösas blinda hemska öga. Den högsta klokheten var skönhetslusten. Och den är i Tolstoi äfven. Därför föraktar han konsten, Shakspeare och allt —, därför att de ge för litet. Därför att han anar högre skönhetsmöjlighet, högre adel, enklare, högre prakt.

*

Man bedrager sig, om man tror sig kunna vinna den fromma filosofiska utsikten öfver lifvet genom att kväfva sina ambitioner. Ambitionerna måste vara där, hetsigheten, den hårda antagonismen. Den goda passionsfria synen får man endast som kvällsfrid och stjärnklarhet efter upprörd, stridig dag. Man kan tycka, när man varit sjuk och döden nära, att det är att profanera det heliga att bryta sig ut igen till det simpla ambitionlösa lifvet. Men oss dödliga är det heliga goda friska endast gifvet som korta hvilostunder efter kampen; och försöker man att stanna i det blida, står det snart tjocka träsket omkring en på alla sidor.

*

Alla stora människor äro enstämmiga, betydande, obstinata i försäkrandet att strid är lycka. Hvadan denna betydande häftighet i tonen? Ur den alltför smärtsamma ständiga djupa erfarenheten af den andra, motsatta lifsstämningen? Rädslan för den, fruktan att aldrig, trots allt, kunna frigöra sig från den?

*

»Förlorat för mycket»... Gör dig mödan en gång att se efter så grundligt som möjligt hvad egentligen en dag betyder. Jag tror du skall blifva öfverraskad. Öfverraskad redan af den lilla bråkdel af en dag, som du vid ett första försök skall lyckas bemäktiga dig. Ty det är en lång konst att komma underfund med en dags värde, en dags djup. Göra dagen djup är hela lifvets konst.

*

Tröst finns endast i storsinnet. Detta är nyckeln till de stora karaktärerna i antiken.

*

»Alla ting likasom le, leka och lefva inför änglarnas ögon,» säger Swedenborg. Man bör tänka att det är sin egen lifsstämningens lycka Swedenborg skildrar! Det är det högsta sinnes-

tillståndet, det är Epikuros', det är Goethes, det är — Nietzsches. Hur märkvärdigt alla de högsta människorna sammanströmma med sina själars grunddrift. »I alla enskilda föremål se de gudomliga ting.» Apollon, hvars öga aldrig såg skuggan. Mörkrets död: Dostojevskis dröm, Nietzsches förtärande kärlek.

Grekerna symboliserade sina högsta sinnes-tillstånd och skapade gudar. Swedenborg änglar. Äfven Epikuros trodde på gudar. Är det ej nödvändigt att tro på gudar, skapa gudar?

»Föremålen se de visserligen, men de motsvarande gudomliga tingen inflyta strax i deras sinnen samt uppfylla dessa med sällhet.» Så ser den store diktaren, den store konstnären världen.

*

Är det möjligt att af själfviskhet blifva — osjälfvisk? Jag vill nästan tro att detta är möjligt, ifall man äger nog ärelystnad, nog stolthet, nog kärlek till det nobla. Den i stor stil ärelystne vet att intet utom moralisk karaktär kan gifva växtjorden för varaktig äkta storhet. Vet att han måste blifva god för att blifva stor.

Genom fromhet öppnar man sitt väsen för skönhetens ström. Själfviskhet tillstänger.

För den fromme, tillbedjande äro inspirationskällorna ousinliga.

*

Barndomens öfverjordiskt öfvermänskligt levande naturintryck, sådana de stå kvar för alltid i själen, äro en väldig och härlig källa till pånyttfödelse för tanke och enthusiasm. Intet är mer förfeladt än det poetiska sentimentaliserandet öfver sådant, upplöstheten inför »det förlorade paradiset». Här strömma fastmer energisk-entusiastiska krafter af högt värde. Ur denna »förlust», liksom ur hvarje annan, står det dig fritt att vinna en styrka af gudomlighet.

*

Hvad Carlyle säger om Burns (och Byron) har styrkt mig. Carlyle var en lycklig man som förstod så starka saker och tillika var stark nog att lefva på hvad han sett. Finns det en olyckligare människa än den som ser det starka och ändå hängifver sig åt det sjuka? Är ej den simpelt svage lyckligare än han? Han intalar sig — fegheten, bekvämligheten intalar honom — att en kompromiss är nödvändig. Och den sköna ljuslinjen, som höll på att växa fram i hans själ, suddas bort i dunst och ljum behaglighet. Hans mod, som förut eldats vid anblicken af det goda, förkrossas inför frågan: återstår något att göra för en sådan som du? Återstår något att upptäcka? Tankar som förr aldrig haft makt i honom.

*

Hur mäta lifvets värde? Efter din fordran på värde. Efter styrkan af din lidelse att vilja värde.

*

Hvad skall förmå en människa att lefva? Hvilken vinst kan hon hoppas? Spero lucem.

*

Wildes bref kunna icke annat än bestyrka mig i min mening om honom. En 40-års man, en konstnär, som jämrar sig öfver att ha blifvit förförd, psykiskt, produktivt ödelagd af en pojke. Hvilken söt bild! För att veta hvem Wilde är behöfver man icke läsa honom. Man behöfver bara se på hans publikum.

*

Spencer (Autobiografi) — ville gärna blifvit diktare, men fann att han hade icke nog starkt känslolif. Icke ens till att bli diktare... Och så måste han alltså bli — filosof!

*

Stirner. Att hängifva sig åt ideal skulle vara att gå på sidan af lifvet, verkligheten, sundheten...

Hängifva sig åt ideal är störta rätt in i det verkliga. Stirner skall inte inbilla oss — så ser han inte ut! — att han vet saken bättre än Pindaros och Goethe. De lefde i lifvet, och likväl på afstånd, i ideal, charis.

— Det är ett skönt symptom att stora människor varit missnöjda. Det goda är väl ingen lögn, fast det ser så ut. Vore lifvet lögn — kunde någon då vara missnöjd? Många förträffliga människor ha sagt att det goda är lögn, men de allra förträffligaste ha trott på det.

*

Vara missnöjd — och tillfredsställd med missnöjdheten: kan man hoppas något högre i fråga om lefnadsstämning?

*

Att lifvet har hvad man kallar »hvardagar» är en fruktansvärd absurditet. Innan detta begrepp utrotats, satts på museum, har mänskligheten icke rätt att tala om kultur.

NYTT OCH GAMMALT OM EMERSON.

I.

Sedan några år tillbaka utkomma Emersons dagböcker, »The journals of Ralph Waldo Emerson». Tills vidare föreligga sex volymer, omfattande tiden 1820—44. Man måste väl räkna dem till de tyngst vägande numren på den litterära världsmarknaden från de senare åren. Säkert är åtminstone, att man gör det i Amerika och England. Och här i Tyskland blef Emerson på de tvenne sista decennierna en af de mest levande bland de levande. Han gick in i blodet här, som om han varit en af de egna hemmahörande, blef en stark faktor i tysk bildning, och hans andes ljusstyrka syntes ej behöfva sky för Goethes egen, den kom tvärtom just till sin rätt och sin sanna fördel i det grannskapet. Han upptäcktes i Tyskland på 1860-talet — en mycket ogynnsam tidpunkt — af den mycket berömde, mycket fadde

essayisten Hermann Grimm, en son och brorson till bröderna Grimm. En högst olämplig tidpunkt — tiden för Schopenhauers återuppståndelse. Man skakade på hufvudet och gick vidare. Han var förskräckligt svår att läsa (engelska à la Massachusetts) och värre att öfversätta. Och fastän mystiker, var han icke pessimist, utan frisk som själfva Dühring, hvilken vid samma tid lät höra den första klangen af sin hammare, en ny germanmythens Thor —: men det dröjde ännu länge, innan det tunga germanhjärtat väcktes af klangen och kände igen den. Slutligen, på 90-talet, fick Emerson en congenial öfversättare, som det heter. Carlyle, Dühring och Nietzsche hade åstadkommit högst betydliga förändringar i atmosfären. Tyskland fick öronen upp för Amerikas siare. Carlyle säger om Gibbon, att han är en gyllene brygga mellan England och antiken. Amerika är inte bara Bret Harte och Beecher Stowe och Longfellow och Mark Twain. Det är också Poe, Whitman, Hawthorne och mycket mer. Mellan detta Amerika och Europa är Emerson den gyllene bryggan, ty han är den störste af allesamman. »Ni är helt enkelt, min bäste, en ny æra i ert stora land,» skrifver Carlyle till honom.

Ralph Waldo Emerson föddes 1803, son till en präst, var själf kort tid präst i Boston, men kom till »meningsskiljaktigheter». 1833 företager han en första färd till Europa, som hufvudsakligen

hade till syfte ett sammanträffande med Carlyle, enligt hvad han säger i dagboken från sin resa —: »Hvad skall jag skriva om mig själf? Jag är en enkel man, som tycker om människor; jag kom till Rom — språkade med pojkar. Kom till Frankrike, lefde ensam i Paris och talade sällan. Om jag icke träffar Carlyle i Edinburgh, får jag ge mig hem igen till Amerika, utan att ha talat verkligen med någon människa, utom med Cranch och Lander.» Det är vid tiden för resan eller något år före, som den nu publicerade dagboken börjar få lif riktigt. Han hade fört den ända från sitt sextonde år, Emersons verk, litterära och filosofiska essays samt några hundra sidor dikter, ha så godt som alla uppstått och haft sin plats i denna dagbok, hvarur de ett efter ett småningom brutits ut. Efter en så väldig blodtappning kan det ej förvåna att det äfven finns bleka sidor i dessa sex volymer. Återkommen till Amerika (efter att ha sammanträffat med Carlyle i Scotland), bosatte han sig i det lilla idylliska Concord i närheten af Boston, skref och utgaf sin första bok, »Nature», som lästes af Carlyle och ett par andra personer. Därpå följa de begge samlingarna »Essays», vidare »Representativ Men» (med den stora Swedenborgessayn, som Strindberg nyligen uttalat sitt gillande af), »Poems», »Conduct of life» o. s. v. Så småningom — han blef med tiden 80 år — förvärfvade han sig en högst betydlig läsekrets. Vid 45 års

ålder besöker han åter England och Carlyle. Såväl i England som i Amerika föreläste han sina essays i skilda städer med mycken framgång. Han var två gånger gift. En son till honom, utgifvaren af dessa »Journals», lefver ännu i Concord. En annan, död i tidiga år, intager ett vemodigt lysande rum i Emersons diktning, korrespondens, dagbok.

När en stark, rik mans lefnadsbikt ligger öppen framför oss, sedan den tunna väggen fallit, som skilde honom från »eftervärlden» —: hvad är det väsentliga man på dessa blad ville se och erfara och om möjligt föra in i sitt eget blod? Jag vet endast detta: hur blef det starka till i honom; hur bedöfvade han det svaga? Hvarur blef tro i honom; hvarur blef makt? Man vet väl att det sista ordet en människa kan säga till en annan är alltid det, att ingen människa är i stånd att skänka dig hvad du icke själf förmår skänka dig. Man vet väl att det nyaste nya och det friskaste friska är mångtusenårigt, men ändå stiger man fram med mystisk förväntning till den sist lockande utsikten — viss om att alla utsikter säga evigt detsamma: endast du räddar dig.

»Förståndet talar ofta, passionerna ofta — själen sällan,» heter det på ett ställe i dagboken. Emerson bevarade genom hela sitt lif en varm förälskelse i lifvet och mänskligheten. Denna kärlek har, lika litet som hans sorg, några stormar. Han lefver med försiktighet. Med en vacker

försiktighet, vill man strax tillägga. Han är förälskad i lifvets aroma, och all hans visdom går till sist ut på att tillvarataga den. Den blir ofta för honom identisk med »själen». Han har lyckats häri på ett sätt som förefaller en vanlig, föga lyckad människonatur nästan sagolik. Så fin luft, så mycket sol och doft står det icke kring någon modern stor människa som kring Emerson. Medan hans vän och själsfrände Carlyle, stormig och mörk, måste med våld bedöfva sitt mäktiga hjärta, ofta fallande sönder i fruktansvärd leda och apathi, flyter Emersons lif hän lätt, gudomligt, i fin berusning. Han har knappast någonsin lefvat improduktivt, om han också relativt skrifvit föga. En förskräcklig harmoni! har visst Carlyle mer än en gång tyckt — vill man skymta i hans bref; och för mången kan det kanske vara tillåtet eller förklarligt att stundom enerveras af det alltför ljusblå, alltför azurblå, alltför fromma hos Emerson. När lifvet misshandlar oss, gå vi till geniet och söka tröst, ty han är lidaren och förlösaren. Där rinner ousinlig starkhetskälla. Och någon annan tröst finns ju icke. Men man vill då inte alltid höra och se harmonien, styrkan, försoningen; man längtar också ibland att få smaka saltet och elden af smärtan själf — den svårt försonades eller oförsonliges. Därför kan man inte alltid gå till Emerson. Man kunde bli ursinnig på honom! Vill hugga och slå efter honom. Är det fult och trist i ens lif, kan

det svida i en, när man kommer till Emerson — liksom när man en dag vid ödsligt sinnestillstånd öfverraskas af det första vårkvittret. Men man böjer sig dock till sist för honom. Han har sagt det visaste som är sagdt om själens lycka i en kraftfull stillhet, om konsten att alltid ha det friskt och doftigt om sitt lif. Det är nästan inte att skratta åt ens när han skrifer till Carlyle, vid öfversändandet af Walt Whitmans nyss utkomna »Leaves of grass», att han knappast gärna skickar boken, enär den saknar »good morals». Denna f. d. pastor, som var en söndagspredikant hela sitt lif, har verkligen realiserat föreningen af det heroiska och det idylliska, har verkligen visat att det milda och mjuka kan någon gång vara starkt. Om nu den bästa och starkaste människan verkligen ser så ut? Så flödande af mjölk och honung? Så fördragsam, tålig, renhjärtad? Hvem kan veta. Och det finns ju de som tröttnat. De, hvilkas natur det är att alltid tröttna, alltid speja efter det ännu friskare. De ha upptäckt andra betesplatser.

II.

Så som dagböckerna nu föreligga — sammanlagdt bortåt fyra tusen sidor — passa de naturligtvis föga i den allmänna »rörelsen». Det är väl

emellertid blott en tidsfråga, när de, befriade från tröttande oväsentligheter, komma att bli tillgängliga i ett lämpligt urval. Detta blir måhända en af de böcker som mänskligheten skall komma ihåg. Emerson såg geniets uppgift vara att trösta, intala mod och styrka. Det är en beautiful fact, för att begagna ett af hans favorituttryck, att en man som i ett helt långt lif strött smycken och ljus öfver världen långt efter sin död står upp att med fulla händer ånyo bjuda kostbarheter åt mänskligheten.

Bacon säger att det ligger Divinitas, gudomlighet, i den första ungdomens meditationer och drömmar. De fleste, äfven bland de rikligt utrustade, få nog se denna divinitet tämligen fort tappa färgen i livets myckna ruskväder. Emerson har man svårt att tänka sig som gammal man. Ända ner i sena ålderdomen följer honom det fina ljuset af lycklig enthusiasm, och hans tanke bevarar sin elastiska gestalt. Kanske ingen författare är så skapad att vara ungdomens egen som han. Nämligen den bästa ungdomens. Det kan knappast sägas större om en författare. Emerson gick ju med klar medvetenhet hitåt. Intet ägde så inspirerande makt öfver hans tanke som synen af vårilig intelligens' vackra uppblomstring.

Det är ingen konst att peka ut en hel del saker som i c k e finnas hos Emerson. Där saknas t. ex. den mäktiga indignationen, hvares betydelse

för kulturen han tyckes ha underskattat. I det afseendet finns ju goda förebilder emellertid. Goethe nådde högt med ett mildt hjärta. Att icke nämna Montaigne. Den som sett skönheten kan kanske undvara indignationen. Säkert är det emellertid en utomordentlig sällsynthet att en genius som absolut icke hör till »the nocturnal sort» når sådan höjd. Shakespeare är Plato-inspirerad som Emerson, men har stormens bitterhet tillika. Michelangelo likaledes. Förmörkade sinnestillstånd, med och utan poesi, har Emerson föga till öfvers för, och där saknas ej i hans skrifter förstukket adresserade meddelanden till vederbörande, — man har nog ofta berättigad anledning att tänka på hans samtida i Boston Edgar Poe, hvars förtjenster han otvifvelaktigt underskattat. Det vore dock bra naivt att begära af en Emerson att han skulle fördjupa sig i lifvets söndrigheter och krankhet. Man kunde likasåväl anföra emot Platon, att han inte gått tillräckligt djupt i psychopathologien. Man får vara glad att det finns människor af det slaget som Emerson — människor som äro nog intelligenta att vara stock dumma i vissa afseenden. Sådant är hälsosamt att se. Den andra sorten blir det ju ändå aldrig brist på.

I fråga om Goethe är hans uppfattning egenomlig. Det Goetheska lugnet missförstår han — med en viss beredvillighet. Goethe säger i en af sina aforismer: »Fromhet är intet själfändamål;

det är ett medel att genom klaraste sinnesro nå till högsta bildning.» För Goethe såväl som för Emerson är begreppet fromhet till sist intet annat än den lugna ekstas och tro till lifvet, som födes ur upplevelsen af skönhetsmysteriet. Deras sista lefnadsvisdom springer upp ur denna källa. Goethe konstaterar denna fromhetens styrka med en viss torrhet, och det har stött Emerson. Det kommer honom att göra för mycket af det »kallt» theoretiska hos Goethe. Alltså, finner han, har Goethes hela kärlek och traktan — kallt och egoistiskt — gått ut på vinnandet af ett komfortabelt behagligt gemyts-lugn. Förmågan att se i dessa ting kan dock ej isoleras från saken själf! Emerson tror på möjligheten af en hängivelse åt sanning och skönhet utan hänsyn till vår egen utvidgning, vårt eget tillväxande i makt och lycka därvid. Bakom sådant låter sig näppeligen något tänka. Och en half sida längre fram får man sedan veta, att »den Evige Anden som byggt världen har förtrott sig åt honom (Goethe) mer än åt någon annan». Det är ju konstigt, tycker man. Att han då inte hellre förtrodde sig åt någon som dyrkade sanningen på fullt oegennyttigt vis. Eller fanns kanske ingen på lager vid tillfället. Det är väl sällsynta fåglar, kan man förstå. — Men det är dåraktigt att hänga upp sig på ord! Det riktiga är väl tillgängligt från flera håll. Inför en man som är sak och verklig-het allt igenom fordrar enkel anständighet att man

har blicken på helhetsutsikten och icke på bokstafven. Strindberg är ju öfvertygad att Goethes »hedendom» är en simpel äfflinguppfinning. Men nog känner han Goethe närmare än de fleste. Få ha sett djupare i klassiskt (Goetheskt) ideal än Emerson, få anammat Plato, Proclus, Plutarch i sitt hjärtblod så som han. Man skall kanske tänka på det förhållandet att Goethes »karaktär» på den tiden var mycket antastad. Det gamla prästblodet hos Emerson har kanske yrvaknat till vid ett eller annat... Men i det renast produktiva drunknar all sorts fanatism. Man behöfver endast vända sig till det hos Emerson, där han är starkast sig själf, nämligen skapande och icke resonnemangsmakare, för att få den bästa vederläggningen på hans egna ord. Emerson konstaterar några gånger — äfven beträffande Goethe — att hos den högt kultiverade intelligensen en viss »brilliancy» stundom kan blifva till förfång; att tälangen kan fördunkla ingifvelsen hos samma person; att en viss *abandon*, en viss förmåga att ställa sig afsides och låta sin genius tala, alltid är det bästa. Samma fenomen som på lägre plan alltid uppträder hos talangfulla, litterärt afsiktliga författare, som i själfva verket skulle ha solidare saker att säga, om de vore i stånd att låta den litterära afsiktligheten fara och tala med »rent» hjärta. Emersons missuppfattning är af det förra slaget.

III.

Människor af stor andlig kraft bilda en art asyler för mänskligheten. Den drifvande makten i deras lif, var alltid tvånget till upptäckandet af en fristad, ett fäste, ett ointagligt refugium bortom det växlande, förgängliga —: asylen Skönhet, asylen Sanning, Virtus, Rättvisa, Kärlek, Fromhet ... Denna drift är det gemensamma och lika hos dem alla. Hos några är den en mild lugn makt, åttlydd i lycklig vördnad, hos andra är den som en stingande tagg, en bitter eld i anden, men äfven här en makt till lycka. Plato, Goethe och Emerson äro af den förra gruppen; Rousseau, Nietzsche, Strindberg af den senare. De ha byggt fristäder, tillflyktsorter för mänskoanden; de äro dess sakkörare och yttersta utposter mot det obekanta. Det är knappt möjligt att tänka sig mänskligheten lefvande utan sådana representanter. Äfven den hvardagligaste människan har ögonblick då lifvet ter sig för henne såsom något icke längre »själfklart». Och ju medvetnare en människa är, desto större blir behovet att se sin egen angelägenhet i ljuset af den universella. Intet har så lindrande och lugnande verkan på sinnet som flykten från det personliga till det allmänna. När en människa erfarit detta fullt, är hon höjd öfver olyckan. Men hur många ha lärt det! Alla äro vi nybörjare och

fuskare här. Dock, äfven en blott theoretisk, alltså ofullständig erfarenhet af det oriktiga och förnuftsstridiga i att lida är i stånd att ge ro. Och med smärtan växer synkraften.

Skönhetens mysterium var alltid ett stort frågetecken, inför hvilket den bittraste pessimism tvingades att göra halt. Leopardi söker förklaringen af religionen i en inrotad, ifrån släkte till släkte nedärfd feghet (*antica viltà*), som icke vågar resa sig rakryggad och förbanna, utan i stället faller på knä och tillber som gud den makt, hvilken färgar sitt gissel i vårt blod. Men i samma andedrag utbrister han i ett djupt: och ändå... Hans tanke stannar inför visionen af »det ljufva, hemlighetsfulla hafvet», skönhetens gåta. Hvilket tecken är detta! Hvad betyder detta öfvermänskliga ljus, som utvidgar mitt väsen? Skeptisk mot all mystisk harmoni, decideradt irreligiös och öfvertygad om det gemena och dumma som världsbehärskande principer, står han skyggt stilla och spörjande här. Plato, Plotinus, Petrarca, som en gång gått in i hans blod, låta ej afvisa sig. Män som Michelangelo och Shakespeare, hvilka funnit tröst i platonismen, stå upp mot hans tanke. Som en förbleknande purpur vid randen af den stora nattrymden i hans själ flämtar åter och åter det mystiska eldskenet upp af platonismen. Med hvilken egendomlig blick och gripande förundran ser ej den i skönhetens gåta, som icke kan tro! Mer

än optimisternas hymner verkar stundom ett sådant enkelt, djupt — och ändå. Ja, denna stammande fråga, som pressats upp ur förmörkelsen, är kanske det lifskraftigaste slaget af all optimism. Den är laddad med lif, för att använda ett uttryck af Emerson.

Emerson är i mycket ett stort psykologiskt undantagsfall. Med sin motvilja för det dystra och turbulenta, kranka och bittra, har han många närbesläktade. Men de bröto sig långsamt och mödofullt ut i dagen, de bevarade icke alltid det vunna, retirerade, tviflade, tvekade. De begge män i samtiden, som Emerson kände starkast för, Goethe och Carlyle (utan att vara blind för den stora olikheten), ha ju ett långt kapitel att berätta om huruledes det blef dem möjligt att tro. Emersons lifsdag och lifsverk är en lång soldag utan moln. Häri ligger en viss — svaghet. Hans lif är ej progressivt, konstaterar han själf, ej utan vemod. Sådant enerverar lätt. De flesta ha en viss motvilja för att ge erkännande åt resultat, som de ej sett blod flyta för först. Emerson fick allt sitt till skänks, ser det ut. Större blir han säkert ej genom detta, men det minskar heller ej hans trovärdighet. Han har endast en årstid, sommaren, men den är ju ej den sämsta. Det lätta och stora var möjligt för några få. Till dem hör Emerson. Han bekänner, att han aldrig varit olycklig. När döden tagit hans käraste, har den

endast förlänat glansfull festivitét åt hans tanke, fördjupat tillvarons högtidlighet och stärkt hans förtroende. Det onda och fula är intet fundamentalt för honom; grunden och roten för allt lif är skönhet och godhet, och det finns ingen punkt af lifvet, som ej ligger öppen för förbindelse med detta rike. Själens resurser äro gränslösa, dess försvarsmedel mot olyckan oändliga. Var ej detta sagdt tusen och åter tusen gånger, innan Emerson i Concords skogar, i Bostons gator och på atlantångarens däck skref och mediterade öfver dessa triviala satser! Och ändå har han i grunden ingen rival.

INNEHÅLL.

Berlinbilder	5
I Kiel	37
»Die eiserne Lerche»	52
Thoma	61
Brinkman	64
Venezianska dagboksskisser	70
»Kämpande intelligens»	77
Aforismer	82
Ur Nietzsches antikupplevelser	102
Meleagers krans	124
Käserier om lyrik:	
1. Gustaf Ullman	133
2. Till lyrikens psykologi	137
3. En uppläsning af Arno Holz	142
4. Emil Kléen	147
5. Lyrik och kristendom	151
6. »Vinterlandet»	154
Prosadikter:	
1. Mörkret	158
2. Våren	159
3. Ödet	160
4. Paria och Psyke	161
Dagbok	162
Nytt och gammalt om Emerson	169

